

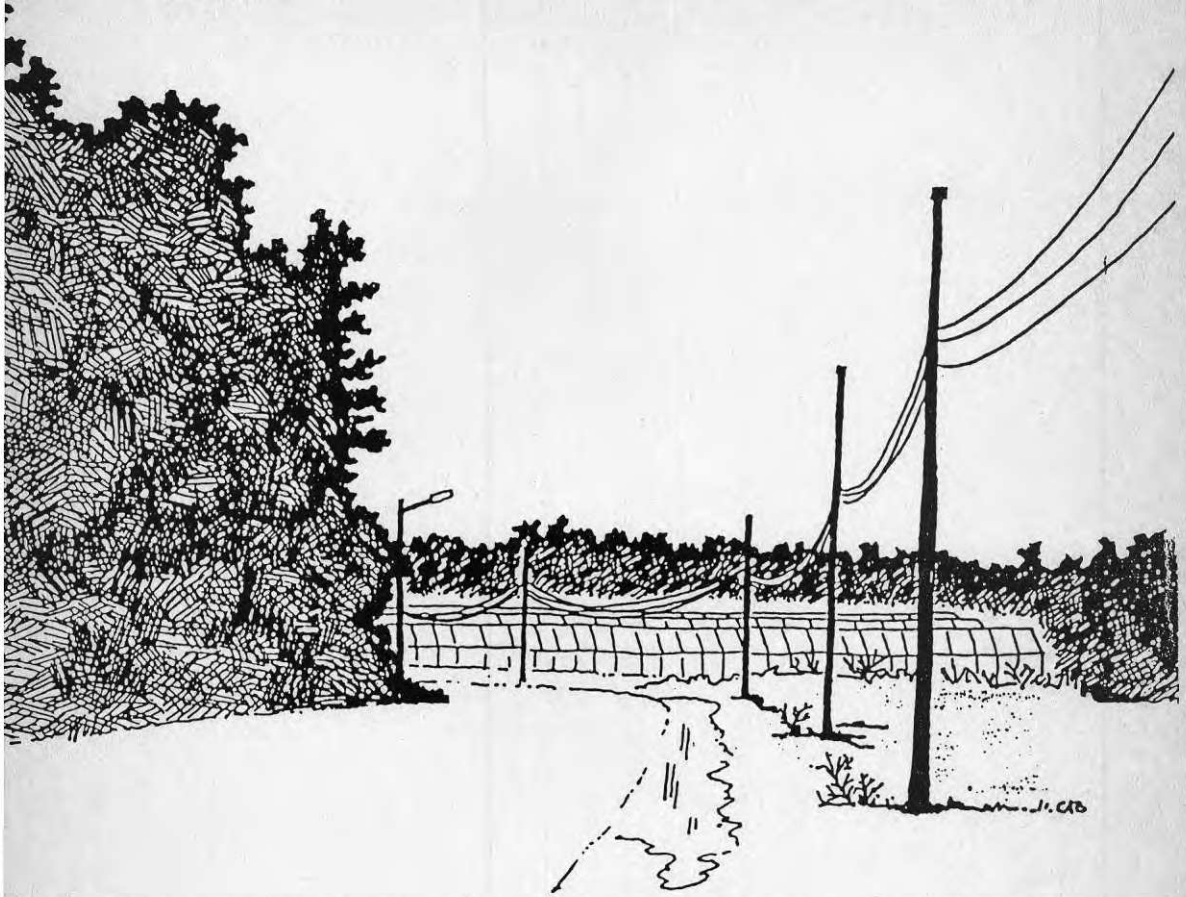
Tungelsta-projektet. Bostadssocial inventering

Program, genomförande
och erfarenheter

Gunnar Åsvärn

INSTITUTET FÖR BYGGDOKUMENTATION	
Accnr	
Plac	Sex

K/mw

TUNGELSTA PROJEKTET

Bostadssocial inventering
Program, genomförande och
erfarenheten

Gunnar Åsvärn

I Bygghörsningsrådet's rapportserie redovisar forskaren sitt
anslagsprojekt. Publiceringen innebär inte att rådet tagit
ställning till åsikter, slutsatser och resultat.

Denna rapport hänför sig till forskningsanslag 781561-4 från
Statens råd för byggnadsforskning till Sten Söderström, Bromma.

Teckning på titelsidan: Anders Bengtsson
Fotografier av: Mari Knyhausen-Berg och Sten Söderström
Utskrift av: Monica Bodin och Birgitta Pontén
Projektansvariga har varit arkitekt Sten Söderström och sociolog
Gunnar Åsvärm.

R105:1982

ISBN 91-540-3788-3

Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm

LiberTryck Stockholm 1982

INNEHÅLL

FÖRORD	9
SAMMANFATTNING	11
DEL 1 PROGRAMSKRIFT	15
A KOMMUNAL VÄLFÄRDSPLANERING	16
A 1 Kommunernas ansvar	16
A 2 Kritiska röster	16
A 3 Kommuernas planeringsunderlag	17
Typer av planeringsunderlag	17
Ansatzerna otillräckliga	18
A 4 Medborgarinflytande	20
Kommunerna	20
Medborgarna	20
A 5 Nya planrutiner växer fram	21
Ny byggnadslagstiftning m m	21
Kommunal information och medborgarinflytande	22
Bostadssociala inventeringar	22
B SOCIALA MÅL I SAMHÄLLSPANERINGEN	24
B 1 Oklart om begrepp och synsätt	24
B 2 Sociala mål i planeringen	25
B 3 Vad är social planering?	27
B 4 Samordnad planering	28
B 5 Sektorövergripande planering	28
B 6 En modell för kommunal välfärdsplanering	29
Välfärdssektorer	29
Sociala mål	29
Välfärdsmått	29
Sociala inventeringar	30
Sociala program för åtgärdsplanering	30
Fysisk och ekonomisk planering	30
Genomförande av åtgärder	30
Uppföljning av åtgärder	31
Medborgarinflytande	31
Kommunledningens roll	31
B 7 Kommundelen som bas	33
C BOSTADSSOCIAL INVENTERING	34
C 1 Vad menas med levnadsförhållanden?	34
Personliga resurser och förhållanden	34
Yttre levnadsförutsättningar	35
Miljöhinder och miljöstörningar	35
C 2 Välfärdssektorer för inventeringen	36
C 3 Välfärdsmått	37
C 4 Samverkansformer	38
C 5 Arbetsmaterial	39
D ALLMANT OM KOMMUNDELEN	41
D 1 Kort historik	41
D 2 Kommunala planeringsinsatser	41
D 3 Medborgarintiativ för förändringar	41
E BEFOLKNING OCH SOCIAL MILJÖ	42
E 1 Uppgifter att ta fram	42
E 2 Hur få fram uppgifterna?	43
E 3 Brister att notera	43

F	BOSTADFÖRHÅLLANDEN	44
F 1	Uppgifter att ta fram.....	44
F 2	Hur få fram uppgifterna?.....	45
F 3	Brister att notera	46
G	NÄRMILJÖ.....	47
G 1	Uppgifter att ta fram	47
G 2	Hur få fram uppgifterna?	47
G 3	Brister att notera	47
H	FÖRSÖRJNINGSMÖJLIGHETER.....	48
H 1	Uppgifter att ta fram.....	48
H 2	Hur få fram uppgifterna?	48
H 3	Brister att notera	48
I	UTBILDNINGSFÖRHÅLLANDEN	49
I 1	Uppgifter att ta fram	49
I 2	Hur få fram uppgifterna?.....	49
I 3	Brister att notera	49
J	KOMMERSIELL SERVICE	50
J 1	Uppgifter att ta fram.....	50
J 2	Hur få fram uppgifterna?	50
J 3	Brister att notera	50
K	BARNOMSORG	51
K 1	Uppgifter att ta fram	51
K 2	Hur få fram uppgifterna?	51
K 3	Brister att notera	51
L	ÄLDREOMSORG	52
L 1	Bomiljön som pensionärsproblem	52
L 2	Uppgifter att ta fram	52
L 3	Hur få fram uppgifterna?.....	54
L 4	Brister att notera.....	54
M	INDIVID- OCH FAMILJEOMSORG	55
M 1	Uppgifter att ta fram	55
M 2	Hur få fram uppgifterna?.....	55
M 3	Brister att notera	55
N	HÄLSA SAMT HÄLSO- OCH SJUKVARD	56
N 1	Uppgifter att ta fram	56
N 2	Hur få fram uppgifterna?	56
N 3	Brister att notera.....	56
O	FRITIDSLIV OCH FRITIDSMÖJLIGHETER	57
O 1	Uppgifter att ta fram	57
O 2	Hur få fram uppgifterna?	58
O 3	Brister att notera.....	58
P	KOMMUNIKATIONER	59
P 1	Uppgifter att ta fram	59
P 2	Hur få fram uppgifterna?	61
P 3	Brister att notera	61
R	MILJÖVARD.....	62
R 1	Uppgifter att ta fram.....	62
R 2	Hur få fram uppgifterna?.....	62
R 3	Brister att notera	63

S	KULTURMINNESVARD	64
S 1	Uppgifter att ta fram	64
S 2	Hur få fram uppgifterna?	64
S 3	Brister att notera	64
T	LOKAL INFORMATION	65
T 1	Uppgifter att ta fram	65
T 2	Hur få fram uppgifterna?	65
T 3	Brister att notera	65
U	SAMHÄLLSSKYDD	66
U 1	Uppgifter att ta fram	66
U 2	Hur få fram uppgifterna?	66
U 3	Brister att notera	66
V	EFTER INVENTERINGEN	67
V 1	Sammanställning av materialet	67
V 2	"Åtgärds katalog"	67
V 3	Publicering av rapporten	67
V 4	Användningen av inventeringen	68
	BILAGA: Några gränsvärden för handikappade	69
	KÄLLOR OCH REFERENSER	72
	DEL 2 KOMMENTARER TILL KOMMUNENS INSATSER	75
A	VAD SAKEN GÄLLER	76
A 1	Syftet med inventeringen	76
A 2	Uppläggnings i stort	76
A 3	Systemet på sikt	76
B	ORGANISATION	78
B 1	Kommunstyrelsen	78
B 2	Kommunal arbetsgrupp	78
B 3	Kommunal referensgrupp	79
B 4	Lokala studiecirklar	79
B 5	Lokala referensgrupper	79
B 6	Offentliga möten	80
C	GENOMFÖRANDE	81
C 1	Programmet	81
C 2	Cirkelarbetet	81
C 3	Arbetsgruppen inventeringar	81
C 4	Rapport om resultatet	82
D	ANVÄNDNINGEN AV MATERIALET	83
D 1	Inledning	83
D 2	Resultaten som planeringsunderlag	83
D 3	Gemensamma planeringsförutsättningar	84
D 4	Avslutning	84
	DEL 3 STUDIEHANDLEDNING FÖR CIRKELARBETE	85
A	VAD STUDIerna GÄLLER	86
A 1	Cirkelarbetets syften	86
A 2	Ny typ av cirkelstudier	86
A 3	Vad handlar studierna om?	86

A 4	Samverkan med kommunen	87
A 5	Samverkan med lokal referensgrupp	87
A 6	Hur går studierna till?	87
A 7	Rapport om resultatet	88
A 8	Studiematerial	89
B	ANVISNINGAR FÖR STUDIerna	90
B 1	Vad skall cirkeln göra?	90
B 2	Hur skall cirkeln arbeta?	90
SAMMANKOMST 1	.....	94
SAMMANKOMST 2	.....	95
SAMMANKOMST 3	.....	96
SAMMANKOMST 4	.....	97
SAMMANKOMST 5	.....	98
SAMMANKOMST 6	.....	99
SAMMANKOMST 7	.....	100
SAMMANKOMST 8	.....	101
SAMMANKOMST 9	.....	102
SAMMANKOMST 10	.....	103
DEL 4	INVENTERINGSRAPPORT MED ÅTGÄRDSKATALOG	105
TUNGELSTAPROJEKTET	.....	106
Arbetsuppgifter	.....	106
Arbetsformer	.....	106
Gruppernas sammansättning	.....	107
Vad inventeringen omfattar	.....	107
KOMMUNDELEN TUNGELSTA	.....	110
Kort om Tungelstas utveckling	.....	110
Planeringssituationen	.....	112
Tungelstabor om sitt samhälle	.....	115
Inventeringen	.....	116
BEFOLKNING OCH SOCIAL MILJÖ	.....	117
BOSTADSFÖRHÅLLANDEN	.....	122
NÄRMILJÖ	.....	130
FÖRSÖRJNINGSMÖJLIGHETER	.....	133
UTBILDNINGSFÖRHÅLLANDEN	.....	138
KOMMERSIELL SERVICE	.....	144
BARNOMSORG	.....	148
ÅLDREOMSORG	.....	151
INDIVID- OCH FAMILJEOMSORG	.....	156
HÄLSA SAMT HÄLSO- OCH SJUKVÅRD	.....	157
FRITIDSLIV OCH FRITIDSMÖJLIGHETER	.....	160
KOMMUNIKATIONER	.....	167
MILJÖVÅRD	.....	178

KULTURMINNESVÅRD	185
LOKAL INFORMATION	188
SAMHÄLLSSKYDD	191
ÅTGÄRDSKATALOG	193
Inledning	193
Brister och önskemål om förbättringar	193
- befolkning och social miljö	193
- bostadsförhållanden	194
- närmiljö	194
- försörjningsmöjligheter	194
- utbildningsförhållanden	195
- kommersiell service	195
- barnomsorg	195
- äldreomsorg	196
- individ- och familjeomsorg	196
- hälso- och sjukvård	197
- fritidsliv och fritidsmöjligheter	197
- kommunikationer	198
- miljövård	199
- kulturminnesvård	199
- lokal information	200
- samhällsskydd	200
Prioritering av åtgärderna	201
- åtgärder i första hand	201
- angelägna åtgärder i andra hand	201
- angelägna åtgärder i tredje hand	202
Synpunkter på utbyggnad	204
- Tungelstas storlek och struktur	204
- trafik och service	204
- områdesplan som ledning för detaljplanering	204
- medborgarinflytande	205
KÄLLOR	206
DEL 5 SLUTRAPPORT	207
PROGRAM OCH GENOMFÖRANDE	208
Syfte och innehåll	208
- syfte	208
- innehåll	208
Arbetsformer	208
- kommunal organisation	208
- former för medborgarinflytande	209
- systemet på sikt	209
Genomförande	210
- etablering av medverkande grupper	210
- inventeringsarbetet	210
- rapporteringen	212
- dokumentation av projektet	212
ERFARENHETER	214
Allmänna synpunkter	214

Informationsinnehållet	215
- välfärdssektorerna	216
- välfärdsmåten	216
Organisationsformerna	216
- kommunledningen	216
- kommunal referensgrupp	216
- kommunal arbetsgrupp	217
- lokal referensgrupp	217
- studiecirkeln	217
- offentliga möten	218
Medborgarinflytandet	219
Informationen som planeringsunderlag	219
UPPFÖLJNING AV PROJEKTARBETET	222
ORDLISTA	223
EFTERORD	224

FÖRORD

Tungelstaprojektet har presenterats som "ett praktiskt inriktat försök till modellbygge för förbättringar av mindre tätorter i samverkan kommun/lokalbefolkning" med Tungelsta som exempel. Projektet avsågs ursprungligen bestå av två delar, dels ett försök ifråga om innehåll och form för en " bostadssocial inventering" för hela kommundelen Tungelsta, dels ett försök med ett programarbete för förbättringar i kommundelen byggt bl a på denna bostadssociala inventering. Båda delprojekten skulle genomföras med ett markerat inslag av medborgarinflytande. Huvudansavrig för den första delen av projektet skulle vara undertecknad, Gunnar Asvärn och för den senare delen undertecknad, Sten Söderström.

Den första delen av projektet har kunnat genomföras planenligt. Den senare delen däremot har inte kunnat genomföras enligt programmet, därför har kommunen inte som förutsatts fullföljt arbetet med områdesplanen. Efter överenskommelse med BFR slutredovisas därför projektet i denna rapport. Den innehåller dels en redovisning av slutdokument samt erfarenheter från olika försöksmoment, dels förslag till uppföljning av försöksarbetet.

Rapporten inleds med ett förslag till *program ifråga om innehåll och genomförandeformer för bostadssociala inventeringar* för beskrivningar och jämförelser av levnadsförhållandena i olika delar av en kommun. Där diskuteras också den kommunala planeringsordning som är en förutsättning för att resultatet av sådana inventeringar skall kunna komma till avsedd användning som underlag för planeringen av bostadsförsörjningen och annan kommunal planering. Inventeringen utgår från en helhetssyn på människorna och avses därför vara någorlunda heltäckande, men innehållet vid tillämning av modellen kan naturligtvis varieras efter lokala förhållanden och behov.

Såväl innehållet i inventeringen som de organisatoriska arrangemangen för samverkan kommun - lokalbefolkning har anpassats till vad vi anser är praktiskt genomförbart i vilken kommun som helst utan anlitande av särskilda experter. En förutsättning är dock att det finns utprövade "förebilder" att tillgå. Arbetet med denna inventering är ett av flera praktiska försök för att åstadkomma sådana förebilder.

Därefter följer *kommentarer till programförslaget* med synpunkter på kommunens insatser i inventeringsarbetet samt ett förslag till *studiehandledning* för lokala studiecirklar, som förutsätts samverka med kommunen.

I slutet av rapporten redovisas en *genomförd inventering med åtgärds katalog* enligt den föreslagna modellen. Inventeringen har utförts av en lokal studiecirkel i samverkan med en kommunal arbetsgrupp. En lokal referensgrupp i Tungelsta och en kommunal referensgrupp har gett synpunkter på arbetet. Kommunens arbetsgrupp har främst svarat för de statistiska uppgifterna, medan den lokala studiecirkeln huvudsakligen tagit fram den mera informella informationen av mjukdatatyp. Cirkeln och den lokala referensgruppen svarar för de bedömningar som gjorts av olika förhållanden liksom för krav och önskemål i "åtgärds katalogen". Prioriteringen av åtgärderna svarar studiecirkeln ensam för.

Gunnar Asvärn har utarbetat det studiematerial som ligger till grund för inventeringsarbetet. Han har också varit studieledare för inventeringen och har tillsammans med andra medverkande ställt samman redovisningen.

I en slutrapport, sist i skriften, redovisar vi våra erfarenheter av försöket samt ger förslag om uppföljning av arbetet.

De olika delarna i rapporten har med hänsyn till olika användningsbehov redigerats - och ursprungligen publicerats inom projektet - som separata publicationer. En kort, illustrerad sammanfattning av inventeringen med åtgärds katalog och prioriteringar ingår också i denna serie. Innehållet i denna redovisas inte här, men illustrationerna har infogats i inventeringsrapporten, del 4 den här skriften.

Vi tackar alla som medverkat i försöket och hoppas att det nedlagda arbetet skall komma att gynna det avsedda syftet.

Bromma och Tungelsta i april 1982

Sten Söderström   Gunnar Asvärn

SAMMANFATTNING

Tungelstaprojektet är ett praktiskt försök i ett ökat lokalt medborgarinflytande på den lokala planeringen. Försöket syftar till att utforma förslag om hur man kan gå tillväga ifråga om samverkan kommun/lokalbefolkning. Tungelsta har valts som exempel på en typ av mindre samhällen som är mycket vanliga i vårt land och vars problem pockar på en lösning. Den nya bostadslagsstiftningen som gäller fr o m 1980 har skärpt kraven på kommunerna att vidta åtgärder för att rusta upp sina äldre tätorter och basera upprustningen på bättre underlag i s k bostadssociala inventeringar. Haninge kommun har i sin bostadsförsörjningsplan beslutat att Tungelsta skall rustas upp och kompletteras under 1980-talet.

SYFTE

Tungelstaprojektet har till syfte att i samverkan mellan kommunen och lokalbefolkningen i Tungelsta genomföra följande tre arbetsuppgifter:

- en "bostadssocial inventering" för hela Tungelsta till grund för förbättringar i kommundelen
- programarbete för upprustning och komplettering av ett bestämt område i Tungelsta (utifrån en av kommunen utarbetad områdesplan, som bl a bygger på den bostadssociala inventeringen)
- försök med ett mindre projekt i nya boendeformer (här i betydelsen någon form av servicehus).

Redovisningen i denna rapport avser endast den första punkten.

PROGRAM

Forskningsprojektet utgår från en helhetssyn på individen. Därför har eftersträvat att ge inventeringen ett innehåll som är så heläckande som möjligt ifråga om alla viktiga levnadsförhållanden. Programmet har indelats i ett tjugotal olika *välståndssektorer*. För var och en av dessa har valts ut ett antal *välståndsmått* eller sociala indikatorer, som ansetts särskilt viktiga att känna till. Programmet har byggts upp främst med tanke på någorlunda *funktionella områden* ifråga om service för det dagliga livets behov, vilket i det här fallet bäst svarar mot kommunalsbegreppet i kommunerna.

Innehållet berör ett stort antal *välståndssektorer* och redovisas under följande rubriker:

- allmänt om kommundelen
- befolkning och social miljö
- bostadsförhållanden
- närmiljö
- försörjningsmöjligheter
- utbildningsförhållanden
- kommersiell service
- barnomsorg
- äldreomsorg

- individ- och familjeomsorg
- hälsa samt hälso- och sjukvård
- fritidsliv och fritidsmöjligheter
- kommunikationer
- miljövård
- kulturminnesvård
- lokal information
- samhällsskydd

För var och en av dessa levnadsomständigheter har de medverkande i inventeringen diskuterat och bestämt sig för ett antal *väl-färdsåtgärder* och tagit fram uppgifter därom för att beskriva förhållandena. Beskrivningen ger en uppfattning om huruvida förhållandena på respektive område är bra eller mindre bra för människorna.

Som avslutning på beskrivningen under respektive huvudrubrik har gjorts en sammanfattande bedömning under rubriken *Bristar och önskemål om förbättringar*. Där sammanfattas vad som enligt de medverkandes mening är mindre bra och vilka förbättringar som är motiverade. Dessa önskemål eller krav på förbättringar sammanfattas sist i rapporten i en *åtgärds katalog* där åtgärderna prioriteras efter angelägenhet.

FORMER FÖR MEDBORGARINFLYTANDE

För att genomföra uppgifterna i samverkan kommun-lokalbefolkning har valts välkända och beprövade arbetsformer. Kommunen medverkar genom en *arbetsgrupp* med deltagare från närmast berörda förvaltningar. Det lokala arbetet utförs inom ordinära *studiecirk-lar*. Kommunens arbetsgrupp samverkar med studiecirk-larna. Projektledarna fungerar som cirkelledare vid försöken.

Både inom kommunförvaltningen och i Tungelsta finns dessutom *referensgrupper*, som samverkar med arbetsgruppen respektive med de lokala cirk-larna. Inom kommunen har *kommunstyrelsen* huvudansvaret. Lokalt kompletteras cirk-lar och referensgrupper med *offentliga möten*. Organisationen ser alltså ut på följande sätt:

Kommunförvaltningen

Kommunstyrelsen
Referensgrupp
Arbetsgrupp

Tungelstaborna

Offentliga möten
Referensgrupp
Studiecirk-lar

INVENTERINGSFÖRSÖK

Utifrån den modell som utarbetats för innehåll och genomförande har utförts försök med en bostadssocial inventering i kommundelen Tungelsta i Haninge. Resultaten har redovisats i rapporten "Att bo i Tungelsta" med åtgärds katalog, jämte en separat illustrerad sammanfattning. Rapporten är avsedd att jämte andra liknande inventeringsrapporter utgöra exempel på hur man kan arbeta vid fortsatta försök med bostadssociala inventeringar.

Projektet har också utarbetat erforderliga programhandlingar till ledning för inventeringsarbetet enligt modellen. Följande dokument har utarbetats:

- programskrift
- kommentarer för kommunens insatser
- studiehandledning för cirkelarbeta
- inventeringsrapport med "åtgärds katalog"
- sammanfattning av rapport och "åtgärds katalog".

ERFARENHETER

Även om innehållet i den inventering som föreslås kan te sig omfattande är det svårt att göra några nämnvärda begränsningar utan att eftersätta kravet på en helhetsbild av olika gruppers levnadsförhållanden. Arbetet att samla in information är följande inte så omfattande som det kan förefalla. Det är ett större problem att nyttiggöra informationen på ett meningsfullt sätt än att samla in den.

De organisationsformer som prövats har i stort sett visat sig vara ändamålsenliga. Arbetsformerna är i och för sig välkända och beprövade, även om arbetsuppgifterna för de deltagande grupperna delvis är nya. Ifråga om kommunens engagemang är erfarenheterna av kommunledningens och den kommunala referensgruppens roll begränsade. Det är viktigt att båda engagerar sig aktivt i arbetet inte minst för att ge stöd åt kommunens arbetsgrupp och för att motivera lokalbefolkningen till aktiva insatser. Kommunens arbetsgrupp har däremot fungerat helt enligt planerna.

För lokalbefolkningen innebär en aktiv medverkan på det sätt som föreslås delvis något nytt. En viktig förutsättning för ett aktivt lokalt engagemang är att kommunen ger övertygande bevis på att medverkan kommer att leda till ökat inflytande på de lokala levnadsförhållandena. Även om detta försök förlöpt tillfredsställande är fortsatta försök under mera "normala" förhållanden (utan särskilda projektledare som deltagande) nödvändiga för att pröva ut de mest ändamålsenliga formerna. Detta gäller särskilt studieförbundens engagemang. Dessa har hittills bara i enstaka fall engagerats i cirkelverksamhet av det här slaget.

Den form av medborgarinflytande som föreslås i projektet är inte särskilt långtgående. Förslaget är en kompromiss mellan det mest ideala och ingenting alls. Kompromissen kan dock otvivelaktigt leda till ett inte obetydligt medinflytande. Med hänsyn till de begränsade erfarenheterna på ömse håll av mera ingående samverkan innebär förslaget också sannolikt att gå så långt som det för närvarande är praktiskt möjligt. Alla kommuner klarar av att administrera en samverkan av det här slaget. Modellen är också utvecklingsbar.

Avgörande för värdet av bostadssociala inventeringar är om kommunen kan ta hand om informationen och nyttiggöra den vid planeringen av förbättringar. Detta är sannolikt den viktigaste knäckfrågan i samband med bostadssociala inventeringar. Här är beredskapen i kommunerna mindre än när det gäller att genomföra inventeringar. *Utvecklingen av bostadssociala inventeringar som instrument i den kommunala planeringen måste således gå hand i hand med utvecklingen av mera välfärdsinriktade planeringssystem än i dag.*

FÖRSLAG

I slutrapporten föreslås fortsatt forskning och försöksarbete främst inriktat på

- innehållet i bostadssociala inventeringar med hänsyn till kommunernas möjligheter att nyttiggöra resultatet i planeringen genom utbyggnad av kommunernas gemensamma planeringsförutsättningar (GPF) eller på annat sätt
- arbetsformer för genomförandet särskilt ifråga om studiecirkelverksamheten (försöksverksamhet i ett antal kommuner)
- ändamålsenliga system för kommunal välfärdsplanering, innefattande bl a uppföljning av åtgärder genom bostadssociala inventeringar.

DEL 1

PROGRAMSKRIFT

A KOMMUNAL VÄLFÄRDSPLANERING

A 1 KOMMUNERNAS ANSVAR

Kommunerna i vårt land har idag - både i jämförelse med tidigare och med förhållandena i andra länder - ett mycket stort ansvar för *medborgarnas välfärd*. Med välfärd menas här fysiskt och psykiskt välbefinnande. Kommunerna utgör den yttersta förgreningen av den mycket omfattande socialpolitiken. De har successivt fått överta mycket stort ansvar för bostad- och miljöpolitiken, skolpolitiken, barnomsorgen och äldreomsorgen liksom för sysselsättningen och energifrågorna m m.

Kraven på åtgärder i form av anläggningar och verksamheter för människornas välfärd ställs både av överordnade myndigheter och av kommunborna. Kraven har successivt ökat. Inom ramen för vad som enligt lagar och förordningar sålunda åläggs kommunerna har de dock rätt stor handlingsfrihet. Ambitionerna varierar både av ekonomiska och av andra skäl.

A 2 KRITISKA RÖSTER

Med det stora och växande ansvar kommunerna har gentemot medborgarna är det inte konstigt att verksamheten ofta utsätts för kritik. Sådan kritik framförs både från överordnade myndigheter och från medborgarna. Genom den mycket omfattande och ofta komplicerade verksamheten, har kravet på *bättre underlag för den kommunala planeringen* under senare år ökat markant. Detta krav har kommunerna inte alltid kunnat leva upp till, i varje fall inte i takt med det ökade ansvaret och kraven. Det har t ex visat sig att många nya bostadsmiljöer har allvarliga brister. Välfärdsplaneringen i kommunerna har varit för bristfällig. Den har inte på långt när alltid baserats på klart uttalade sociala mål. Uppföljningen av olika åtgärder är inte heller vanliga.

Kraven på bättre planeringsunderlag har hittills främst gällt den *kortsiktiga planeringen* i det fortlöpande *bostadsbyggandet*, *serviceförsörjningen* och *miljöplaneringen*. Gång efter annan konstateras uppenbara brister ifråga om *trafiksäkerhet*, *buller* och *luftföroreningar*, dålig *handikappanpassning* och *social miljö*. På senare tid har också *energifrågorna* kommit att spela en allt större roll. I takt med att bostadsbyggandet alltmer inriktas på komplettering av redan befintlig bebyggelse och upprustning av redan bebodda miljöer har *kultur-* och *bevarande*frågorna också kommit att få allt större vikt.

På flera av de här områdena har kommunerna en otillräcklig beredskap, eftersom man hittills huvudsakligen byggt nytt på jungfrulig mark. Efterhand som samhällsbyggandet blivit allt mer komplicerat har också kraven på *den långsiktiga planeringen* och underlaget för denna skärpts. Hittills har sådan planering varit svagt utvecklad i kommunerna, fränsett olika slag av beräkningar och framskrivningar av mängder och volymer ifråga om befolkning, sysselsättning, bostadsbyggande m m. Det är dock inte mindre viktigt att den långsiktiga planeringen styrs av sociala mål och grundas på ett bra underlag än de kortsiktiga planerna. Och där är bristerna ofta stora.

Kraven på bättre planeringsunderlag gäller både själva innehållet och metoderna att ta fram det. Ifråga om *innehållet* är det främst bristen på information om den sociala och ekonomiska välfärden och dess fördelning som uppmärksammas. Politiker och planerare vet i regel för lite om hur människor fungerar i kommundelarna, vilka problem de har och vilka olikheter som finns mellan olika kommundelar.

I fråga om *metoderna* att ta fram underlaget ökar kraven på att individerna själva aktivt skall få delta i arbetet att ta fram nödvändig information om de egna levnadsförutsättningarna. För detta har inte utvecklats några bra rutiner. Planeringsunderlaget måste i högre grad utgöras av information direkt från individerna om deras förhållanden och önskemål. Men kraven gäller också en bättre samordning mellan social planering - eller välfärdsplanering - å ena sidan samt ekonomisk och fysisk planering å den andra.

A 3 KOMMUNERNAS PLANERINGSUNDERLAG

Typer av planeringsunderlag

Följande typer av planeringsunderlag brukar i något varierande former utarbetas i kommunerna:

- kommunala bostadsbyggnadsprogram, KBP
- kommunal ekonomisk långtidsplanering, KELP
- gemensamma planeringsförutsättningar, GPF.

En del kommuner utarbetar dessutom:

- sektorplaner eller verksamhetsplaner för olika sektorer
- generalplaner för hela eller delar av kommunen
- kommunala handlingsprogram för hela den kommunala verksamheten.

För att bestämma om markanvändningen och bebyggelsens utformning för kommundelar och mindre områden finns slutligen:

- områdes- eller dispositionsplaner och
- detaljplaner.

Vi ger här en kort beskrivning av de olika planunderlagen och planerna.

KBP som påbörjades 1964 är främst sammanställningar av antalet planerade lägenheter i nybyggnationen under vart och ett av de närmaste fem åren som kommunerna har att årligen redovisa till länsarbetsnämnden. I storstadsområdena finns särskilda samordningsorgan för att ställa samman de anslutna kommunernas bostadsbyggnadsprogram och redovisa det beräknade bostadsbyggandet för respektive länsarbetsnämnd.

KELP är en sammanställning av beräknade kommunala utgifter på fem års sikt, som kommunerna sedan 1967 har att årligen lämna in till länsstyrelsernas regionalekonomiska enheter. Uppgifterna avsåg ursprungligen endast investeringar för nybyggen i bostäder och service men har successivt vidgats till att omfatta även andra investeringar.

GPF, som lanserades 1974 av Kommunförbundet, innebär främst statistiska redovisningar av nuvarande förhållanden och den beräknade utvecklingen för olika sektorer inom kommunen. Uppgifterna är främst tekniska, ekonomiska, befolkningsmässiga och näringslivsorienterade data. Däremot innehåller GPF rätt lite om kommunens sociala mål och om underlaget för den sociala planeringen. Alla kommuner utarbetar inte GPF och bland dem som gör det kan innehållet variera betydligt. GPF skall ge underlag för den årliga och den mer långsiktiga ekonomiska planeringen inom olika kommunala förvaltningar. GPF utarbetas årligen och har 5-årsperspektiv. Ibland redovisas uppgifterna för delområden, ibland inte.

Kommunala sektorplaner upprättas för enskilda kommunala sektorer t ex fritidslivet eller äldrevården och innehåller kommunens mål och planer för respektive sektor. Sektorplanerna bygger ibland på utredningar om sociala och ekonomiska förhållanden bland berörda grupper, men planerna inriktas mest på investeringar i anläggningar och driftskostnadernas storlek samt på organisatoriska frågor. Sektorplanerna har i regel främst karaktären av *verksamhetsplaner*.

Generalplan är i första hand en långsiktig plan för reservation av mark för olika ändamål för hela eller delar av kommunen. En generalplan kan också omfatta andra frågor, t ex kommunernas mål för servicestandard, trafikstandard, m m. Flertalet kommuner har inte någon generalplan, i varje fall inte någon som beslutats av kommunens politiker.

Kommunala handlingsprogram innebär i princip en samlad plan för det kommunala handlandet för en viss period - längre än ett år (den kommunala budgeten är kommunens handlingsprogram för det närmaste året). Ett kommunalt handlingsprogram omfattar alla kommunala sektorer både för anläggningar och verksamheter. Endast få kommuner har sådana handlingsprogram och de som finns är ofta summariska.

Områdesplan eller dispositionsplan utarbetas för kommundel eller mindre område för att motivera och bestämma om hur marken skall disponeras för trafik, vatten- och avloppsanläggningar m m samt vad slags bebyggelse som bör förekomma. Områdesplan utarbetas inför förestående förändringar till ledning för detaljplaneringen. Ofta saknas emellertid områdesplan. Nödvändiga detalplaner måste då komma till stånd utan ledning av sådan översiktlig planering.

Detaljplanen bestämmer om detaljer i planeringen och ligger till direkt grund för byggande. Det finns två slags detaljplaner, stadsplan och byggnadsplan. De skiljer sig främst genom att kommunen har ansvaret för plangenomförandet vid stadsplan, medan exploitören i huvudsak har detta ansvar vid byggnadsplan. Planeringsunderlaget är främst tekniskt, men i varierande omfattning förekommer också ekonomiska och sociala utredningar.

Ansatzerna otillräckliga

Dessa olika typer av kommunala planeringsdokument utgör delar av kommunernas planeringssystem. I regel är detta dock otillräckligt för att motsvara de krav som idag ställs på kommunernas pla-

nering. Att resurserna har blivit knappare minskar inte kravet på omsorgsfull planering, snarare tvärtom. Bristerna beror mindre på mängden av utrednings- och planeringsdokument eller på att de nedlagda utrednings- och planeringsinsatserna skulle vara otillräckliga. Tvärtom, politikerna anser att de översvämmas av kommunala planhandlingar och klagar allmänt över att de inte hinner att ta del av allt material som produceras.

Kritiken gäller mera att inriktningen på de utredningar som genomförs och det underlag som produceras inte har tillräcklig anknytning till och inte tillräckligt konkret inriktas på de frågor som den kommunala välfärdsplaneringen har att lösa. Kritiken mot planeringsunderlagets innehåll gäller främst att det är alltför tekniskt och i den mån det belyser sociala och ekonomiska förhållanden och problem mer gäller utsagor om framtidstillstånd än om dagsproblem, som pockar på en snar lösning. Ofta är det sämre ställt med beskrivningar av den aktuella situationen för människorna än med framtidsperspektiven. Detta ser ut att vara den svagaste "länken" i dagens kommunala planering. Det är också detta förhållande som främst motiverat behovet av bostadssociala inventeringar.

Trots vissa tecken på förändringar kan man således inte säga att man funnit någon ändamålsenlig strategi för kommunal välfärdsplanering som tillgodoser de krav som ställs. Om målen är oklart formulerade blir givetvis problemen lätt fel ställda och ger därför inte tillräckligt klara besked om *vad* som bör utredas. *Vad* man väljer att studera och *hur* studierna inriktas styrs nämligen alltid i mycket hög grad av den kunskap man har i utgångsläget och av de *synsätt och värderingar* man utgår från - redovisade eller ej.

För att främja välfärden för olika grupper i samhället har införts en rad lagbestämmelser t ex arbetsskyddslagar, semesterlagar, miljöskyddslagar, byggnadslagstiftning, bostadsinspektion m m, m m. En ny lag för socialtjänsten med markerade krav på kommunerna till skydd för svaga grupper har nyligen beslutats. Tillämpningen av alla dessa lagar och förordningar handhas både av kommunerna och av överordnade organ. Det är därför ofta mycket svårt för kommunala politiker, planerare och för allmänheten att få en tillfredsställande överblick över gällande regelsystem och planeringsordning i kommunerna. I flertalet kommuner saknas något generellt, för alla parter fattbart system för hur målfrågorna, helhetssynen och planeringsunderlaget skall hanteras i den kommunala planeringen. De brister som påtalas gäller främst

- kommunens mål för olika verksamheter (för allmänt och oklart formulerade)
- helhetssynen på individerna i planeringen
- riktlinjer för det planeringsunderlag som främst skall vara gemensamt för förvaltningarna.

Vill man ta kommunal välfärdsplanering på allvar är det således svårt att komma förbi kravet på någon slags generell modell för de olika leden i planeringen. De viktigaste momenten i en sådan modell - där förvirringen och tveksamheten idag tycks vara störst - gäller målformuleringarna, problembeskrivningarna, prioriteringarna och uppföljningen av åtgärder samt demokratin i planeringen. Någon uttalad enighet om en sådan modell tycks inte finnas. Frågan diskuteras knappast, vilket är en allvarlig brist,

A 4 MEDBORGARINFLYTANDE

Trots att man under årtal diskuterat att öka medborgarinflytandet i planeringen har det i verkligheten skett ganska lite. Huvuddelen av planeringen i kommunerna sker fortfarande över medborgarnas huvuden. I den mån medborgarna ges tillfälle att medverka är det i regel i hög grad på kommunernas villkor och i starkt avgränsade frågor. Vi gör här en kort översikt över situationen för dagen i flertalet kommuner dels från kommunernas, dels från medborgarnas synpunkt sett.

Kommunerna

De former för medborgarinflytande som praktiseras i kommunerna är i huvudsak följande:

Utställning av planer föreskrivs i lag och sker regelmässigt. Utställningar skall annonseras i lokalpressen. Utställningslokalen är dock inte alltid öppen på normal fritid. Dessutom är ofta utställningsmaterialet så "tekniskt" att det knappast är begripligt för allmänheten.

I många kommuner söker man på olika sätt förbättra planeringsunderlaget genom *enkäter och intervjuundersökningar*. Under planarbetet anordnar kommunen ibland särskilda *rådslag och offentliga möten* för att få allmänhetens synpunkter på ett planförslag. Detta sker dock ofta först sedan fördiga förslag föreligger. Ofta finns bara ett alternativ och *de sociala konsekvenserna* är sällan redovisade.

Under senare år har i enstaka fall förekommit att kommuner i samverkan med studieförbunden eller på annat sätt organiserat särskild *studieverksamhet* kring olika planfrågor. Därigenom kan medborgarinflytandet komma in i ett tidigare skede i planarbetet. Man bör också nämna olika förslag till och försök med *kommunalsråd* och *distriktsnämnder*. Några större erfarenheter från sådana medinflytandeorgan finns dock inte ännu.

Medborgarna

Strävandena från olika medborgargrupper att få mer inflytande på den lokala planeringen har sedan flera år varit mycket påtagliga och stundom en aning desperata. Otåligheten är på många håll stor. Ansträngningarna har inte heller varit utan viss framgång. Man kan dock inte säga att de lett fram till någon etablerad form för medverkan. De vanligaste aktivitetsformerna är följande:

Lokala föreningar - främst politiska föreningar och intresseorganisationer m fl - har naturligtvis sedan länge verkat för ett ökat lokalt medborgarinflytande.

Byalagen har gamla traditioner. De har mycket lokal anknytning och har visat stor livskraft och uthållighet. De har onekligen haft vissa framgångar både ifråga om påverkan på lokala samhällsförändringar och skolning av medlemmarna till ökad kunskap och medvetenhet.

Miljögrupper för vissa bestämda aktioner har vi många exempel på.

Gruppernas verksamhet liknar byalagen, men aktiviteterna verkar att vara mer spontana och punktinriktade. Även dessa grupper arbetar med studieverksamhet för att öka kunskaperna och medvetenheten hos medlemmarna.

Ockupationer är den mest militanta formen för strävan att få vara med och bestämma över sina levnadsförhållanden. Företeelsen är relativt ny, men har under senare år praktiserats vid flera tillfällen, särskilt inför hyreshusombyggnader som uppfattas strida mot de boendes intressen.

Publicistisk verksamhet genom artiklar och insändare i tidningar för att påverka bestämda frågor i en viss riktning har gamla traditioner. Slutligen kan nämnas *namninsamlingar* och *uppvaktningar* hos beslutsfattare för att påverka besluten i en viss fråga.

A 5 NYA PLANRUTINER VÄXER FRAM

Diskussionen om att ändra kommunernas planeringsrutiner för att bättre kunna tillgodose medborgarnas välfärdskrav och att mer än nu kunna förebygga missförhållanden har under senare år varit mycket intensiv. Diskussionen som främst gällt innehållet i planeringsunderlaget och medborgarinflytandet i planeringen har i hög grad inriktats på krav om:

att basera fysisk och ekonomisk planering på sociala mål och sociala program för välfärd bland olika grupper

att i planeringen utgå från en helhetssyn på individen i motsats till enbart sektorsvis planering

att förskjuta tyngdpunkten i den kommunala planeringen till lokal nivå - kommundel eller motsvarande

att finna konkreta former för medborgarnas möjligheter att öva inflytande på sina levnadsförhållanden.

Även om förändringarna gått mycket långsamt har dock de nya idéerna satt sina spår. De mest påtagliga uttrycken kan sägas vara följande:

Ny byggnadslagstiftning m m

En ny plan- och byggnadslag förbereds - PBL. Genom den kommer kommunerna att få större självständighet i planfrågor och inom kommunerna kommer medborgarna i allmänhet att få något mer att säga till om. Den nya lagen ställer vidare större krav än nu på att planerna när de utställs för allmänheten ska utformas så att förslagen klart motiveras och redovisas så att alla kan förstå innehållet. Detta kan man inte alltid säga är fallet idag.

Vidare har kommunerna ålagts att utarbeta planer för energisparande och för energiförsörjningen överhuvudtaget. Planeringsunderlaget förbättras efter hand. Detta gäller bl a GPF och KBP. Kraven på att fysiska och ekonomiska planer ska baseras på sociala mål börjar så smått komma till uttryck i planutredningar och programarbete.

Kommunal information och medborgarinflytande

Den kommunala informationen har också förbättrats betydligt. Det har blivit allt vanligare att kommuner ger ut informationstidningar till allmänheten. Biblioteken förses fortlöpande med information om den kommunala verksamheten. Kommunerna själva har också betydligt bättre intern information än tidigare. Ett stort antal kommuner har numera statistiska årsböcker i någon form. Dessa blir också alltmera innehållsrika, vilket bl a beror på nya former av service från Statistiska centralbyrån i Stockholm. Varje kommun som så önskar kan idag få fram ganska färsk statistik om viktiga förhållanden för ganska små områden, s k nyckelkodområden. Denna service till kommunerna har ökat deras möjligheter både att förbättra sitt eget planeringsunderlag och att informera allmänheten.

Medborgarinflytandet har också ökat så sakteliga - även om man inte kan tala om någon allmänt accepterad form för denna medverkan. I en del kommuner diskuteras - och prövas - en särskild form för medborgarinflytande som består i planering och drift av lokala institutioner såsom fritidsgårdar och daghem m m. I andra fall gäller det försök med distriktsnämnder med visst lokalt ansvar för kommunal verksamhet inom områdena fritid, kultur, skola och socialvård. När det gäller den lokala planeringen i kommunerna är trycket på kommunerna överhuvudtaget stort för att finna lämpliga former. Statens råd för byggnadsforskning har stött och stöder flera projekt för att pröva former för samverkan kommun - lokalbefolkning. Det här projektet är ett sådant försök. Kommunerna gör också försök att finna lämpliga former för sådan samverkan. Ofta riktas dock kritik mot samverkansförsöken därför att

- det gäller alltför begränsade frågor, utbrutna ur viktiga sammanhang
- samverkan i allför hög grad förutsätts ske på kommunens villkor.

Bostadssociala inventeringar

Bl a bristerna i efterkrigstidens bostadsbebyggelse har föranlett riksdagen att besluta om att närmare undersöka förhållandena. En bostadssocial delegation fick uppdraget och konstaterar i en rapport stora brister i bostadsområdenas miljö samt att vi fortfarande ofta bygger dåliga bostadsområden.

Sedan dess har beslutats om en ny bostadsförsörjningslag, som gäller från 1980. Bostadsbyggnadsprogrammen ersätts där med *bostadsförsörjningsplaner*. Dessa planer skall inte begränsas till antalet bostäder av olika typ utan skall också gälla miljöförbättringar i vid mening. Detta förutsätter fördjupad kunskap om problem och önskemål bland de boende genom *bostadssociala inventeringar*. I fråga om innehållet framhålls i propositionen till reformen att de bostadssociala inventeringarna skall belysa "... dels bostadsförhållandena, dels de förutsättningar som bostadsmiljön ger för att tillfredsställa de boendes behov av kontakt, verksamhet m m av betydelse för deras välfärd och möjligheter att utnyttja miljöns förutsättningar".

Vad gäller sättet att genomföra inventeringarna framhålls i pro-

positionen att uppgiften innebär

" att redovisa hur bostadsområdet fungerar för olika hushåll och individer. Det gäller bl a att samla den kunskap som finns hos de boende själva, hos bostadsföretagens anställda, i föreningar och hos de kommunalt anställda".

Utöver sådana allmänna skrivningar ges inga närmare direktiv om innehåll och metoder. Något lagligt tvång föreligger inte men det förutsätts att kommunerna gör sådana inventeringar. Bostadsstyrelsen har fått i uppdrag att i samverkan med socialstyrelsen och statens planverk och i samråd med kommunförbundet utveckla metoder för bostadssociala inventeringar och sprida erfarenheter inom området. Verksamheten som bostadsstyrelsen bedriver har dock inte ännu gett något konkret resultat. Det är en sådan bostadssocial inventering den här boken handlar om.

B SOCIALA MÅL I SAMHÄLLSPLANERINGEN

- ett försök att illustrera innehåll och sammanhang i kommunal välfärdsplanering.

B 1 OKLART OM BEGREPP OCH SYNSÄTT

Sedan lång tid tillbaka har det talats mycket om att den kommunala planeringen bör baseras på sociala mål för människornas levnadsförhållanden. Detta förutsätter bl a goda kunskaper om levnadsförhållandena. Trots allt talet om en sådan ny giv i planeringen har det nog inte skett så stora förändringar. Det är bl a oklarheterna om detta som ligger bakom den nya bostadsförsörjningslagens förslag om bostadssociala inventeringar till grund för förbättringar. Av samma skäl är det nödvändigt att i den här skriften uppmärksamma frågan, främst för att försöka visa vilken kommunal planeringsordning som bör förutsättas för att på ett meningsfullt sätt kunna genomföra och använda resultatet av bostadssociala inventeringar och vilken roll dessa inventeringar bör spela i en sådan planeringsordning.

Diskussioner om målfrågor i planeringen blir ofta oklara och inte sällan förvirrade. Till mycket stor del beror oklarheterna på att olika personer med olika bakgrund och erfarenheter tänker på olika saker inför olika begrepp i planeringen. De största oklarheterna tycks gälla innebörden i begrepp som sociala mål, social planering, välfärdsplanering, samordnad eller integrerad planering m fl. Eftersom vi inte på allvar sökt enas om vad begrepp av det här slaget skall stå för, är den här förvirringen inte så konstig.

Efterhand som sådana begrepp blir allt vanligare i planeringsdebatten är den situationen alltmer ohållbar. Bakom oklarheterna ligger ofta olikheter i *värderingar* och *synsätt* som inte redovisas och som man kanske inte ens är medveten om. Man lägger helt enkelt *olika betydelse i begreppen* och talar förbi varandra. Var och en för diskussionen utifrån sina egna uttalade föreställningar och grundläggande värderingar utan att dessa redovisas. I grund och botten är vi kanske inte alltid så oeniga som det kan se ut. Förklaringen är ofta, att vi egentligen inte talar om samma sak fast vi tror att vi gör det.

Den grundläggande anledningen till den här situationen är, att *vi saknar allmänt vedertagna system för kommunal välfärdsplanering grundade på klart uttalade värderingar och synsätt*. För att olika personer och intressen i en kommunal förvaltning skall kunna samverka i en meningsfull välfärdsplanering och inte dra åt olika håll, är det nödvändigt att alla medverkande arbetar utifrån samma mål och förutsättningar. En sådan enighet är också nödvändig för att ge hållpunkter för innehållet i planeringsunderlaget. Detta gäller givetvis också i hög grad för innehåll och arbetsformer för bostadssociala inventeringar och - inte minst - för hur man på meningsfullt sätt ska kunna ta hand om resultatet från sådana inventeringar.

I det här avsnittet görs ett försök att förklara några centrala begrepp av det slag som omnämns i inledningen. Vidare beskrivs schematiskt ett kommunalt planeringssystem där planeringen styrs

av sociala mål och baseras på sociala inventeringar. *Ett planeringsystem av det här slaget är en förutsättning för att på ett meningsfullt sätt kunna använda resultaten från sådana bostads-sociala inventeringar som diskuterats i den här skriften.*

Att söka förklara invecklade sammanhang i en enkel modell är naturligtvis lite vanskligt. Men när oklarheterna tycks vara mycket stora, kan det vara nödvändigt att arbeta med vissa förenklingar. Modellen i det följande söker så konkret som möjligt att visa:

- vad som menas med sociala mål i planeringen
- vad som menas med social planering samt dess roll i planeringsprocessen i förhållande till fysisk och ekonomisk planering
- vad som menas med samordnad planering samt sektorsövergripande planering
- vilken typ av kunskapsunderlag kommunal välfärdsplanering förutsätter och på vad sätt denna kunskap bör göras tillgänglig för att kunna komma till avsedd användning
- i vilka faser medborgarinflytandet bör komma in i en demokratisk planeringsprocess från framställning av planeringsunderlag till uppföljning av genomförda åtgärder samt
- hur de olika leden i planerings- och genomförandeprocessen hänger samman och beror av varandra.

I det följande redovisas först vad som här menas med sociala mål, social planering samt samordnad respektive sektorövergripande planering. Därefter kommenteras ett schema över den modell till kommunal välfärdsplanering, som förslaget till inventeringsprogram i den här skriften förutsätter.

B 2 SOCIALA MÅL I PLANERINGEN

Den kommunala planeringens uppgift är att genom olika slag av åtgärder skapa goda levnadsförhållanden för olika medborgargrupper.

All kommunal planering har således ytterst sociala motiv. Socialt betyder samhälleligt. Sociala mål handlar alltså om vilka tillstånd och förhållanden för olika grupper av människor som planeringen bör inriktas på att förverkliga. Exempel på sådana grupper i samhället är barn, ungdom, barnfamiljer, pensionärer, handikappade m fl.

På följande sida visas ett schema över viktiga verksamheter bland individerna och motsvarande miljöresurser som samhället på olika sätt har ansvar för.

Individernas aktiviteter
eller slag av verksamheter

Hushålls- och familjeakti- viter, kontakter, umgänge samt vård av barn
Förvärvsverksamheter
Förflyttningar av olika slag för att kunna utöva olika aktiviteter
Inköp av varor och andra kommersiella tjänster
Utbildning och personlig utveckling
Strävan att bevara hälsan respektive bli frisk
Sociala trygghetssträ- vanden
Strävan till fysisk trygghet
Rekreation och nöjesliv
Strävan till skönhets- upplevelser

Miljöresurser eller omgivnings-
egenskaper som samhället bör ha
sociala mål för

Befolkningens sammansättning och ekonomi, social integration
Bostadsförhållanden
Barnstugor av olika slag m m
Arbetsplatser av olika slag
Kommunikationer med tunnelbanor, järnvägar och bussar samt vägar och stigar för individuella för- flyttningar
Butiker, hantverkerier, insti- tut för penningförmedling e t c
Skolor, lärarpersonal, studieut- rustning m m, kulturinstitutioner
Institutioner för hälso- och sjuk- vård samt vatten-, luft- och bul- lerförhållanden
Social omvårdnad (familjevård, äldringsvård, socialförsäkring m m)
Trafiksäkerhet samt ordnings- hållning av olika slag
Fritidslokaler, idrottsanlägg- ningar, fritidsområden av olika typ
Estetiska kvaliteter, inkl miljö- vård och kulturminnesvård

En betydande del av vad som visas i rutan ovan utgörs av boende-
service till hushållen i vid mening samt av arbetsplatsutbudet
och arbets- och miljöförhållandena. Dessa resurser ställs till
förfogande antingen av privata, kommersiella intressen eller av
samhälleliga organ. På vissa områden svarar båda för utbudet,
t ex i fråga om rekreation och läkarvård och naturligtvis i frå-
ga om arbetsplatser. Men oavsett vem som svarar för utbudet har
samhället (kommunen) ett politiskt ansvar för att levnadsförhål-
landena (välfärden) är acceptabla. *Vad som är acceptabelt eller
bra skall uttryckas i de sociala målen* för olika verksamheter.

Dessa mål är ofta allt för oklart formulerade och för allmänt
hållna för att kunna tjäna som ledning för planering och priori-
tering. Vad är t ex - mera exakt - målet för skolan och skolpoli-
tiken i en kommun idag? Är det att bibringa kunskaper eller
allmän uppfostran eller är det bådadera? Och hur skall i så fall
dessa båda - delvis motstridiga mål - prioriteras? Idag är detta
mycket oklart. Ofta diskuteras det inte ens. Och vilka uppfölj-
ningar gör kommunerna för att utvärdera effekterna av skolsek-
tors verksamhet? För att möjliggöra sådana uppföljningar måste
målen vara klart formulerade. Flera undersökningar visar t ex
att andelen "funktionella analfabeter" bland dem som lämnar
grundskolan är rätt hög och gäller främst socialgrupp III. Denna

andel har i sin tur samband med ungdomsarbetslösheten och social utslagning och får således betydande sociala effekter.

Vilka är de kommunala målen för fritidssektorn, elitidrott eller breddidrott, och vad blir det sociala resultatet av det ena och det andra? Det talas ofta om den "utslagning", som blir följden av att de mindre duktiga ungdomarna inte tas om hand på samma positiva sätt som de mera framgångsrika. För att studera effekterna av en verksamhet måste målen vara klart angivna. Visar det sig att resultatet av verksamheten inte överrensstämmer med kommunens avsikter eller med de sociala målen, finns det anledning att *ompröva målen* eller att *välja andra medel* för att förverkliga dem, dvs ändra verksamhetens inriktning. Sådana uppföljningar är emellertid mycket ovanliga i kommunerna.

B 3 VAD ÄR SOCIAL PLANERING?

Social planering eller välfärdsplanering uppfattas av en del som liktydigt med socialvård eller social omvårdnad. De som förordar att socialvårdspersonal är särskilt lämpade att delta i kommunal välfärdsplanering anser antagligen det. Detta är dock en missuppfattning av innebörden. *Social planering är nämligen alla former av planer för åtgärder som är ägnade att underlätta och möjliggöra olika aktiviteter bland medborgarna.* En huvudfråga är därvid att så långt som möjligt förebygga problem bland människorna och öka deras möjligheter i olika lägen att klara sig själva, att skapa en egen identitet och att förverkliga sig själva i samspel med andra människor. All planering för att förebygga eller minska segregation i samhället är social planering, liksom att planera åtgärder inom arbetslivet eller inom skolsystemet som motverkar utslagning, att underlätta för människor att få god tillgång till bostäder, undervisning, hälso- och sjukvård, äldreomsorg, shopping, rekreation och service överhuvudtaget.

Att en relativt stor del av en kommuns budget förbrukas på socialvård är därför inget bevis på hög välfärdsstandard. I själva verket kan detta tvärtom vara ett tecken på att man försummat den sociala planeringen eller välfärdsplaneringen. En bättre social planering skulle kunna reducera behovet av socialvårdsinsatser.

Alla kommunala åtgärder som gäller fördelningen av olika välfärdsfaktorer är också i första hand social planering. Hit hör t ex kommunala bostadsbidrag, taxesättning vid daghem, åldershem etc, alltså åtgärder som syftar till att korrigera den ojämna inkomstfördelningen och fördela kostnaderna efter ekonomisk bärkraft.

Den sociala planeringen gäller således inte endast särskilt utsatta grupper som socialvården brukar få hjälpa. I så fall riskerar den att begränsas till socialt eller eljest handikappade individer. En sådan planering har inga välfärdshöjande effekter för människor i allmänhet.

Social planering är alltså inte liktydigt med socialvård eller ens socialpolitik, även om detta är viktiga delar av den sociala planeringen. Den gäller alla grupper i alla avseenden där det krävs gemensamma insatser för att skapa goda levnadsförhållanden och en rättvis fördelning av välfärdsalternativen.

Av detta framgår också att planeringen för att fylla sin uppgift måste grundas på en *helhetssyn på individen* och vara *åtgärdsinriktad*, dvs den måste utgå från så realistiska och fullständiga beskrivningar och analyser som möjligt av *samtliga levnadsförhållanden* och redovisa *problemen bland människorna* som planeringen skall inriktas på att lösa samt ange *vilka åtgärder som erfordras för att lösa problemen*.

Fysiska och ekonomiska arrangemang i områdesplaner, detaljplaner samt ekonomiska program och planer (främst den kommunala budgeten) är *medel för att uppnå vissa sociala förhållanden bland människorna*. Det synsätt på den sociala planeringens roll i förhållande till fysisk och ekonomisk planering som redovisas här sammanfattas i schemat på sid 32. Först redovisas definitioner på ytterligare ett par begrepp.

B 4 SAMORDNAD PLANERING

Den kommunala planeringen har alltså i sin helhet sociala utgångspunkter. Den måste därför styras av sociala mål för de tillstånd och förhållanden som eftersträvas. Den sociala planeringen består i att ställa upp målen, redovisa problemen och ange hur de bör lösas. *De värderingar som ligger till grund för dessa led i planeringsprocessen är politiska och måste därför avgöras av politikerna och inte av tjänstemän*, även om dessa utreder och utarbetar förslag.

Den fysiska och ekonomiska planeringen är *medel för att förverkliga de sociala målen*, t ex ifråga om trafiksäkerhet, bullerfrihet eller bättre service. *Fysiska och ekonomiska åtgärder, som inte styrs av sociala mål, får ändå alltid sociala konsekvenser, och det är dessa konsekvenser kommunen har att ansvara för*. Den fysiska planeringen har att lokalisera olika slag av anläggningar såsom bostäder, service och kommunikationer. Den ekonomiska planeringens uppgift är att beräkna kostnaderna för att genomföra planer enligt olika alternativ samt att påvisa vilka ekonomiska konsekvenser olika lösningar får för individerna och för kommunen. Eftersom samhällsförändringarna bör styras av sociala mål måste den fysiska och ekonomiska planeringen alltid noga beakta, att de lösningar som föreslås uppfyller målen för människornas välfärd. Det är detta som kallas *samordnad planering* - eller integrerad planering med ett främmande ord. Att detta begrepp visat sig vara särskilt viktigt i den kommunala planeringen, beror på att den fysiska och ekonomiska planeringen ofta visat sig ha svårt att iaktta de sociala målen - i den mån de formulerats tillräckligt klart.

B 5 SEKTORÖVERGRIPANDE PLANERING

En väsentlig anledning till att våra samhällen ofta har en låg och ojämn boendestandard och ofta utsätter svaga grupper för stora påfrestningar är bristen på *helhetssyn* vid planering och genomförande av åtgärder. Samhällsplaneringen domineras ofta av *sektorsplanering* och *sektorstänkande*. Vid upprustningsåtgärder begränsar man sig ofta till punktvisa insatser, t ex att uppföra ett servicehus för äldre och handikappade, medan gångvägar i omgivningen är dåliga. Punktinsatserna sätts inte alltid in utifrån en övergripande välfärdsplan för levnadssituationen

i sin helhet för olika grupper. Svaga grupper i samhället tvingas därför ofta leva ett onödigt mödosamt och torftigt liv.

Begreppet *sektorsövergripande planering* innebär att man vid fördelningen av kommunens resurser försöker ta hänsyn till de redovisade behoven inom alla kommunala sektorer samtidigt. Detta utesluter inte behovet av sektorsplanering. Tvärtom är denna mycket viktig. Men det innebär att man vid planeringen av en sektor måste beakta förhållanden och konsekvenser inom andra sektorer och att ingen sektor prioriteras på andra sektorers bekostnad.

Om man menar allvar med att tillämpa sociala mål i planeringen är det i princip nödvändigt att arbeta med det sociala synsätt på planeringen som redovisats i det föregående. Detta är också det enda sättet att kunna samordna social, fysisk och ekonomisk planering. Med ett sådant synsätt blir det ganska självklart dels vad som i första hand bör utredas, dels hur dessa utredningar bör läggas upp för att få maximal användning i planeringen.

Efter dessa försök till förklaringar av innebörden i några centrala begrepp i planeringen övergår vi till några kommentarer till schemat på sid 32.

B 6 EN MODELL FÖR KOMMUNAL VÄLFÄRDSPLANERING

Välfärdssektorer

Den kommunala verksamheten är indelad i ett antal *ansvarsområden* som grovt motsvarar *välfärdssektorer* för medborgarna. Ansvarsområdena återspeglas i den kommunala förvaltningens organisation med facknämnder och motsvarande. Se exempel i punkt 1 schemat.

Sociala mål

För var och en av de verksamheter som kommunen har ansvar för har politikerna att inför medborgarna och förvaltningspersonalen ange *långsiktiga mål eller syften* ifråga om den välfärd för olika grupper i samhället som kommunen eftersträvar. Dessa mål eller syften skall vara riktpunkter för kommunens planering och för åtgärder i olika kommundelar. Kommunen har också att tid efter annan sätta upp *delmål eller etappmål* för åtgärderna efter hand som samhällsförändringarna genomförs. Dessa delmål måste härledas ur och överrensstämma med de långsiktiga politiska målen. Sektorsansvariga facknämnder och motsvarande utarbetar preliminära mål. Kommunledningen har ansvar för att målen inom olika sektorer inte kommer i konflikt med varandra och för vad som överhuvudtaget skall gälla. Se punkt 2 i schemat.

Välfärdsmått

Målen eller avsikterna med olika verksamheter avgör vad slags kunskapsunderlag för planeringen (planeringsunderlag) som behövs för att kunna påverka förhållandena i riktning mot målen. Detta gäller både innehållet i underlaget och sättet att ta fram det. Det gäller här att bestämma vilka mått på sociala förhållanden som med hänsyn till målen ska anses vara viktigast och som således skall användas för att beskriva levnadsförhållanden och välfärdsnivåer, t ex tillgång till kollektiva kommunikationer.

Kommunledningen beslutar på förslag av facknämnder. Se punkt 3 i schemat.

Sociala inventeringar

Det viktigaste underlaget för planeringen utgörs av sociala inventeringar och beskrivningar, som visar levnadsförhållandena inom olika välfärdssektorer och delar av kommunen samt vilka brister som finns i förhållande till uppställda välfärds mål. Kommunstyrelsen tar ansvar för att inventeringar genomförs genom lämpligt organiserad samverkan dels mellan facknämnderna, dels mellan dessa och lokalbefolkningen i resp område. Vid inventeringen svarar kommunen främst för "hårddata", t ex antalet bostäder av olika storlek, medan medborgarna genom sin medverkan kompletterar med "mjukdata", t ex bullerstörningar. Kommunstyrelsen tar också ansvar för att den kommunala informationssamling som inventeringarna utgör på lämpligt sätt inarbetas i kommunens gemensamma planeringsförutsättningar, som alla fackförvaltningar skall använda som underlag för sin planering. Se punkt 4 i schemat.

Sociala program för åtgärdsplanering

Med detta material som underlag utarbetas sektorvisa program för förbättringar (ev ändringar av verksamheter samt ändringar eller nytillskott av anläggningar). Dessa sociala program skall utgå å ena sidan från de uppställda målen och å den andra från de brister och önskemål om förbättringar som kommit fram genom de sociala inventeringarna. Kommunstyrelsen tillser att såväl fackförvaltningarnas som kommunstyrelsens personal därvid beaktar resultaten av sociala inventeringar. Se punkt 5 i schemat.

Så här långt - punkterna 2-5 i schemat - handlar det alltså om social planering eller välfärdsplanering, som skall ligga till grund för fysisk och ekonomisk planering.

Fysisk och ekonomisk planering

För att genomföra byggnadsplaner måste utöver sociala program utredas olika *tekniska och ekonomiska förutsättningar och restriktioner*, som bestämmer möjligheterna att göra fysiska och ekonomiska förändringar. Kommunens ekonomi får inte belastas för mycket, såvida inte statliga bidrag kan påräknas. Marken kan vara privatägd eller utomkommunala myndigheter kan ha beslutanderätt (t ex vägverket) etc. På basis av detta material och med hänsyn till de sociala programmen utarbetas fysiska och ekonomiska planer för att förverkliga de sociala målen. Se punkterna 6-8 i schemat.

Genomförande av åtgärder

Kommunala program och planer är i princip av två slag, antingen gäller det att åstadkomma *anläggningar* av olika slag, t ex bostäder, skolor, gator etc eller att driva *verksamheter*, t ex äldreomsorg eller miljövard. Särskilt ifråga om anläggningar bör de medborgare det främst gäller på lämpligt sätt få vara med och öva inflytande. Se punkt 9 i schemat.

Uppföljning av åtgärder

Det är givetvis lika viktigt att följa upp effekterna av genomförda åtgärder som att göra en omsorgsfull planering av dem. Uppföljningen har en ekonomisk och en social sida. Den ekonomiska uppföljningen handhas av kommunens *ekonomiska revision*. Den inskränker sig i princip till kontroll av att anslagna medel använts för avsedda ändamål. Den sociala uppföljningen innebär kontroll av att effekterna av vidtagna åtgärder verkar i riktning mot uppställda sociala mål och att anslagna medel således haft avsedd effekt. Detta kallar vi *social revision*. Upprepade sociala inventeringar är det viktigaste medlet för sådan kontroll eller revision. (Som påpekats är sådan uppföljning eller social revision av den kommunala verksamheten idag mycket ovanlig.)

Medborgarinflytande

Medborgarna bör själva medverka både med att ta fram planeringsunderlag och att ge synpunkter på sociala program för samhällsförändringarna och på utformningen av fysiska och ekonomiska planer. Det är ju dem själva det i första hand gäller. De har också kunskaper, som är viktiga för planeringen. Detta fråntar givetvis inte kommunen rätten och skyldigheten att fatta beslut och ta ansvar för dem. Men besluten bör tas med kunskap om vad som kommit fram genom medborgarkontakterna. Schemat på sid 32 visar var medborgarinflytandet bör komma in i olika led i planeringsprocessen.

Kommunledningens roll

Även om planeringsarbetet primärt bedrivs sektorsvis måste planerarna alltid "snegla åt" angränsande sektorer. Olika förvaltningars planeringsorgan måste därför samarbeta "åt sidorna" och vara allsidigt sammansatta, t ex för skolplanering, fritidsplanering, äldreomsorgsplanering och inte minst i arbetet med bostadsförsörjningsprogrammet. Kommunstyrelsen har ansvar för att sådan samordning organiseras och att ett gemensamt planeringsunderlag för förvaltningarna hålls aktuellt.

Slutfasen i planeringsarbetet och prioriteringen av åtgärder mellan sektorerna är än mer "två-dimensionell" genom att *besluten skall beakta alla grupperns intressen i alla avseenden*. Detta har vi kallat *sektorövergripande planering*. Samtidigt skall resurserna fördelas på ett rättvist sätt mellan olika delar av kommunen. Det ligger här på kommunstyrelsens ansvar att utifrån de sektorvis och geografiskt redovisade behoven göra prioriteringar i överensstämmelse med uppställda mål och kommunens ekonomi. Detta leder med nödvändighet till kompromisser. Resultatet av dessa kompromisser blir *kommunens faktiska handlingsprogram*.

Översikt av huvudmoment i en modell för kommunal välfärdsplanering

Exempel på välfärdssektorer bland individerna resp kommunala sektorer eller verksamhetsområden (fackförvaltning och motsvarande)			
Social planering	1	Bostadsförhållanden Utbildningsförhållanden Förtjäningsmöjligheter och arbetsmiljö Kommunikationsmöjligheter Tillgång till varor och tjänster äldreomsorg Hälso- och sjukvård Fritidsservice Miljövärd etc	Hela den kommunala verksamheten (Kommunledningen) fullmäktige
	2	Formulering av lång- och kortsiktiga mål för verksamheter i respektive sektor	Kontroll av målkonflikter och beslut om mål och prioritering emellan
	3	Fastställande av sociala mått för beskrivning av levnadsförhållanden inom respektive sektor	Beslut om välfärdsmått
	4	Bostadssociala inventeringar med beskrivning av levnadsförhållanden, utvecklingstendenser, problem och behov inom olika välfärdssektorer i olika kommuner (medborgarinflytande)	Kommunal informationssamling om sociala och andra förhållanden i olika kommuner som tillsammans bildar kommunens gemensamma planeringsförutsättningar, GPF
	5	Utarbetande av sociala program till grund för fysisk och ekonomisk planering med prioritering av åtgärder inom respektive sektor med etappmål för genomförandet (medborgarinflytande)	Ekonomiska ramar för fackförvaltningarnas verksamhet samt prioritering av åtgärder mellan alla kommunens verksamhetsområden i (rullande) kommunala handlingsprogram på lång (5 år och längre) och kort (1 år i den årliga budgeten) sikt.
	6	Utarbetande av fysiska planer utifrån de sociala programmen (medborgarinflytande)	
	7	Utarbetande av verksamhetsplaner utifrån de sociala programmen	Kommunala beslut om byggnadsplaner, regelsystem, avtal, taxor och avgifter m m
	8	Utarbetande av ekonomiska planer med förslag till avtal, taxor, avgifter, administrativa rutiner m m	
	9	Genomförande av byggnadsplaner och verksamheter (medborgarinflytande)	Bl a central byggnadskommitté för vissa ledande funktioner
	10	Uppföljning av åtgärder och återföring av erfarenheter bl a i förnyade bostadssociala inventeringar (medborgarinflytande)	Kommunal ekonomisk och social revision

B 7 KOMMUNDELEN SOM BAS

Motivet för att gruppera kommunernas bebyggelse i mer eller mindre avgränsade områden är att kunna anpassa serviceverksamheten till människors dagliga liv och rörelsemönster. Man talar om *funktionella områden*. Det kan t ex gälla undervisning på olika nivåer, inköp av dagligvaror etc.

Gemensamt för en rad sådana verksamheter är att de för att kunna ge den bästa servicen åt människorna måste finnas på nära håll och att planeringen måste bygga på ingående *kunskap om lokala förhållanden*, främst om befolkningens sammansättning, förändringar och problem samt om kommunikationer m m. Detta förutsätter att planeringen måste arbeta med tillräckligt små områden. För att verksamheterna från "driftsynpunkt" ska vara rationella bör områdena å andra sidan ha en viss minsta folkmängd. I varje fall tätorterna i dagens kommuner är i regel indelade i *kommundelar*. Därvid har man beaktat de förhållanden som angetts här. Storleken på en kommundel i fråga om folkmängd och geografisk utbredning kan växla betydligt beroende på lokala förhållanden. Resonemangen i den här modellen utgår främst från tätortsförhållanden.

En planeringsordning enligt den modell som skisseras här förutsätter att planeringen bedrivs kommundelvis. Det är i den lokala miljön huvuddelen av människorna upplever sina problem. Det är där de behöver bra bostäder, service och miljö. Det är därför där vi i första hand behöver göra sociala inventeringar och beskrivningar, utforma program för förbättringar och vidta åtgärder för att genomföra dem.

C BOSTADSSOCIAL INVENTERING

I föregående avsnitt har vi kortfattat visat hur den kommunala planeringsapparaten förutsätts arbeta för att sociala mål skall kunna sägas styra besluten. Vidare visas den sociala planeringens innehåll och roll i en sådan planeringsprocess. Ett viktigt led i den sociala planeringen är bostadssociala inventeringar, som den här boken handlar om. I det här avsnittet skall vi diskutera innehållet och genomförandet av sådana inventeringar.

Syftet med inventeringarna är att förbättra kunskaperna om människors levnadsförhållanden i olika kommundelar. Resultatet visar hur långt man nått för att förverkliga målen om goda levnadsförhållanden. De brister som blottas genom inventeringarna utgör inte endast underlag för planering av förbättringar utan kan också aktualisera målfrågor och anvisa angreppsmetoder för att lösa problem: erfarenheten visar nämligen att ökad kunskap ofta leder till sådana resultat.

Inventeringarna behövs således både som realistiska underlag för att avhjälpa brister och för uppföljning eller kontroll av om redan vidtagna åtgärder är tillräckliga och ändamålsenliga. Genom ett sådant bättre planeringsunderlag får kommunerna större möjligheter att förbättra levnadsförhållandena och fördela välfärden enligt sina sociala mål.

C 1 VAD MENAS MED LEVNADSFÖRHÅLLANDEN?

Med levnadsförhållanden menas här dels *personliga resurser* såsom hälsa och utbildning, dels *yttre levnadsförutsättningar* såsom tillgång till bostad, service, försörjningsmöjligheter etc. För att kunna beskriva de boendes problem behövs information från båda dessa områden. En ändamålsenlig *områdesindelning* för beskrivningarna är också viktig. I det här fallet har vi bestämt oss för kommundelen som bas för inventeringen och motiverat varför. Se föregående sida.

Personliga resurser och förhållanden

Inventeringen måste ge en så god bild som möjligt av medborgarnas behov och intressen samt om deras möjligheter att klara sina dagliga problem och att överhuvudtaget kunna leva ett för dem själva meningsfullt liv i nuvarande miljö. Den måste också visa vilka brister som finns från dessa synpunkter. Följande personliga resurser och problem kan anses vara särskilt viktiga att belysa:

- hälsotillstånd, rörelseförmåga och funktionsförmåga
- sociala kontakter - social trygghet
- ekonomisk trygghet - inkomstnivå
- utbildning
- politiska resurser (att veta om och kunna bevaka sina rättigheter)
- tillfredsställelse med nuvarande levnadsförhållanden
- behov av ytterligare hjälp och service.

Denna typ av information om de boendes personliga resurser, förmåga och behov förutsätter personlig kontakt med människorna.

Särskilda *intervjuundersökningar* är ett sätt att belysa de här frågorna. Om det inte är möjligt att genomföra sådana intervjuundersökningar bör man söka skaffa in motsvarande uppgifter på annat sätt så långt det går, t ex genom socialvårdens uppsökande verksamhet.

Frånsett sådan information om personliga resurser och problem bland de boende i olika områden är också vissa mera allmänna uppgifter om den sociala miljön bland befolkningen viktiga för att ge en bild av situationen. I områden, där andelen åldringar är hög, ställs t ex andra krav på pensionärsomsorgerna än i områden med övervägande ung befolkning. Där blir istället barntillsynen och skolfrågorna desto viktigare. Andelen invandrare och utländska medborgare är en annan fråga som har betydelse för den sociala situationen.

Nyinflyttade kan ha andra problem än personer med längre boendetid. Ensamboende äldre och yngre har andra problem än samboende etc. Sådana förhållanden kan därför vara viktiga att känna till då de påverkar behovet av åtgärder.

Yttre levnadsförutsättningar

För att kunna åstadkomma en samlad bild av levnadsförhållandena måste man också ha en någorlunda allsidig information om de yttre resurser eller möjligheter som står de boende till buds för att kunna fungera i sin miljö. En sådan inventering bör inriktas på att beskriva miljöns kvalitet i de avseenden som är av särskild betydelse för levnadsförhållandena.

Följande förhållanden kan anses vara särskilt viktiga att notera uppgifter om:

- bostädernas standard
- fastighetsservicens utformning vid flerfamiljshus
- när servicens utformning
- möjligheter till arbete och annan sysselsättning för alla grupper
- serviceförsörjningen i kommundelen (kommunal och kommersiell service, hälso- och sjukvård, fritidsservice och kulturell service)
- boendemiljöns kvalitet i stort med särskild hänsyn till barns samt äldres och handikappades möjligheter att utöva sina aktiviteter. Säkerhet till liv och egendom
- standarden på de kollektiva kommunikationerna inom samt till och från kommundelen.

Miljöhinder och miljöstörningar

En mycket viktig del av inventeringen gäller en kartläggning av skilda slag av miljöhinder som gör det svårt för äldre och handikappade att bo i vanlig bostadsmiljö. Det gäller i bostäderna, i fastigheterna och i den offentliga miljön i kommundelen. Handikappanpassningen vid barninstitutioner, skolor, lokaler för äldreomsorg samt hälso- och sjukvård är därvid särskilt viktiga. Men även andra offentliga lokaler, kommunala och kommersiella, liksom gångvägarna är betydelsefulla i sammanhanget.

Eftersom kommunerna i regel inte har så mycket uppgifter om de här frågorna och det dessutom är rätt oklart för många vad det mera exakt är fråga om, finns det anledning att redovisa lite grundligare fakta i den här frågan. Det bör kanske påpekas att flera av de bekymmer som handikappade har, också gäller föräldrar med barnvagnar. Vi återkommer till de här frågorna i flera av de följande avsnitten.

En upprustning av bomiljön så att äldre och handikappade kan bo kvar i invand miljö efter eget val måste bygga på kunskaper om mänskliga begränsningar i fysisk miljö. Det är med dessa kunskaper möjligt att beskriva de *gränsvärden* för människors prestationsförmåga som bomiljön får ställa. Dessa gränsvärden är avgörande - eller *dimensionerade* - för bomiljöplaneringen. För att underlätta inventeringen i de här avseendena bör handikappade delta i arbetet. I samma syfte återger vi sist i skriften några exempel på gränsvärden, som anger de högsta krav som bomiljön får ställa på människor. Se bilaga sid 69-71.

Till störningar i miljön räknas främst besvärande buller, samt luft- och vattenföroreningar. Men det finns också andra förhållanden i omgivningen som stör och irriterar människor t ex för allergiker av olika slag. Vi går inte in på några detaljer här utan återkommer till frågan.

C 2 VÄLFÄRDSSEKTORER FÖR INVENTERINGEN

Eftersom inventeringen utgår från en *helhetssyn på individerna* söker den omfatta *alla viktiga levnadsförhållanden*. Den bör dock särskilt uppmärksamma utsatta grupper förhållanden därför att deras problem ofta är mera akuta än andras. Det gäller särskilt barn och ungdomar samt äldre och handikappade. Det är ju också så att en miljö som är lämplig för dessa grupper också är bra för andra människor. De välfärdssektorer som inventeringen bör belysa sammanfattas under följande rubriker:

- allmänt om kommundelen
- befolkning och social miljö
- bostadsförhållanden
- närmiljö
- försörjningsmöjligheter
- utbildningsförhållanden
- kommersiell service
- barnomsorg
- äldreomsorg
- individ- och familjeomsorg
- hälsa samt hälso- och sjukvård
- friluftsliv och fritidsmöjligheter
- kommunikationer
- miljövård
- kulturminnesvård
- lokal information
- samhällsskydd.

Rubrikerna ovan gör inte anspråk på att vara definitiva. Det är naturligtvis möjligt att lägga till ytterligare sektorer liksom att ändra förmueringarna på dem som föreslås här. Däremot är det knappast möjligt att reducera innehållet utan att förlora helhetsbilden. Som var och en kan se antyder rubrikerna inga

egentliga nyheter. Det gäller genomgående förhållanden som på ett eller annat sätt redan omfattas - eller åtminstone borde omfattas - av den kommunala politiken. Nyheten kan sägas ligga i försöket till systematisering av informationen om levnadsförhållanden och hur denna information kan komma till praktisk användning i den kommunala planeringen.

C 3 VÄLFÄRDSMÅTT

För att kunna klargöra vilka problem som finns bland olika grupper behövs fortlöpande uppgifter om vissa särskilt viktiga förhållanden inom var och en av välfärdssektorerna. Mått av det slaget - som således kan jämföras med sociala mål för välfärd - kallas *välfärdsmått*. Inom varje behovssektor bland medborgarna finns vissa förhållanden av det här slaget, som är särskilt viktiga att känna till och som kan användas för att beskriva problemen i "åtgärdsinriktade" termer.

Välfärdsmått är dels dådana som anger standarden på de *yttre levnadsförutsättningarna* för att möjliggöra eller underlätta individernas aktiviteter, dels sådana som anger *individernas egna personliga resurser* för att klara sig i tillvaron. Välfärdsmått från dessa båda områden anger individens *levnadsnivå* och varje enskilt förhållande t ex hälsa eller tillgång till kollektiva kommunikationer kallas *levnadsnivåkomponenter*.

Vissa mått på de *yttre levnadsförutsättningarna* eller miljöresurserna har vi använt sedan länge t ex trångboddhet och lägenhetsutrustningens standard ifråga om bostäder, olika mått på sysselsättning, inkomstnivån och inkomstfördelningen i samhället samt tillgång till offentlig service av olika slag. Sådana mått kan informera om att vissa grupper lever under förhållanden som enligt allmän erfarenhet är ogynnsamma för individerna på olika sätt eller strider mot allmän uppfattning om en rättvis fördelning av levnadsförutsättningarna (kommunens mål).

Andra yttre mått på levnadsförutsättningar eller välfärd (välfärdsbrister) som är rätt vanliga är registrering av köer av olika slag, främst till barnstugor, bostäder, hälso- och sjukvård och servicehus m m. Köerna anger bristområden och var de trånga sektorerna i samhället finns. En stor del av de yttre levnadsförutsättningarna har vi dock inte varken bra mått för eller tillräcklig kunskap om.

Tillgången till uppgifter om individernas *personliga resurser* som hälsa, utbildning och politiska resurser är ännu sämre än ifråga om de yttre levnadsförutsättningarna. Vår bild av vilka faktiska möjligheter olika grupper av medborgare har att leva det liv de önskar och spela sin roll som medborgare är därför mycket ofullständig. Våra kunskaper på det här området begränsas i huvudsak till vissa symptom på sociala, medicinska och ekonomiska problem, t ex förtidspensionering och utslagning från arbetsliv och skolsystem. Kunskaperna om symptom av det här slaget är dock ofta sporadiska och inte systematiskt kartlagda. En närmare kännedom om sådana symptom skulle kunna utgöra viktiga välfärdsmått till ledning för planering av förebyggande åtgärder.

Välfärdsmått gäller olika *livskvaliteter*. I en del fall kan

livskvaliteten mätas i kvantiteter t ex antal platser på daghem per 100 förskolebarn, hushållsinkomst i kronor etc. Vi rör oss då med s k *hårddata*. En stor del av kommunbornas livskvalitet kan emellertid inte mätas och beskrivas på samma exakta sätt, t ex kontaktlöshet, vantrivsel i arbetet, otrygghet i trafiken, buller- och luftstörningar etc. Här rör vi oss med s k *"mjukdata"* och här har vi i regel inte tillgång till lika enkla och ostridiga mått som när det gäller kvantiteter.

Detta innebär dock inte att sådana livskvaliteter är mindre viktiga. Men eftersom dessa inte är lika lätta att mäta och beskriva, tenderar de lätt att bli försummade eller undervärderade i förhållande till saker som kan mätas i pengar eller andra konventionella mått. Då det gäller att bestämma sig för välfärdsmått som utgångspunkt för samhällsbeskrivningar och problembeskrivningar är det således lika viktigt att uppmärksamma båda dessa typer av livskvaliteter. *Valet av välfärdsmått måste bestämmas utifrån de sociala mål som ställts upp.*

De välfärdsmått som föreslås i det följande har ansetts vara särskilt viktiga. Detta innebär naturligtvis en värdering. Andra välfärdsmått som man anser ger riktigare mått på den välfärd man vill studera kan naturligtvis också diskuteras.

C 4 SAMVERKANSFORMER

Utgångspunkterna för uppläggnen av det här förslaget är att kommunen beslutar:

- att förbättra sitt planeringsunderlag genom kommundelsvisa bostadssociala inventeringar
- att vid inventeringsarbetet samverka med lokalbefolkningen
- att inventeringarna skall vara någorlunda heltäckande och innehålla åtgärds katalog med lokalbefolkningens prioriteringar av åtgärderna.

Av dessa förutsättningar följer för det första att initiativet kommer från kommunen. Kommunstyrelsen som huvudansvarig för den kommunala planeringen tar initiativet. Kommunen måste också organisera de egna insatserna samt söka lokal samverkan. Ingenting bör emellertid hindra att t ex en lokal studieorganisation, en kommundelsnämnd eller en distriktsnämnd, ett kommundelsråd eller andra lokala medborgargrupper själv tar initiativet och föreslår kommunen samverka för att genomföra en sådan inventering. Under alla förhållanden är det viktigt att medverka från lokalbefolkningen på allt sätt uppmuntras och underlättas men inte styrs och påverkas av kommunen på annat sätt än att kommunen ställer de resurser till förfogande som efterfrågas.

Kommunstyrelsen föreslås utse en *arbetsgrupp av tjänstemän* på mellannivå med representanter för de förvaltningar som har ett mer eller mindre direkt ansvar för välfärdssituationen i kommundelen, nämligen följande:

- planeringskontoret (motsvarande)
- stadsbyggnadskontoret (motsvarande)
- socialkontoret
- skolkontoret
- fritidskontoret
- fastighetskontoret

- gatukontoret
- hälso- och miljövardskontoret
- kulturförvaltningens kontor.

Till ledning för arbetsgruppen förutsätts att kommunstyrelsen utser en *kommunal referensgrupp* i princip av politiker, som representerar kommundelarna.

För lokalbefolkningens medverkan finns i princip ett stort antal möjligheter. All erfarenhet talar emellertid för att resurssvaga och utsatta grupper, vars förhållanden det är viktigt att få belysta, är svårast att engagera och att få information från. Om kommunen ändå vill göra sitt bästa för att förbättra sitt planeringsunderlag, återstår att välja en väg som verkar vara bäst framkomlig.

Varken av arbetsmässiga eller psykologiska skäl kan man därvid gå förbi föreningslivet eller studieorganisationerna. Båda har förgreningar på kommunnedsnivå.

Förslaget här innebär att kommunens arbetsgrupp samverkar med *lokala studiecirklar* som arbetar kommunnedsvis med samma program som kommunens arbetsgrupp. Den här programboken avses vara gemensam för bådas arbete. Arbetsfördelningen är i princip den att kommunens arbetsgrupp ställer samman "hårddata" och cirkeln "mjukdata". Kommunen medverkar vid behov till att cirkelarna får kompetenta ledare. Deltagarna i kommunens arbetsgrupp deltar i viss omfattning i cirkelarbetet och utför dessutom eget inventeringsarbete.

För att komplettera den information som tas fram genom cirkelarbetet och för att på ett enkelt och naturligt sätt öka kommunens kontaktytor mot lokalbefolkningen förutsätts att kommunen tar initiativ till att bilda en *lokal referensgrupp* med representanter för alla lokala organisationer jämte organisationer som har många medlemmar i kommunneden. Hur aktiv en sådan grupp blir beror sannolikt mest på hur långt kommunen vill utnyttja den och vilka uppgifter kommunen vill ge den.

För att öka informationen om den lokala planeringen och söka kontakten med ortsbör som inte nås via organisationer och studiecirklar förutsätts slutligen att kommunen under inventeringsarbetet ordnar *offentliga möten*. Detta är särskilt viktigt vid inledningen och avslutningen av inventeringen.

Den samlade organisationen ser alltså ut på följande sätt:

<u>Kommunen</u>	<u>Lokalbefolkningen</u>
Kommunledningen	Offentliga möten
Kommunal referensgrupp	Lokala referensgrupper
Kommunal arbetsgrupp	Lokala studiecirklar

C 5 ARBETSMATERIAL

Det viktigaste arbetsmaterialet är programmet för inventeringen. Sedan kommunstyrelsen beslutat att genomföra en inventering samt utsett en kommunal arbetsgrupp och en referensgrupp tar man gemensamt ställning till vilket program för inventeringen som skall gälla. Den här boken är en bra grund för en sådan diskussion.

Man kanske bestämmer sig för att med vissa mindre ändringar följa förslaget i boken. Men det kan också hända att man bestämmer sig för ett delvis annorlunda program. Innan programmet fastställs måste kommunen samråda med lokala studiecirkelar och referensgrupper.

I övrigt förutsätts arbetet genomföras utifrån material som kommunen redan förfogar över och har ställt samman eller lätt kan ställa samman dels genom tillgänglig statistik och särskilda utredningar, dels genom kunskaperna hos deltagarna i de grupper som är engagerade. Därutöver är det naturligtvis önskvärt att kommunen söker skaffa sig ytterligare information, särskilt om resurssvaga och utsatta grupper. *En* sådan möjlighet är intervjuer med slumpvisa urval av ortsbor. En annan är att kommunen genomför någon form av uppsökande verksamhet. En tredje kan t ex vara att låta skolelever på högstadiet (på lektionstid) antingen besvara frågor i ett enkätformulär eller låta dem skriva uppsats om sitt samhälle och vad de anser vara bra respektive dåligt där.

I övrigt bör följande material ingå:

- 1 Karta över kommunen och kommundelen
- 2 Statistisk årsbok eller motsvarande för kommunen samt kommunens Gemensamma planeringsförutsättningar (GPF)
- 3 Material från olika kommunala förvaltningar av intresse för inventeringen
- 4 Exempel på rapport från tidigare utförd bostadssocial inventering.

Efter detta övergår vi till att redovisa välfärdsmått och i övrigt kommentera de olika välfärdssektorerna på sid 36.

D ALLMÄNT OM KOMMUNDELEN

D 1 KORT HISTORIK

Den bostadssociala inventeringen innebär en bred beskrivning av dagens förhållanden och problem i kommundelen. Det är rätt naturligt att man inleder en sådan beskrivning med en kort historik om samhället och dess utveckling. Man bör då betona särskilt viktiga händelser liksom vad som är karaktäristiskt för samhället. Historiken kan lämpligen avslutas med en kort översikt över de mest framträdande problemen för dagen som ett resultat av den tidigare utvecklingen. Redovisningen kan lämpligen kompletteras med en enkel karta över kommundelen.

D 2 KOMMUNALA PLANERINGSINSATSER

Det ter sig lika naturligt att ge en kort översikt över kommunens insatser under senare år för att förbättra levnadsförhållandena i kommundelen genom planinsatser och åtgärder av olika slag. Kanske har det byggts någon ny idrottsplats eller gjorts någon trafikomläggning. Kanske pågår just nu någon form av planering. Redogörelsen kan avslutas med en översiktlig redovisning av markägarförhållanden, eventuella byggnadsförbud, hur vatten- och avloppsfrågorna är lösta och andra mera allmänna aspekter på dagens förhållanden i kommundelen.

D 3 MEDBORGARINITIATIV FÖR FÖRÄNDRINGAR

Man bör också omnämna eventuella initiativ från medborgarnas sida för att förbättra förhållandena i kommundelen. Det kan gälla mer eller mindre organiserade försök att påverka politikerna att göra vissa bestämda förbättringar. Men det kan också vara fråga om förbättringar i kommundelen, som medborgarna själva utfört t ex att röja för ett träningsspår eller att försöka ordna sysselsättning åt arbetslösa ungdomar.

E BEFOLKNING OCH SOCIAL MILJÖ

E 1 UPPGIFTER ATT TA FRAM

De förhållanden som i första hand bestämmer den sociala miljön är befolkningen och dess sammansättning i området. Både för planeringen av service till medborgarna och för det sociala livet är det viktigt att veta hur åldrarna är fördelade. Alltför många åldringar i förhållande till yngre eller tvärtom är ju inte så bra för ett normalt liv i ett samhälle. Åldersfördelningen bör alltså redovisas och kommenteras.

Befolkningens inkomstförhållanden hör också till bilden. Mycket stora inkomstskillnader kan t ex tyda på väsentliga skillnader i levnadsförutsättningarna mellan olika grupper.

Befolkningens "bofasthet" i området, samhörigheten och de sociala kontakterna hör också hit. Inventeringen bör också försöka ge en så god bild som möjligt av uppväxt- och familjeförhållandena i kommundelen. Särskilt viktigt är att peka på vad som är negativt och vad som kan behöva särskilt uppmärksammas. Detsamma gäller ifråga om grupper som av olika skäl är särskilt utsatta. Vi nämner här särskilt två grupper som man bör ta reda på så mycket som möjligt om: invandrare och ensamstående föräldrar. I båda fallen gäller det både de vuxnas och barnens situation. Främst är det fråga om ev isolering, brist på integrering och social förankring i samhället. Men det kan också gälla andra problem. Men det kan också gälla andra grupper t ex arbetslösa ungdomar, som idag verkligen befinner sig i riskzonen.

Inventeringen föreslås ta fram uppgifter om följande:

Folkmängd och åldersfördelning

- befolkningens åldersfördelning
- ålderspyramid för båda könen
- befolkningsutvecklingen under senare år

Hushållsstruktur

- antal hushåll av olika storlek med och utan barn (ensamboende)

Inkomstfördelning

Lokal förankring (boendetid, flyttning)

Sociala kontakter (gemenskap, social miljö)

Uppväxt- och familjeförhållanden

Utsatta grupper

Gör en befolkningspyramid på 5-årsklasser med fördelning på män och kvinnor. Vid en normal befolkningssammansättning bör det vara bredast i botten och smalast i toppen och trappa av någorlunda jämnt. Jämför med en liknande pyramid för hela kommunen och för landet i sin helhet.

E 2 HUR TA FRAM UPPGIFTERNA?

Kommunen har alla behövliga uppgifter om befolkningssammansättningen och hushållsstrukturen. Kommunens arbetsgrupp tar fram dem. Uppgifter om övriga förhållanden får arbetsgruppen och cirkeln gemensamt försöka bilda sig en uppfattning om. Till att börja med känner säkert deltagarna till om det brukar vara någon mera uttalad osämja mellan olika grupper, t ex mellan svenskar och invandrare. Hur människor har det "bakom kulisserna" är svårare att veta, t ex om äldre personer brukar vara rädda att gå ut om kvällarna. Kanske finns det någon undersökning i frågan. En hel del förhållanden av det här slaget t ex mobbning i skolan hör också hit. Här vet nog den lokala skolledningen samt hem- och skolaföreningen en del. Men det är förstas lika viktigt att berätta om vad som är positivt. Redovisa vad som går att få veta. Men det är viktigt att uppgifterna är konkreta och riktiga.

E 3 BRISTER ATT NOTERA

Som avslutning på sammanställningen av uppgifterna redovisar cirkeln och arbetsgruppen vad de uppfattar vara problem som bör åtgärdas på något sätt och som bör redovisas i "åtgärds katalogen". Se avsnitt V 2.

F BOSTADSFÖRHÅLLANDEN

F 1 UPPGIFTER ATT TA FRAM

Den viktigaste frågan i en bostadssocial inventering är själva bostäderna, fastighetsservicen och närmiljön. Barnfamiljer och pensionärshushåll har de största behoven för att kunna fungera väl.

För barnfamiljerna är givetvis bostadsutrymmet och komforten i bostaden mycket viktig. Trångboddhet bland barnhushåll verkar vara vanligast i flerfamiljshus, som i regel har en begränsad andel stora lägenheter. Bostadens standard är också mycket viktig för äldre och handikappades möjligheter att bo och att *bo kvar* i vanlig och invand miljö. Därför erfordras uppgifter om olika egenskaper hos bostäderna, främst fördelningen på hustyper, lägenhetsstorlekar och lägenheternas standard. Men man behöver också känna till om det finns pensionärshem, servicehus och liknande bostadsformer liksom tillgången på handikappanpassade lägenheter.

Svensk byggnorm, som anger kvalitetskrav på bl a bostäder, kräver en *grundanpassning* av alla lägenheter så att de kan fungera för handikappade. De viktigaste kraven på grundanpassning är följande: Den fria bredden i alla passager skall vara minst 80 cm. Dörröppningarna skall antingen sakna trösklar eller ha trösklar som är lägre än 2,5 cm. Entréutrymmets (hallens) bredd skall vara minst 1,30 m. I kök med parallellställd inredning (bänkar utmed båda långsidorna) skall avståndet mellan väggarna vara minst 2,40 m (1,20 m fri yta). Minimimåtten i badrum skall vara 165 x 210 cm och badkaret skall lätt kunna tas bort. *Individanpassningen* av lägenhet för handikappade kan innebära en rad olika detaljer och kan inte anges generellt.

Följande uppgifter bör noteras ifråga om bostäderna:

A Lägenheterna

- hustyper, storlekar och ägare
- utrustningsstandard
- trångboddhet
- handikappanpassade lägenheter
- specialbostäder (pensionärshem, pensionärlägenheter, servicehus, servicelägenheter (antal lägenheter och service))
- buller och luftstörningar i lägenheterna
- underhåll och skötsel av lägenheterna (gäller främst flerbostadshus)
- tillgång på bostäder (bostadsbrist- överskott på bostäder)
- lokal bostadsförmedling
- kostnadsutvecklingen för bostäder.

B Flerbostadshusen

En viktig fråga särskilt för pensionärer och handikappade i flerbostadshus är hiss och sopnedkast. Detta bör därför ingå i beskrivningen och avse både om sådana bekvämligheter finns och om de kan nås från trapplanen och i övrigt kan användas av t ex rullstolsburna.

Förr i tiden fanns en portvakt i varje flerfamiljshus, som utöver allmän fastighetsservice också utförde olika slag av tjäns-

ter åt hyresgästerna. Denne var dessutom också en social kontaktpunkt som var betydelsefull för många, särskilt för äldre och ensamboende. Numera saknas i regel denna funktion. Detta har i många fall minskat pensionärernas och handikappades möjligheter att klara sig själva i sina bostäder. Inte minst gäller detta den sociala tryggheten som närheten av en särskild - känd - person i huset innebär.

Under senare år har några fastighetsägare prövat vissa insatser för att kompensera denna brist, ofta i samverkan med hyresgästerna. Den ofta iakttagna kontaktlösheten och isoleringen i flerfamiljshusen har varit ett viktigt motiv för de här strävandena. Problemet uppmärksammas också av flera olika boendeutredningar med förslag till upprustning av boendemiljön. Den här frågan är således en viktig del vid beskrivningen av särskilt de äldres levnadsförutsättningar i flerfamiljshusen och bör därför uppmärksammas vid beskrivningen.

Följande uppgifter om fastigheterna och *fastighetsservicen* i flerfamiljshusen föreslås därför ingå i beskrivningen av levnadsförutsättningarna:

- hushöjder (antal våningar)
- entréernas handikappanpassning
- tillgång till hiss och sopnedkast och om dessa bekvämligheter kan nås från trapplanen eller ej (hissdörrens bredd minst 80 cm samt hisskorgens djup minst 1,4 m och bredd 1,1 m är avgörande för om den kan användas av rullstolsburna)
- fastigheternas tvättservice
- möjligheter till kontakt med fastighetsservicen (på vilket sätt och vid vilka tider är det möjligt att få personlig kontakt med representant för fastighetsservicen?)
- "nyckelservice", möjligheten att komma in i lägenheten om man tappat eller glömt nyckeln
- gemensamhetslokaler i fastigheterna och hur dessa används
- inomhusparkering för bilar, mopeder, cyklar, barnvagnar och rullstolar samt trafiksäkerheten vid in- och utfarter från parkering
- yttre belysningens standard vid entréerna (räcker det för synsvaga?)
- husens underhåll och skötsel

F 2 HUR FA FRAM UPPGIFTERNA?

Folk- och bostadsräkningen (FoB) innehåller en del information om bostäderna. Eftersom redovisningen släpar efter kan man om man vill vara noga komplettera uppgifterna med information om nybyggnad och rivning sedan den senaste räkningen. Uppgifterna hämtas i regel från respektive kommuns planeringskontor eller fastighetskontor. Uppgifter om specialbostäder samt särskilda larm- och signalsystem från lägenheterna bör kunna erhållas från socialkontoret eller fastighetskontoret (se äldreomsorg). *Kommunens arbetsgrupp tar fram uppgifterna.* Buller- och luftstörningar i lägenheterna slutligen är svårare att få uppgifter om. Studiedeltagarna får redovisa vad de känner till och kan ta reda på.

Vad gäller hiss och sopnedkast i flerfamiljshusen, fastigheternas entréförhållanden samt fastighetsservicens utformning måste

uppgifterna inhämtas av cirkeldeltagarna genom studier i fastigheterna. Men man bör också tala med fastighetsägarna, fastighets-skötarna och med de boende. Man måste förstås också kontakta den lokala hyresgästföreningen.

F 3 BRISTER ATT NOTERA

Sammanfatta här vad som bör rättas till och som bör tas med i åtgärds katalogen.

G NÄRMILJÖ

G 1 UPPGIFTER ATT TA FRAM

Med närmiljö menas här olika förhållanden i direkt anslutning till fastigheterna, vid flerbostadshus i regel på tomtmark. Uppgifter för flerfamiljshus redvisas om följande förhållanden:

- lekplatser för småbarn och standarden på dem (kontaktmöjligheterna med vuxna, lä, sol och trafiksäkerhet, hygien. Räcker de till?)
- bollplaner - isbanor för de något större barnen
- grönområden i direkt anslutning till fastigheterna (minst 200 m²) att vistas på och att se på
- sittplatser i anslutning till fastigheterna (lä, sol)
- uteparkering för bilar och andra fordon (även handikappfordon)
- trafiksäkerheten kring fastigheterna (även framkomlighet för handikappfordon)
- snöröjningens och sandningens standard utanför fastigheterna
- buller- och luftstörningar utanför fastigheterna
- underhåll och skötsel
- uppväxtmiljö för barn
- bomiljö för äldre och handikappade.

Vid småhus noteras tillgång till småbarnslekplatser och bollplaner, buller- och luftstörningar samt uppväxtmiljön för barn och bomiljön för äldre och handikappade.

G 2 HUR FA FRAM UPPGIFTERNA?

Huvuddelen av uppgifter om när servicen ifråga om lekplatser, bollplaner, grönområden och parkering m m måste cirkeldeltagarna ta reda på genom samma slag av kontakter som för bostäderna. Kommunens arbetsgrupp kan inte förutsättas veta tillräckligt mycket om detta, i varje fall inte hur det hela fungerar.

G 3 BRISTER ATT NOTERA

Sammanfatta som förut vad som brister och vem som är ansvarig och vad som bör göras för att avhjälpa bristerna.

H FÖRSÖRJNINGSMÖJLIGHETER

H 1 UPPGIFTER ATT TA FRAM

Möjligheterna att få arbete av det slag man vill ha är naturligtvis en viktig levandeförutsättning. Det är också viktigt att arbetsplatsen inte ligger alltför långt från hemmet och att arbetsmiljön är tillfredsställande.

Kvinnor med barn har ofta svårigheter att ta arbete genom brist på barntillsyn och brist på arbete i närheten. Även ungdomar har numera svårt att få arbete.

En fråga av växande betydelse för en stor grupp äldre och handikappade, som är någorlunda friska, är att kunna få något meningsfullt att syssla med. Lättare deltidarbete av olika slag efterfrågas ofta av dem. Därför bör möjligheterna för dessa att om de önskar kunna få ett arbete noteras liksom andra former av sysselsättningar. *Förtidspensionärernas* (ofta handikappade) problem bör särskilt uppmärksammas.

Följande förhållanden föreslås ingå i inventeringen:

- andel och antal yrkesverksamma bland olika åldrar och kön
- andel och antal deltidsarbetande av båda könen
- antal arbetslösa ungdomar och vuxna (även dold arbetslöshet)
- antal förtidspensionärer och långtidssjuka (utslagna)
- antal arbetsplatser av olika slag i kommundelen och i kommunen
- restider till arbetet - arbetspendling
- arbetsmiljöfrågor

H 2 HUR FA FRAM UPPGIFTERNA?

Kommunen tar fram de uppgifter som finns om antal sysselsatta samt om antalet arbetsplatser. Vad som saknas får cirkeln försöka ta fram genom egna studier på platsen. I övrigt bör cirkeln vända sig till arbetsförmedlingen och försäkringskassan för information. Uppgifterna om möjligheterna för ungdomar samt äldre och handikappade att få arbete - även deltidarbete - undersöks dels hos arbetsförmedlingen, dels hos socialkontoret. Uppgifterna bör kompletteras genom information från lokala pensionärs- och handikapporganisationer. För äldre och handikappade bör även redovisas andra former av sysselsättning än förvärvsarbete.

H 3 BRISTER ATT NOTERA

Kommunen kanske kan göra en del åt tillgången på arbetsplatser. Är problemet t ex att kvinnor genom brist på daghem inte kan ta arbete kan kommunen hjälpa till. Redovisa kort vari problemen består för en sammanfattning i åtgärds katalogen.

I UTBILDNINGSFÖRHÅLLANDEN

I 1 UPPGIFTER ATT TA FRAM

Utbildningsmöjligheterna och förhållandena i skolan hänger nära samman med arbetslivet och försörjningsmöjligheterna. Det finns t ex klara samband mellan skolresultat och ungdomsarbetslöshet. Det finns därför all anledning att söka ta reda på inte bara vissa yttre förhållanden om skollokalerna och liknande utan också söka belysa vissa interna skolfrågor, som påtagligt berör kommunalens ungdom. Följande föreslås ingå i inventeringen:

- antal elever på olika skolstadier
- antal platser i kommunalens skolor
- andel behöriga lärare på låg- och mellanstadiet och helst också på högstadiet
- antal elever i 9-an med anpassad studiegång
- medelbetyg i årskurs 9
- andel 16-19-åringar i gymnasieskola
- yrkeslivskontakter - föräldrasamverkan
- skollokalernas standard och handikappanpassning
- skolvägarnas trafiksäkerhet (särskilt låg- och mellanstadiet)
- skolskjuts - bussning av elever
- skadegörelse i skolan.

I 2 HUR FÅ FRAM UPPGIFTERNA?

En stor del av de antalmässiga uppgifterna tar kommunen fram från statistik som redan finns. Även vissa övriga uppgifter kan kommunen hjälpa till med. I övrigt får cirkeln själv ta fram informationen från kommunens skolkontor, från den lokala rektors-expeditionen och från kommunalens hem- och skolaförening. Om t ex högstadieeleverna går i skola i annan kommunal får skolledningen samt hem- och skolaföreningen vid den skolan kontaktas.

I 3 BRISTER ATT NOTERA

Vad som vid studierna visat sig vara mindre bra redovisas som brister för åtgärds katalogen.

J KOMMERSIELL SERVICE

J 1 UPPGIFTER ATT TA FRAM

Den komersiella servicen inom kommundelen är självfallet av stor betydelse särskilt för småbarnshushållen och för de äldres möjligheter att bo kvar i sin miljö. Följande föreslås ingå i inventeringen. Redovisa också *öppethållandetimes* och *handikappanpassning*.

- antal och lägen för livsmedelsbutiker
- annan dagligvaruhandel och hygien
- möjligheter till hemsändning av varor från livsmedelsbutiker (kostnad)
- antal och lägen för kommersiella matserveringar, konditorier
- möjligheter till hemsändning av färdiglagad mat (kostnad)
- antal och lägen för post, bank, frisör
- möjlighet att lämna bort tvätt (kostnad)
- badservice (entreförhållanden, lift och vattentemperatur, kostnad).

J 2 HUR FA FRAM UPPGIFTERNA?

En del kommuner gör då och då inventeringar av den kommersiella servicen. Dessa brukar dock inte omfatta handikappanpassning och liknande frågor. Studiecirkeln måste nog räkna med att skaffa fram en del uppgifter själv. Uppgifterna blir inte så omfattande om man begränsar sig till programmet ovan. Detta gäller särskilt kommersiell tvätt och badservice. Inte heller livsmedelsbutiker, postanstalter och matserveringar är många. För alla bör dock samlas in viktiga uppgifter om handikappanpassningen m m.

J 3 BRISTER ATT NOTERA

Redan på förhand kan vi räkna med brister i handikappanpassningen. Men även andra brister både ifråga om slag av butiker och sortiment kan behöva redovisas.

K BARNOMSORG

K 1 UPPGIFTER ATT TA FRAM

Barnomsorgen är så välkänd att den behöver vi inte orda så mycket om. Det gäller dels dagvård av barn under skolåldern, dels tillsyn av skolbarn på eftermiddagarna. Vid inventeringen bör man söka bilda sig en uppfattning om förhållandena vid barninstitutionerna och om situationen för föräldrarna till barn som utnyttjar barnomsorgen, särskilt ensamma föräldrar. Följande bör inventeras:

- antal barn i åldern 0-6 år och 7-12 år
- antal platser i daghem, deltidsskolor, öppen förskola och fritidshem (kommunala och enskilda t ex kyrkan)
- antal platser i familjedaghem och familjefritidshem
- köer till daghem, familjedaghem, deltidsskolor, fritidshem och familjefritidshem (ev överskott av platser) samt andra önskemål om förbättringar

K 2 HUR FÅ FRAM UPPGIFTERNA?

De statistiska uppgifterna tar kommunen fram. För kompletterande information bör en eller fler cirkeldeltagare besöka kommunalens barninstitutioner och söka ta reda på vad som är bra och mindre bra. Cirkeln bör också ta en liknande kontakt med styrelserna för föräldraföreningarna vid kommunalens barninstitutioner.

K 3 BRISTER ATT NOTERA

Om studierna visar på något som kommunen kan behöva åtgärda redovisas detta som brister för redovisning i åtgärds katalogen.

L ÄLDREOMSORG

Äldreomsorgen är en gemensam benämning på en rad åtgärder som främst riktar sig till ålderspensionärer. Men det gäller också personer med olika handikapp med eller utan förtidspension.

L 1 BOMILJÖN SOM PENSIONÄRSPROBLEM

Bomiljön i våra samhällen är i hög grad utformad för unga friska människor som har lätt att röra sig och som ser och hör bra. Andra grupper i samhället har därför problem med att klara sig själva i bostadsområdena. Dit hör främst den växande andelen äldre och andra personer med funktionsnedsättningar.

En stor grupp yngre personer med fysiska och psykiska funktionsnedsättningar har delvis liknande problem som de äldre. För dem är ofta en handikappanpassad bostad helt nödvändig för att de skall klara sig. Men tillgången på service i olika former - både allmän service och hjälp hemma i bostaden - är mycket viktig för dem liksom att utemiljön är lätt att röra sig i.

Brister i planeringen och brister i servicen gör det således ofta svårt för pensionärer att bo kvar i sin invanda miljö så länge som de själva skulle önska. *Om man är handikappad eller ej beror således i hög grad på hur bekväm miljön är att bo i.* Många som idag bor på ålderdomshem eller vårdas på långvårdssjukhus skulle kunna bo i en vanlig bostad om boendemiljön och servicen vore bättre och om de finge mer hjälp hemma.

All erfarenhet visar också att äldre och handikappade så långt som möjligt *vill* bo kvar i sin egen bostad. Detta blir också mycket billigare för samhället då institutioner av olika slag är mycket dyra att driva.

Förbättringar i bostäder och miljö kommer givetvis inte endast pensionärerna tillgodo utan underlättar också boendet för andra grupper. Ett samhälle som är bekvämt för äldre och handikappade att bo i är också bekvämt för alla andra.

Landstinget som ansvarar för sjukvården satsar numera alltmer på friskvård närmare människorna. Hemsjukvården samverkar med kommunernas *hemtjänst* att hjälpa pensionärerna i hemmen. Kommunerna har nästan slutat upp med att bygga ålderdomshem. I stället har de börjat uppföra servicehus och satsar mer på hemhjälp och annan social hemhjälp åt hushållen med stora servicebehov. Man söker också ta större hänsyn till de äldre i planeringen av den yttre miljön. Dessa förändringar har dock hittills gått långsamt. De åtgärder som vidtagits är helt otillräckliga särskilt med tanke på att åldringarnas antal och andel av befolkningen ökar snabbt.

L 2 UPPGIFTER ATT TA FRAM

Det här programmet har främst tagit sikte på förhållanden som erfarenhetsmässigt brukar vara särskilt viktiga för stora grupper äldre och handikappade med fysiska rörelsehinder. Som redan inledningsvis framhållits finns dock en rad andra funktionsnedsättningar som det kan finnas anledning att uppmärksamma i en

sådan här inventering. Det kan gälla syn- eller hörselskadades speciella problem. Det kan också gälla olika slag av allergier, som samhällsmiljön inte beaktat. Men det kan också vara otrygghet för den personliga säkerheten i utemiljön som utgör problem. Det är dock svårt att i någon allmän form ge anvisningar för hur sådana inventeringar bör gå till. Bäst är att vända sig till respektive handikapporganisation. Studera också bilaga sist i boken.

För att belysa äldreomsorgerna bör uppgifter tas fram om följande:

- antal pensionärer av båda könen
- antal förtidspensionärer och handikappade av olika slag
- antal handikappanpassade bostäder
- antal servicelägenheter, enstaka eller i servicehus
- antal pensionärslägenheter, insprängda eller i pensionärshem
- sociala kontakter med anhöriga och andra
- trygghetslarm i pensionärsbostäder
- tillgång till lämpliga bostäder
- bostadsförbättringslån och - bidrag respektive handikappanpassningslån - bidrag under de senaste två åren
- hemhjälps omfattning (antal som får hjälp varje dag, vardagar, 1-2 ggr/vecka, normer för att få hjälp och avgifter)
- hemsjukvårdens omfattning
- räcker hemhjälpen/hemsjukvården?
- matservice (helger och sommaruppehåll observeras)
- hår- och fotvård (avgifter)
- badservice (lift, vattentemperatur, avgifter)
- sjukgymnastik (avgifter)
- dagcentral (vad slags service)
- fritidssysselsättning för pensionärer
- uppsökande och kontaktskapande verksamhet (hembesök, telefon-tjänst m m)
- ålderdomshem
- socialkontor (var det finns och hur man tar sig dit)
- försäkringskassa
- kommunikationer och väntetider till anvisat sjukhus för akutvård och långvård
- pensionärs- och handikapporganisationer samt pensionärs- och handikappråd och deras verksamhet.

Ta reda på vad av allt detta som finns i Din kommunal eller hur äldre och handikappade eljest kan få ta del av det här utbudet på annat håll. Ange också om de lokaler som används i pensionärsomsorgen är handikappanpassade m m. Schemat på nästa sida kan kanske vara till nytta vid inventeringen.

Service	Lokaler finns för	Förhållanden att notera						
		Djurrättigheter i lokalen	Allergi-textilier	Avgifter	Hemsändning av mat	Öppethållande	Pris per portion	Entréförhållanden
<u>Kommunal pensionärsomsorg</u>								
Matservering för pens.		x	x	x	x	x		
Hår- och fotvårdslokal		x	x	x	x		x	
Sjukgymnastiklokal		x	x	x	x			
Dagcentral		x	x	x	x			
Socialkontor		x	x	x	x			
Försäkringskassa		x	x	x	x			

L 3 HUR FÅ FRAM UPPGIFTERNA?

Uppgifter om de kommunala pensionärsomsorgerna och en del kompletterande information om serviceutrustningen redovisas av kommunens arbetsgrupp. Men man bör också kontakta lokala pensionärs- och handikapporganisationer och andra hjälporganisationer, t ex Röda korset - för kompletterande information.

Uppgifter om pensionärs- och handikapporganisationernas och rådens verksamhet får man fråga organisationerna/råden om.

En del detaljuppgifter om service måste dock samlas in genom fältstudier. Detta gäller överhuvudtaget alla uppgifter rörande tillgängligheten till olika slag av service för rörelsehindrade samt uppgifter om öppethållande och i vissa fall även serviceavgifter.

L 4 BRISTER ATT NOTERA

Sammanställ här vad som uppfattas som brister.

M INDIVID- OCH FAMILJEOMSORG

Utöver barn- och äldreomsorg har socialvården ansvar för allmänt uppsökande verksamhet, allmän hemhjälp samt socialhjälp, nykterhetsvård och omhändertagande av barn enligt socialvårdslagen m m.

M 1 UPPGIFTER ATT TA FRAM

Inventeringen bör bl a ta fram uppgifter för att kunna besvara följande frågor:

- är informationen till allmänheten om den service socialvården ger tillfredsställande?
- är tillgången till hemhjälp och hemsjukvård tillräcklig?
- bedriver kommunen uppsökande verksamhet i tillräcklig omfattning?
- är landstingets familjerådgivning tillräcklig?

M 2 HUR FA FRAM UPPGIFTERNA?

Socialkontoret har hand om dessa uppgifter, men cirkeln måste hjälpa till att bedömma vad som är bra och inte bra.

M 3 BRISTER ATT NOTERA

Ställ samman vad som uppfattas om brister och problem.

N HÄLSA SAMT HÄLSO- OCH SJUKVÅRD

N 1 UPPGIFTER ATT TA FRAM

För hälso- och sjukvården som landstinget har ansvar för föreslås inventeringen omfatta följande:

- det allmänna hälsotillståndet i kommundelen. Dessutom redovisas tillgången till (inkl *restider* och *väntetidet*)
- distriktsläkarmottagning
- distriktssköterskemottagning
- hemsjukvård
- mödravårdcentral
- barnvårdscentral.

Inventeringen gäller i första hand tillgången till denna hälso- och sjukvård. Uppgifter redovisas också om

- specialistvård
- långvård
- privata läkare
- folktandvård
- privata tandläkare
- psykisk barn- och ungdomsvård, PBU-central
- jourläkare
- omsorgsvård (för utvecklingsstörda)
- särskolor
- apotek.

Ifråga om hälso- och sjukvårdens mottagningar tar man på samma sätt som för äldreomsorgen reda på vad som finns i kommundelen eller vart man eljest måste vända sig. Ange också om lokalerna är handikappanpassade m m samt om öppethållandetider.

N 2 HUR FÅ FRAM UPPGIFTERNA?

Även om hälso- och sjukvården drivs av landstingets bör nog uppgifterna kompletteras av kommunens socialkontor. Fast handikappanpassningen och andra uppgifter om lokalerna och väntetiderna får cirkeln ta reda på genom att besöka institutionerna och vid behov fråga på platsen. Se först vad som finns i landstingskatalogen.

N 3 BRISTER ATT NOTERA

Cirkeln och kommunens arbetsgrupp gör gemensamt en förteckning över brister som behöver åtgärdas.

0 FRITIDSLIV OCH FRITIDSMÖJLIGHETER

0 1 UPPGIFTER ATT TA FRAM

Inventeringen bör omfatta en rad olika anordningar och möjligheter för aktiviteter på fritiden från vad som brukar kallas kultur till mera nöjesbetonande verksamheter. Utöver tillgången till fritidsanordningar av olika slag bör man också söka ge en bild av fritidsaktiviteterna bland olika grupper, utbud och efterfrågan på olika slag av aktiviteter samt om det finns några fritidsproblem att peka på. Det kan vara viktigt att notera tillgång till samt standarden på bl a följande fritidsanläggningar. Redovisa också handikappanpassningen, (främst entréförhållanden, handikaptoalett, hörselslingor och förekomsten av allergiframkallande textilier. Tillåtelse att medföra djur och att röka i lokalerna) noteras i förekommande fall.

KULTUR, FÖRENING- OCH NÖJESLIV

- bibliotek
- fritidsgård
- mindre förenings-, studie- och hobbylokaler
- samlingssalar
- kyrkolokaler
- lokaler för utställningar m m
- biograf
- teater
- danslokal

GYMNASTIK, IDROTT, BOLLSPEL M M

Inomhus

- bordtennisrum
- lokaler för inomhusidrott
- bastubad
- ridanläggningar
- tennisbanor

Utomhus

- tennisbanor
- idrottsplats, ishockeybana
- bollplaner och isbanor
- lekpark och lekplatser
- kommundelspark för allmän rekreation och utomhusmöten m m
- strandbad eller annat utebad
- småbåtshamn
- båtuppläggningsplats
- större friluftsområde
- spår och leder för promenader, löpning, skidåkning, ridning.

Utöver uppgifter om dessa förhållanden kan det på just det här området finnas anledning för cirkeln att uppmärksamma:

- kommunens satsning på idrotten i jämförelse med t ex biblioteken
- idrotten som fritidsfaktor och fostrare (utslagning av de mind-

re framgångsrika eller elitidrott contra breddidrott)
- kvarterslokaler - tillsyn och ledning.

0 2 HUR FÅ FRAM UPPGIFTERNA?

Kommunen har i regel en förteckning över fritidslokalerna i området. Om inte så är fallet får cirkeln själv försöka ta fram uppgifterna. Glöm inte bort skollokalerna i sammanhanget, om de får utnyttjas för fritidsverksamhet. Cirkeln bör ta kontakt med de lokala föreningarna och studieorganisationerna för att få information. Handikappanpassningen måste under alla förhållanden studeras på platsen.

0 3 BRISTER ATT NOTERA

I fråga om brister bör uppmärksammas både sådant som saknas helt, men som efterfrågas och brister hos de anläggningar som finns i fråga om handikappanpassning, öppethållande, storlek och dylikt.

P KOMMUNIKATIONER

Det är viktigt för de boende - särskilt för barn samt för äldre och handikappade - att lätt kunna utnyttja kommunal service samt möjligheter till rekreation och sociala kontakter. De möjligheterna beror inte bara på hur lätt det är att ta sig in och ur fastigheterna utan också på möjligheterna att röra sig i utemiljön. Förutsättningarna i det avseendet kan variera betydligt mellan olika områden liksom mellan olika årstider och måste därför beskrivas. I regel finns olika slag av hinder. Gångvägarnas beskaffenhet är särskilt viktiga i de här sammanhangen.

En stor del av samhällsservicen och arbetsplatserna finns i regel inte i den egna kommunaldelen. För att ta sig till arbete och service utanför kommunaldelen och för att kunna uppehålla sociala kontakter är därför goda kommunikationer till och från kommunaldelen en viktig levnadsförutsättning.

Vid sidan av de kollektiva kommunikationerna måste finnas biltrafikleder. Inte minst för att öka säkerheten för gående är vägnätets utformning mycket viktig. Särskilda gång- och cykelvägar är inte vanliga men de är viktiga från säkerhetssynpunkt.

P 1 UPPGIFTER ATT TA FRAM

Med kommunikationer menas här:

- kollektiva kommunikationer inkl terminaler
- vägar och gator
- gång- och cykelvägar.

För dessa olika kommunikationer bör tas fram uppgifter om följande:

Kollektiva kommunikationer

Beskrivningen av de kollektiva kommunikationerna måste omfatta standarden ifråga om turtäthet, bekvämlighet på hållplatser och i fordonen, typ av kommunikationsmedel och möjligheterna för äldre och handikappade att överhuvudtaget kunna använda kommunikationerna. Man måste också kunna visa hur lätt eller svårt det är att med kollektiva kommunikationer nå från kommunaldelen till olika typer av resmål, som de boende kan ha särskild anledning att besöka. Dit hör skolor och arbetsplatser viss sjukhusservice och expeditioner t ex anvisat sjukhus för olika specialiteter, socialkontoret och försäkringskassan. Följande uppgifter föreslås ingå i beskrivningen:

- slag av kommunikationsmedel (avgörande för handikappade i rullstolar) linjesträckningar och turtäthet
- hållplatsernas lägen och utrustning i följande avseenden:
  - a) gångavstånd till hållplatserna
  - b) utrustning (väntrum, regnskydd, bussfickor, sittplatser)
  - c) handikappanpassning (möjlighet att med rullstol *själv* ta sig upp på hållplatsen)
- fordonens komfort i följande avseenden:
  - a) sittplatsstandard
  - b) handikappanpassning (möjlighet att själv eller med annans hjälp ta sig in i fordonet från hållplatsen)
- restider till ett antal särskilt viktiga resmål, t ex arbets-

platser, närmaste större centrum och till anvisat sjukhus för allmän medicin.

Vägar och gator

Ifråga om bilvägarnas standard är det särskilt viktigt att notera:

- vägarnas standard (bredd, beläggning, tvära kurvor, branta backar, krön)
- trafiksäkerhetsanordningar (hastighetsbegränsningar, ljud- och ljussignaler eller andra regleringar vid korsningar m m)
- trafiksäkerhet och utseende på allmänna parkeringsplatser
- buller och luftföroreningar från biltrafiken.

Gångvägar

Till gångvägar räknas samtliga gångförbindelser mellan entréer inom området. Inventeringen bör beskriva eventuella hinder i gångvägarna. Beskrivningen avser endast att ge en grov bild av förhållandena.

Gångvägarna är av två slag, dels *separata gångvägar* på allmän mark och i vissa fall även på tomtmark, dels *trottoarer eller liknande längs körbanor*.

För att karaktärisera bomiljöns lämplighet för handikappade föreslås att så långt som möjligt anteckna följande uppgifter om gångvägarna i kommundelen:

- typ av gångvägar
  - a) upphöjd trottoar utmed körbana
  - b) markerad eller ommarkerad gångbana utmed körbana
  - c) separata gångvägar
- gångvägarnas standard
  - a) slag av beläggning
  - b) hinder för gående vid sidan av vägen (diken, trädrader och dylikt)
  - c) belysning
  - d) snöröjning och sandning
  - e) buller och luftföroreningar längs gångvägarna
  - f) säkerhet (olycksrisker, personlig säkerhet)
  - g) skolvägarnas trafiksäkerhet
  - h) offentliga toaletter i anslutning till gångvägarna
- handikappanpassning
  - a) nivåskillnader (trottoarkanter, trappor o dyl)
  - b) bredd på smalaste ställena
  - c) besvärande lutningar
  - d) avfasade trottoarkanter vid övergångsställen
  - e) vilplatser.

Cykelvägar

Följande uppgifter bör noteras:

- typer av cykelvägar
  - a) avskild utmed körbana

- b) markerad eller ommarkerad utmed körbana
- c) separat cykelväg
- cykelvägarnas standard
  - a) beläggning
  - b) belysning
  - c) trafiksäkerhet.

P 2 HUR FÅ FRAM UPPGIFTERNA?

Systematiska uppgifter om barns, pensionärers och handikappades möjligheter att röra sig i sitt område och kunna besöka de mål som erfordras för att fungera på ett tillfredsställande sätt saknas helt. Sådana beskrivningar måste alltså i sin helhet göras genom nya inventeringar. Den här beskrivningen kan göras på litet olika sätt. Det enklaste är att på en karta över området rita in var de största problemen finns vad gäller de förhållanden som anges ovan. Men det är nog nödvändigt att göra kompletterande studier genom att gå ut i kommundelen och titta på förhållandena. *För dessa beskrivningar bör man räkna med medverkan från kommunen.* Men studiecirkeln måste ta ansvar för en del av arbetet.

Uppgifterna om hållplatsernas handikappanpassning och sittplatsstandard måste samlas in genom studier på platsen. För övrigt är det rätt enkelt att utifrån gällande tidtabeller ta fram den information som behövs. Hur uppgifterna antecknas visas exempel på i rapporter från tidigare inventeringar.

Beskrivningen om biltrafiknätets standard och problempunkter studeras och redovisas på samma sätt som gångvägnätet.

P 3 BRISTER ATT NOTERA

Försök göra en kortfattad och korrekt redovisning av de brister som finns. Använd kartskisser med textkommentarer. Även foton kan vara illustrativa.

R MILJÖVÅRD

Med miljövärd menas ordagrant *vård av miljön*. Miljön är allt det som omger oss och som vi inte kan undvika att se och påverkas av när vi rör oss i kommundelen: vattnet, luften, byggnaderna, tomterna med sina häckar, dikena, träden, parkeringsplatserna etc. Miljövärd handlar i första hand om ekologisk balans, alltså om alla gjorda ingrep i naturen som kan rubba denna balans och därmed skada vår hälsa eller försämra våra levnadsförutsättningar på annat sätt. Det kan gälla giftiga utsläpp som försämrar vattnet eller luften och mycket mera i den vägen. Vi behöver inte ta fram Teckomatorp för att förstå vad det är frågan om. Detta slag av miljövärd eller kamp för våra hälsomöjligheter har hittills försummats starkt. I fortsättningen måste de här frågorna beaktas långt mer intensivt än hittills.

Men miljövärd är också en fråga om hur vi vårdar den synliga miljön omkring oss, byggnaderna, tomterna, miljön längs gator, vägar och promenadstråk. Allt detta kan vara snyggt och prydligt och tilltalande i form och färg. Men det kan också vara motsatsen - ofta på grund av bristande miljövärd. De här frågorna är mycket viktiga för trivseln i ett samhälle.

R 1 UPPGIFTER ATT TA FRAM

För den här inventeringen föreslås att ta reda på följande:

- är fastigheterna i kommundelen anslutna till kommunalt avlopp? Om inte, hur löses då avloppsfrågan?
- finns industrier eller andra anläggningar som sysslar med miljöfarliga ämnen? Om ja, vad gör de av sitt avfall?
- finns motsvarande utsläpp i luften, som kan misstänkas vara skadligt? Vilka i så fall?
- finns det bullriga miljöer på arbetsplatserna, i trafiken eller någon annanstans? Ange vilka!
- finns det byggnader och anläggningar eller andra miljöinslag som är förfallna och skräpiga och som bör rustas upp och göras prydligare eller rivas
gör en lista på sådana byggnader och anläggningar
gör motsvarande ifråga om bebyggda och obebyggda tomter eller annan mark i blickfånget i samhället
- ange miljöerna kring allmänna platser, vägar och gångvägar som är ovårdade och nerslitna
- ange trädbestånd eller skogspartier i eller i anslutning till samhället som är ovårdade och förfallna.

R 2 HUR FÅ FRAM UPPGIFTERNA?

Miljöfaror som är direkt hälsofarliga, främst buller samt luft- och vattenföroreningar, liksom giftigt avfall, soptippar - lagliga och olagliga - har kommunens hälso- och miljövårdsnämnd ansvar för att hålla kontroll på. Så där borde man veta hur det förhåller sig med de frågorna. En representant från nämndens kontor bör ingå i kommunens arbetsgrupp. Vad miljö- och hälsovårdsnämnden inte känner till får cirkeIn ta reda på. Men nämnden är skyldig att ställa upp och göra vatten- och luftprover vid avlopp och luftutsläpp som kan misstänkas utgöra miljöfaror. Be nämnden göra detta i de fall det anses motiverat.

Huvuddelen av uppgifterna om miljövården måste cirkeln göra efter egna bedömningar. Använd kartskisser och foton med förklarande text för att påvisa vad som avses.

R 3 BRISTER ATT NOTERA

Ställ samman de kartskisser med kommentarer som inventeringen lett till. Foton och teckningar - om någon kan konstern - är mycket lämpliga som komplement till kartskisser.

S KULTURMINNESVÅRD

Kulturminnesvård innebär att inte onödigtvis spolia *byggnader och miljöer* som minner om gågna tiders sätt att leva och bo. De flesta samhällen har något i den vägen som kan vara värt att slå vakt om av sådana skäl.

S 1 UPPGIFTER ATT TA FRAM

Inventeringens syfte på den här punkten är att ange byggnader och miljöer, som har kulturhistoriskt värde och bör besvaras.

S 2 HUR FA FRAM UPPGIFTERNA?

Kommunens kulturnämnd eller länsantikvarien har kanske material t ex någon inventering som har gjorts. Är inte så fallet får cirkeIn bedöma om den själv i samverkan med t ex kulturförvaltningen kan göra något försök till inventering.

S 3 BRISTER ATT NOTERA

Redovisa resultatet om vad ev tidigare undersökningar visat och vad cirkeIn själv anser.

T LOKAL INFORMATION

En av de viktigaste förutsättningarna för att ett samhälle skall kunna fungera som en lokal enhet är att det finns goda möjligheter för utbyte av information och idéer mellan invånarna. Effektiva kanaler för sådant informationsutbyte är således mycket viktiga. Ett väl fungerande system för informations spridning ökar medborgarnas möjligheter att få del av vad som händer och vad som planeras i samhället, vilket gör det lättare att känna sig hemma där.

T 1 UPPGIFTER ATT TA FRAM

Gör en genomgång av vad som finns av följande i kommundelen:

- kommunal information
- lokala tidningar
- lokal "annonsering" om aktiviteter m m.

T 2 HUR FÅ FRAM UPPGIFTERNA?

Kommunens arbetsgrupp beskriver den kommunala informationen. Cirkeldeltagarna redovisar sina synpunkter på denna och samlar själv in uppgifter om de övriga två punkterna. Finns det något annat att redovisa så ta med det också.

T 3 BRISTER ATT NOTERA

Redovisa vad som inte är bra och hur det skulle kunna göras bättre.

U SAMHÄLLSSKYDD

Till samhällsskydd räknas åtgärder från samhällets sida för att skydda individen mot skador, fysiska övergrepp, stölder och ofredande eller mot hot om sådana föreseelser. Det handlar alltså om att skapa trygghet för medborgarna. Tyvärr spelar de här frågorna en inte oviktig roll för många människor. Alla känner sig inte trygga och säkra i sin miljö. Äldre människor brukar känna sig mest utsatta.

U 1 UPPGIFTER ATT TA FRAM

Det är emellertid rätt svårt att få några bra mått på hur tryggt ett samhälle är i de här avseendena. I stort sett är det tre områden det handlar om:

- risker för olyckor och olyckstillbud i trafiken
- risker för vissa former av kriminalitet som riktas mot individer och egendom såsom överfall, stölder av bilar, mopeder och cyklar, inbrott i lägenheter och bilar, väskryckning och liknande
- brandrisker.

U 2 HUR FÅ FRAM UPPGIFTERNA?

Ett sätt att få uppgifter om de här frågorna är att gå till polisen. Inte heller polisen vet allt, utan bara sådant som polisanmälts. Man kan komplettera uppgifterna med vad fastighetsskötare vid flerfamiljshus och vaktmästare vid skolor och andra anläggningar kan berätta. Det viktigaste av allt är naturligtvis att fråga människorna själva vad de utsatts för och om de känner sig trygga. Men det är en rätt omständlig procedur. Kommunen har möjligen undersökt frågan, t ex bland pensionärerna. I så fall bör de resultaten redovisas. I övrigt får cirkeln själv efter bästa förstånd redovisa sina erfarenheter och uppfattningar.

U 3 BRISTER ATT NOTERA

De brister det kan bli fråga om att redovisa kan gälla trafikaneläggningarna, polisövervakning både av trafiken och av samhället i sin helhet för att förebygga kriminalitet och brandskyddet. Men det kan även bli fråga om andra former av tillsyn och kontroll för att öka medborgarnas säkerhet och trygghet.

V EFTER INVENTERINGEN

V 1 SAMMANSTÄLLNING AV MATERIALET

När all information enligt det överenskomna programmet samlats in återstår att bearbeta den och ställa samman materialet för redovisning i text med eventuella tabeller och illustrationer. En del förhållanden bör kanske visas på enkla kartor och foton.

När tabeller, foton, kartor och övrigt material är klara, måste man bestämma sig för en disposition av materialet. Om man inte har några alldeles bestämda skäl att göra annorlunda är det enklast att använda samma disposition som själva inventeringsprogrammet. Allra först redovisas i korthet inventeringsprogrammet samt vilka som deltagit i arbetet. Därefter kommer som en inledning en kort orientering om kommundelen och dess problem. Sedan följer en redovisning av det insamlade materialet för de olika välfärdssektorer man valt att studera. Sammanställningen bör kommenteras så att innehållet blir klart och lättfattligt. Sist i varje avsnitt redovisas de brister som kommit fram vid inventeringen.

Ifråga om redigeringen kan det vara nyttigt att se hur den frågan lösts i den "förebild" som ingår i studiematerialet till inventeringen. Cirkeln och kommunens arbetsgrupp ansvarar för sammanställningen av rapporten. Eftersom cirkeldeltagarna bor i kommundelen och svarar för en hel del information bör alla ta aktiv del i arbetet. Innan rapporten publiceras måste den sändas ut till kommunens referensgrupp och till den lokala referensgruppen så att dessa får tillfälle att ge sina synpunkter på innehållet.

V 2 "ÅTGÄRDSKATALOG"

Huvudsyftet med inventeringen är att ge en så korrekt bild som möjligt av vad som är bra och vad som inte är bra i kommundelen. Vad som inte är bra bör föranleda åtgärder. Vid inventeringen av de olika välfärdssektorerna har för varje sektor under rubriken "brister att notera" antecknats sådant som inte är bra. Dessa noteringar ställs samman sektor för sektor till vad vi kallar en *åtgärds katalog*. Cirkeln bör söka enas om en *angelägenhetsgradering* av dessa åtgärder med hänsyn till vad som anses viktigast och vad som kan komma i andra och tredje hand.

V 3 PUBLICERINGEN AV RAPPORTEN

När arbetsgruppen och cirkeln - efter att ha hört de båda referensgrupperna - slutjusterat innehållet i rapporten, är själva inventeringsarbetet slutfört. Deltagarna i arbetet har säkert upptäckt en hel del som de inte kände till tidigare. Nu gäller det att gå vidare med materialet. Det skall användas som underlag för planering av förbättringar. Cirkeln bör för sin del söka använda materialet för att *ställa krav och söka påverka kommunen*.

För att inventeringen skall fylla sin uppgift på det lokala planet är det viktigt att låta befolkningen i kommundelen och i kommunen i övrigt veta att den utförts. Rapporten med sin åtgärds katalog bör därför finnas på biblioteket. Är det möjligt

kan man göra en utställning av särskilt viktiga delar av innehållet, särskilt åtgärds katalogen. I samband med en sådan utställning, eller vid annat lämpligt tillfälle, bör också ordnas ett offentligt möte där inventeringsresultatet presenteras och diskuteras. Ansvariga politiker bör delta i ett sådant möte, som kan anordnas av kommunen och studiecirkeln gemensamt. Den lokala studieorganisationen bör också få några exemplar av rapporten. Med hänsyn till att en sådan rapport kan väntas bli en intressant läsning för många inom kommundelen bör åtminstone en kort sammanfattning och åtgärds katalogen därför tryckas i en inte alltför begränsad upplaga.

V 4 ANVÄNDNINGEN AV INVENTERINGEN

Inventeringens främsta uppgift är att verkligt konkret *precisera problem och brister* i kommundelen som bör lösas genom åtgärder av olika slag. Redovisningen bör därför utformas så att den ger en god bild över kommundelens möjligheter och begränsningar för olika grupper. Det är t ex sannolikt att inventeringen påvisar *brister i miljön*, som försvårar för äldre och handikappade att klara sig själva. I regel blir det aktuellt att förbättra handikappanpassningen.

De brister som kan påvisas utgör underlag för kommunens planering av förbättringar. De förslag som förs fram bör därför ingå i kommunens *programarbete för förbättrade levnadsförhållanden* i kommundelen. I första hand är det viktigt att kommunen använder resultatet i sin *bostadsförsörjningsplanering*. Men det är också angeläget att de brister som påvisats beaktas vid övrig *planering i kommundelen* och verkligen leder till åtgärder.

De politiker och tjänstemän i kommunen som är ansvariga för planeringen måste därför få del av innehållet i cirkelns rapport. Detta förutsätts ske på det sättet att *resultatet på lämpligt sätt inarbetas i kommunens gemensamma planeringsförutsättningar*. Ytterligare synpunkter på den frågan redovisas dels tidigare i rapporten, dels i en särskild skrift med kommentarer till denna programbok.

NÅGRA "GRÄNSVÄRDEN" FÖR HANDIKAPPADE 1)

Så långt det går kan det vara bra att hålla de här uppgifterna i minnet under inventeringsarbetet. Har man själv inga handikapp är det annars lätt att glömma bort de egentliga problemen.

SYNSKADADE - LEDSYN

Den handikappade har en så svår synskada, att han med glasögon har en synskärpa mindre än 6/60, vilket tillåter honom att skilja mellan ljus och mörker och att se kraftiga färgmarkeringar på marken. Däremot kan han inte läsa skyltar. Han har blindkäpp och/eller ledarhund och han kan läsa blindskrift och reliefskrift. Han förutsätts ha god hörsel och känsel.

Blindhet räknas inte som *dimensionerande handikapp*. De blinda har nytta av de åtgärder som erfordras för personer med ledsyn. När orienteringshjälpmedel under utveckling blir allmänt tillgängliga, kan dock blindhet komma att bli dimensionerande.

SYNSKADA - SVAG LÄSFÖRMÅGA

Den handikappade har nedsatt synskärpa, som dock efter korrektion är större än 6/60, vilket gör det möjligt för honom att läsa stor text.

DÖVHET

Den handikappade är döv och kan endast informeras via andra sinnen än hörseln. Han förutsätts ha normal syn.

HÖRSELSKADA

Den handikappade har nedsatt hörsel men kan i regel använda hörapparat och då uppfatta samtal mer eller mindre bra. En hörapparat ger möjlighet att ta emot meddelande från teleslingor. En teleslinga runt det område inom vilket meddelandena skall kunna uppfattas får genom förstärkaren ett magnetfält, som gör att meddelanden från mikrofon trådlöst kan uppfattas av person med hörapparat eller särskild härför avsedd hörstav. (Alla statsbidragsberättigade hörapparater är utrustade med telespole för mottagning i magnetfält.)

1) Källa: Folke Carlsson, Alf Nilsson och Sten Söderström. Gör staden tillgänglig för alla. Byggnadsverkens informationsblad B 12:1970.

GÅNGSVÄRIGHETER

Den handikappade har gång- eller balanssvårigheter, som dock tillåter honom att gå 100 m utan vila. Han kan utan hjälp resa sig från sittande ställning, under förutsättning att sittytan är placerad cirka 50 cm över golv och har armstöd på den sida där den handikappade har störst styrka. Han klarar mindre höjdskillnader med hjälp av ramp eller trappa med ledstång. Marklutningen får vara högst 1:50, det får inte finnas oväntade nivåskillnader (steg), och springor i markplanet, t ex i skrapgaller, får inte vara bredare än 1 cm. Självstängande dörrar, som träffar honom med stor kraft, kan slå omkull honom. Personer med svårare gångsvårigheter förutsätts använda rullstol.

RÖRESENEDESÄTTNING I HÄNDER OCH ARMAR

Den handikappade saknar händer eller har nedsatt rörlighet i händer och armar eller har störd motorik (dvs har svårt att styra sina rörelser). Han kan inte använda vridreglage (exempelvis på dörrar och tvättställ) och inte gripa om ett draghandtag. Han kan öppna en dörr om den erforderliga dragkraften är mindre än 2,5 kp. När han trycker på en knapp kan han med fingertoppen utveckla en kraft på minst 0,25 kp. Tryckknappar måste vara placerade på ett centrumavstånd av minst 4 cm, om han skall vara säker på att träffa rätt.

RULLSTOLSBUNDENHET

Den handikappade har rörelsebesvär som tvingar honom att använda rullstol. Till rullstolen räknas också kompletterande apparatur, som monteras på stolen, exempelvis för att kompensera nedsatt rörelseförmåga i armarna. Den handikappade kan själv styra och driva rullstolen med handkraft eller med hjälp av elmotorer och individuellt utformade manöverorgan.

Nu förekommande rullstolar kan indelas i inomhusrullstolar och utomhusrullstolar. Inomhusrullstolarna kan knappast användas utomhus, eftersom stadsbygden är felaktigt utformad. Utomhusrullstolarna är i regel alltför utrymmeskrävande för att vara användbara inomhus. Ett alternativ under utveckling är ett system med rullstol, yttervagn och bil. Rullstolen skall kunna användas inomhus och på gångvägar inom stadsbygden. Den kan vara hand- eller eldriven, den skall klara korta lutningar mindre än 1:12 och nivåskillnader (steg) mindre än 3 cm och får inte kräva större utrymme än 130 x 130 cm för vändning 180° och 70 x 120 cm funktionsmått.

Rullstolen skall framföras bland fotgängare och får därför inte kunna uppnå större hastighet än 5 km/tim. Den får inte ha vassa utskjutande detaljer och inte avge störande ljus eller avgaser.

Yttervagnen är en tillsats till rullstolen, t ex en eldriven låg vagn. Den rullstolsbundne skall själv kunna köra upp och göra fast rullstolen på yttervagnen. Yttervagnen förutsätts få kraftigare motor och klara högre nivåskillnader än rullstolen. Hela ekipaget får högst ha funktionsmåtten 90 x 160 cm och skall kunna framföras på cykel- och mopedvägar, även på vintern.

Har den handikappade bil skall han utan andra hjälpmedel än de, som kan byggas in i rullstolen eller bilen, kunna flytta sig och stolen i och ur bilen.

ALLERGISVÄRIGHETER

Den handikappade har svårigheter som hindrar honom att besöka lokaler som är försedda med heltäckande mattor som innehåller växtfibrer eller djurepitel. Han är förhindrad att använda reglage som innehåller krom och nickel och han är förhindrad att utnyttja bomiljöer där han riskerar att komma i beröring med sällskapsdjur som hundar och katter.

Andra brister som beror av exempelvis sociala och psykiska faktorer.

KÄLLOR OCH REFERENSER

(Listan begränsas till skrifter som har ett direkt samband med och som påverkat innehållet i det föreliggande arbetet.)

Bostadsstyrelsen. Kommunala bostadsförsörjningsprogram 1980-1984. Lag, förordning, föreskrifter. Kommentarer. Redovisning. Stockholm 1979.

Bostadsstyrelsen, socialstyrelsen och statens planverk. Hur står det till med bostadsbeståndet? - Utkast till en skrift om sociala områdesbeskrivningar/bostadssociala inventeringar. Stockholm 1981.

Burstedt m fl. Sociala mål i samhällsplaneringen. Stockholm 1972.

Dahlgren, Göran. Bostadssociala inventeringar - några utgångspunkter för diskussion och metodutveckling. Stencil från socialstyrelsen 1979.

Ett samhälle för alla. Programförslag från handikappförbundens centralkommittés programkommitté. Stockholm 1976.

Carlsson Folke, Nilsson Ulf och Söderström, Sten. Gör staden tillgänglig för alla. Byggforskningens informationsblad B 12:1970.

Kommunförbundet. Sociala aspekter i samhällsplaneringen. Stockholm 1979.

Kommunförbundet cirkulär 78.0073, 79.62 och 80.94 om bostadsförsörjningen.

Landström, Lillemor och Äsvärn, Gunnar. Bomiljö-75 i Stockholm, del av slutrapport: Modell för redovisning av kommunens gemensamma planeringsförutsättningar. Arbetsrapport 4 från Stadskollegiets planeringsavdelning 1977.

Lathund för byggnads- och samhällsplaneringsändamål. Nr 2/76 av tidskriften Handikappinformation. Viktiga handikappsmått för inventering och planering av bomiljö.

Miller, Tom. Medborgarinflytande. Politiskt inflytande eller...? Byggforskningsrådet T4:1980.

Ramirez, José I. Kommunplanering i Haninge. En modell för kommunal planeringsverksamhet. Övergripande planering i Haninge nr 1979:17.

Samma möjligheter för alla. De handikappades riksförbunds handlingsprogram. Stockholm 1975.

Siksiö Ola, Blixt Järda och Svensson Elisabet. Att välja och samla bostadsdata samt Att redovisa och analysera bostadsdata. Bulletiner från Statens institut för byggnadsforskning nr 14: 1976 och 21: 1978.

Skantze-Carlsund, Christina et al. KPP-projektet om människan i kommunala planer. Rapport R7:1981 från Byggforskningsrådet.

Socialstyrelsen m fl. Social utvecklingsplanering i Norrbottens län. Undersökningsmetoder för social planering. Rapport :3. Luleå 1978.

Socialstyrelsen. Sociala utgångspunkter i samhällsplaneringen. Erfarenheter och försök. Malmö 1980.

Svensson, Ronny. Tre artiklar "Om en socialt styrd planering" i nr 4 och 5 1981 och nr 1 1982 av tidskriften Socionomen.

Söderström, Sten och Åsvärn, Gunnar. Pensionärers bomiljö. Modell för undersökningar och program för upprustning. Rapport R 67: 1980 från Byggforskningsrådet.

Åsvärn, Gunnar. Förbättra pensionärernas miljö. Kursbok för pensionärernas egen inventering av bomiljön. Rapport POMS S4A, Stockholm 1979.

Åsvärn, Gunnar. Landstingets miljöinventering. Rapport nr 1. Program och redovisningsplan. Stockholms läns landstings regionplanekontor 1973/74. Samt rapport 1975:8. Inventering av omgivnings-egenskaper, en utvärdering av landstingets miljöinventering. Stockholms läns landstings planeringskontor.

DEL 2

KOMMENTARER TILL KOMMUNENS INSATSER

A VAD SAKEN GÄLLER

A 1 Syftet med inventeringen

Frågorna om ett bättre planeringsunderlag och ett ökat medborgarinflytande i olika led i den kommunala planeringen diskuteras flitigt i kommunerna. Syftet med bostadssociala inventeringar enligt Tungelstamodellen gäller dessa frågor. Den redovisar ett förslag att ta fram information om människornas levnadsförhållanden och problem på lokal nivå och därvid ge dem en möjlighet att själva delta i arbetet. Syftet är samtidigt att medborgarsamverkan skall vara enkel nog att utan större förberedelser kunna genomföras i vilken kommun som helst. Kommentarer i den här skriften gäller främst innehållet och genomförandefrågorna. För att undvika upprepningar i förhållande till programskriften är kommentarerna i regel ganska kortfattade.

A 2 Upläggningsen i stort

Inventeringen genomförs kommundelsvis och avses ge en ganska detaljerad bild av levnadsförhållandena för olika grupper inom olika delar av kommunen. Arbetet genomförs i samverkan mellan kommunen och lokalbefolkningen. I samverkan med representanter för lokalbefolkningen fastställer kommunen program för inventeringen, utser erforderliga grupper för arbetet och bestämmer om arbetsfördelningen dem emellan. Inom kommunen förutsätts en *kommunal arbetsgrupp* av tjänstemän svara för huvuddelen av kommunens arbetsinsats. Vidare förutsätts en *kommunal referensgrupp*, huvudsakligen bestående av politiker. På lokal nivå - vi utgår från kommundelen som bas för inventeringsarbetet - förutsätts huvuddelen av arbetet utföras av en eller flera lokala *studiecirklar*, som samverkar med *lokala referensgrupper* kommundelsvis. För att ytterligare engagera lokalbefolkningen förutsätts slutligen *offentliga möten*.

Arbetsfördelningen mellan de kommunala och de lokala grupperna blir i stort sett den att kommunen svarar för s k "hårddata" och lokalbefolkningen för "mjukdata". Modellen för medborgarinflytandet är en kompromiss mellan det mest ideala och ingenting alls, vilket ofta blir alternativet.

Bostadssociala inventeringar enligt Tungelstamodellen kan inte begränsas till själva inventeringsarbetet. För att arbetsinsatserna skall bli meningsfulla - detta gäller både för kommunens och lokalbefolkningens medverkan - måste den insamlade informationen kunna nyttiggöras i den kommunala planeringen på ett för alla parter meningsfullt sätt. Förslaget enligt Tungelstamodellen går i princip ut på att i lämplig form inarbeta inventeringsresultaten i kommunens gemensamma planeringsförutsättningar. Den här frågan behandlas dels i programskriften, dels i slutet av denna skrift.

A 3 Systemet på sikt

Det program för inventeringen som föreslår i det här materialet kan förefalla omfattande. Sannolikt anser en del att arbetet inte kan klaras enbart med insatser av den ordinära personalen.

Ett genomförande av inventeringen medför emellertid att planeringsunderlaget förbättras betydligt. På sikt bör detta leda till förenklingar i planeringen även om arbetet i början kan innebära påfrestningar. När väl systemet är inarbetat kommer det sannolikt inte att kräva mera arbetsinsatser än vad som nu är brukligt. Vinsten är ett fullständigare och mera åtgärdsinriktat planeringsunderlag.

Att det förhåller sig på det sättet beror inte minst på att metoden med fortlöpande sociala inventeringar för att successivt hålla utvecklingen på olika områden i alla delar av kommunen under kontroll gör det möjligt att mer än nu inrikta den kommunala verksamheten på förebyggande åtgärder. På lite sikt bör detta reducera arbetsinsatserna i åtminstone en del kommunala sektorer. Därigenom minskar också behovet av större och mera arbetskrävande utredningar av engångskaraktär, som nu är ganska vanliga i kommunerna.

Om en kommun bestämmer sig för att börja arbeta med bostads-sociala inventeringar för att förbättra underlaget för sitt planeringsarbete kan den organisation som skisserats här vara en möjlig lösning. Mycket talar för att den samtidigt bör kunna bli effektiv. Modellen förutsätter inte att man varje år gör så här grundliga översyner som förslaget visar. Även här föreslås en kompromiss. Man kan tänka sig vart tredje eller vart femte år. Däremellan kan det räcka med noteringar av förändringar som är kända inom förvaltningarna och kompletteras med information från lokala referensgrupper och offentliga möten, men utan anlitande av studiecirklar. Den kommunala arbetsgruppen och referensgruppen förutsätts finnas på plats permanent. Vad som kommer fram under dessa årliga kontroller tillförs den senast utförda mera fullständiga inventeringen.

Inventeringar enligt programförslaget förutsätts inte genomföras i alla kommundelar samtidigt. Genomförandet kan läggas upp så att samtliga kommundelar blir inventerade under en tre- eller femårsperiod. I en kommun av Haninge typ innebär det 1-2 kommundelar per år. Därigenom blir ett sådant program inte heller särskilt betungande. Över huvudtaget är insamlingen av informationen varken särskilt arbetskrävande eller svår. Problemen gäller mera att omsätta informationen till konkret planeringsunderlag. Vi återkommer till detta.

B ORGANISATIONEN

B 1 Kommunstyrelsen

Kommunstyrelsen som ansvarig för planeringen har givetvis ansvaret för att och hur inventeringen genomförs. Styrelsen utser kommunal arbetsgrupp och referensgrupp samt fastställer program för inventeringen på förslag från alla berörda grupper, både kommunala och lokala. Styrelsen bestämmer också hur de kommunala grupperna skall arbeta och hur ansvaret för arbetet fördelas. Kommunstyrelsens planeringsutskott och planeringskontor (motsvarande) bör spela en huvudroll vid olika moment i inventeringsarbetet och då det gäller att redovisa resultaten som planeringsunderlag. Kommunstyrelsen är också ansvarig för att resultaten från sådana inventeringar verkligen kommer till användning i den kommunala planeringen. Även här har planeringsutskottet och planeringskontoret viktiga roller att spela.

B 2 Kommunal arbetsgrupp

Huvudansvaret för själva inventeringsarbetet vilar på en kommunal arbetsgrupp. Denna är sammansatt av *tjänstemän på mellan-nivå* från de förvaltningskontor som har ett mera direkt ansvar för den kommunala planeringen inom olika sektorer. I programboken diskuteras vilka förvaltningar som i första hand bör representeras.

Som deltagare i gruppen bör väljas personer med goda kunskaper om och överblick över de frågor det gäller. Eftersom en och samma tjänsteman inte alltid är lika väl insatt i alla kommundelarnas förhållanden - t ex inom socialvården och skolan - kan gruppens sammansättning växla något alltefter kommundelar. Representant för planeringskontoret (motsvarande) bör vara sammanfattande i arbetsgruppen och ställa samman förslag till redovisning av gruppens arbete.

De arbetsuppgifter det gäller är i flertalet fall rätt enkla och det kräver i regel litet arbetstid att ta fram informationen. Flertalet av uppgifterna - dock inte alla - hanteras redan nu i det normala arbetet i förvaltningarna. Skillnaden är att de vanligen inte ställs samman i mera systematiska välfärdsbeskrivningar av det slag som avses här.

Inventeringen av en kommundel förutsätts i princip sträcka sig över en termin. Jämsides med kommunens arbetsgrupp arbetar en eller flera lokala studiecirkel. Deltagarna i kommunens arbetsgrupp bör efter förfrågan från cirkelarna delta i åtminstone en av cirkelsammanskomsterna, lämpligen när den "egna sektorn" behandlas. Arbetsgruppens uppgift i övrigt är att i samverkan med cirkelarbetet ta fram information enligt det överenskomna programmet och de tips som finns i programboken. Cirkelledaren, som bör vara väl insatt i sin uppgift, bör om möjligt delta i arbetsgruppens sammanträden.

B 3 Kommunal referensgrupp

För att bistå och komplettera arbetsgruppen och för att söka få mera allsidig bedömning av olika frågor förutsätts en kommunal referensgrupp. Denna bör bestå av *politiker från de olika kommundelarna*. I referensgruppen kan också ingå andra personer t ex ordförandena i de närmast berörda förvaltningarna. Sammanställande i referensgruppen bör vara en representant för kommunstyrelsens planeringsutskott eller annan politiker med en jämbördig roll i den kommunala planeringen.

B 4 Lokala studiecirklar

För att kunna genomföra inventeringar och förändringar i samverkan mellan de boende och kommunen krävs medverkan från de som bor i kommundelarna. Det är viktigt att de som samlar in uppgifterna och gör beskrivningarna har god lokalkännedom. Beskrivningarna blir då riktigare och mer meningsfulla såväl för de boende som för kommunen. Att samla in uppgifter om olika lokala förhållanden till grund för en beskrivning av levnadsförutsättningarna innebär dessutom en hel del arbete som många är intresserade av att delta i. Bl a för att öka de boendes inflytande på planeringen är det därför angeläget att de aktivt medverkar i själva arbetet. Detta gäller såväl vid beskrivningen av miljöförhållandena och preciseringen av problemen som vid utformningen av program och åtgärder för att förbättra levnadsförhållandena.

Lokalbefolkningens medverkan sker främst i *studiecirklar*, en eller flera i varje kommundel. Cirkelarna arbetar främst med att ställa samman sådana uppgifter om de lokala levnadsförhållandena som kommunen saknar samt att precisera problem bland medborgarna och att prioritera bland föreslagna åtgärder. Situationen för cirkelarbetet kan variera beroende på hur självständigt cirkelarna vill arbeta och i vilken mån kommunens representanter medverkar i cirkelarbetet, t ex genom att medverka till att anskaffa cirkelledare om så önskas. Cirkelledaren bör i vilket fall som helst ha goda kunskaper om samhällsplanering och bör helst vara förtrogen med kommunal förvaltning och kommunal statistik. Cirkelledaren bör delta i den kommunala arbetsgruppens sammanträden. Den eller de personer inom planeringskontoret (motsvarande) som normalt arbetar med planeringsunderlag av det här slaget och som avdelats att medverka i inventeringsarbetet bör hålla nära kontakt med cirkelledaren. Om så överenskomms mellan studieorganisation och kommunen kan denne kommunens representant även vara studieledare.

B 5 Lokala referensgrupper

För att komplettera information och synpunkter från lokala studiecirklar förutsätts en lokal referensgrupp för varje kommundel. Referensgruppen består av representanter för alla lokala organisationer samt för föreningar som utan att ha styrelse i kommundelen har många medlemmar där; det kan t ex gälla handikapporganisationer som ofta organiseras inom stora distrikt. Handikapporganisationerna är över huvud taget mycket viktiga i det här sammanhaget.

Den lokala referensgruppen sammanträder på uppmaning av cirkeln eller kommunen. Om gruppen bestämmer sig för en egen sammankallande kan den förstås samlas när den vill. Referensgruppen bör i första hand få tillfälle att ge synpunkter på programmet innan det fastställs av kommunstyrelsen samt på inventeringsresultaten innan de publiceras. Däremellan kan det finnas flera anledningar att diskutera olika frågor med gruppen om inventeringen. Kommunen kan givetvis vända sig till referensgruppen även i andra frågor än om inventeringen.

B 6   Offentliga möten

Den här modellen är en kompromiss ifråga om medborgarinflytandet. Även om vad som föreslås här är att gå längre ifråga om medborgarinflytande än vad som är brukligt, innebär det inte att alla på en ort kan komma till tals. För att öka möjligheterna något i det avseendet förutsätts att man vid vissa tillfällen under inventeringen håller offentliga möten. Detta gäller främst när inventeringen påbörjas och när resultaten presenteras. Om man för att öka publiciteten i kommundelen kring inventeringen ordnar en utställning i det lokala biblioteket eller någon annanstans, kan ett sådant offentligt möte samordnas med utställningen. Då bör givetvis ansvariga politiker delta för att lyssna på medborgarnas synpunkter och för att besvara frågor från dem.

C GENOMFÖRANDE

C 1 Programmet

Bestämmer sig en kommun att genomföra en inventering i princip enligt det här programmet är den första åtgärden att utse en kommunal arbetsgrupp och referensgrupp samt att bilda en lokal referensgrupp i den eller de kommundelar som skall inventeras. De kommunala grupperna meddelas sina uppgifter och roller, vem som är sammankallande etc.

Med utgångspunkt från programboken utarbetar kommunens arbetsgrupp ett förslag till inventeringsprogram. Detta delges de båda referensgrupperna för synpunkter och överlämnas därefter till kommunstyrelsen för beslut. I det här skedet av inventeringen är det lämpligt att arbetsgruppen diskuterar uppläggningsplaneringen av kommunens välfärdsplanering utifrån den modell som redovisas i avsnitt B i programboken. Att skapa enighet om någon sådan planeringsmodell är mycket viktigt både för kommunens beslut att genomföra bostadssociala inventeringar, för att bestämma innehållet i inventeringsprogrammet och för hur inventeringsmaterialet skall användas i den kommunala planeringen.

C 2 Cirkelarbetet

Om det finns möjlighet att engagera lokala studieorganisationer eller andra slag av lokala grupper för att organisera studiecirklar blir detta nästa fas i arbetet. Är inte detta möjligt får kommunen själv (planeringskontor eller motsvarande) söka starta erforderliga cirklar. I vilket fall som helst har kommunen intresse av att medverka till att cirklarna får kompetenta ledare. Cirklarna måste få tillfälle att påverka inventeringsprogrammet. Slutfasen i inventeringen, prioriteringen efter angelägenhet av de föreslagna åtgärderna, svarar cirkeln ensam för i samverkan med den lokala referensgruppen. Hur cirkelarbetet bedrivs diskuteras i studiehandledningen.

C 3 Arbetsgruppens inventeringar

Arbetsgruppen genomför inventeringen jämsides med cirkelarbetet enligt det överenskomna programmet. Eftersom cirkelledaren förutsätts delta i arbetsgruppens sammanträden är arbetsfördelningen den enklast möjliga. För vart och ett av de mått man bestämt sig för att ta fram värden för redovisas resultatet. Uppgifterna avser både sådant som är lätt att få mått på och sådant som är mindre lätt att mäta. För att belysa redovisningen kan det vara bra att komplettera siffror och text med foton, teckningar eller andra slag av illustrationer. Brister och fördelar noteras, och naturligtvis är det särskilt viktigt att notera vilka förbättringar som behöver göras. Hur inventeringsarbetet i övrigt går till framgår av programboken och av den förebild som ingår i studiematerialet.

C 4 Rapport om resultatet

När allt material samlats in bör det redovisas i en rapport för publicering. Sist i rapporten sammanfattas sektor för sektor de brister och önskemål om förbättringar som kommit fram främst genom cirkelarbetet men också genom arbetsgruppen till en "åtgärds katalog". Det är nog mest praktiskt att cirkelledaren får i uppdrag att vara redaktör för det arbetet. Han är mer än de övriga engagerade gemensam person för arbetsgruppen och studiecirkeln. Men alla medverkande deltar i utformningen av rapporten. Eftersom rapporten kan bli rätt omfattande kan det vara praktiskt att göra en kort sammanfattning, främst bestående av åtgärds katalogen och prioriteringarna av åtgärderna efter angelägenhet.

D ANVÄNDNINGEN AV MATERIALET

D 1 Inledning

Bostadssociala inventeringar innebär att söka ta ett samlat grepp vid beskrivning av levnadsförhållanden och livskvaliteter i kommundelarna. Det gäller att söka ge en bättre bild än idag av hur kommundelarna fungerar för olika boendegrupper och vilka olikheter i välfärden som ev finns mellan kommundelarna. Givetvis är det inte möjligt att i en och samma inventering - som dessutom inriktas på en generell modell som kan användas i alla typer av kommundelar - få med allt som i och för sig vore önskvärt. Det gäller att välja det man anser vara mest väsentligt för att komma ett steg vidare mot ett bättre planeringsunderlag. Det är viktigt att inte göra programmet för omfattande i början. På sikt kan ju innehållet kompletteras och förbättras. Huvudsaken är att processen kommer igång och att nya synsätt och rutiner hinner att tränas in. Detta gäller inte minst frågan att redovisa resultaten i planeringsunderlag, så att det blir lättillgängligt för alla berörda parter. Det skall vara praktiskt användbart som underlag för planeringen av bostadsförsörjningen, för verksamhetsplaneringen och för annan kommunal planering.

Inventeringen ger otvivelaktigt en hel del viktig information om väsentliga livskvaliteter i kommundelarna. Informationen är viktig både för planering och för genomförande av åtgärder inom olika kommunala sektorer, både ifråga om anläggningar och verksamheter. Vad som kommer fram om miljöstörningar ifråga om buller, luft och vatten är inte minst viktigt.

Flera av de önskemål om förbättringar som förs fram vid inventeringen kan gälla byggnadsinriktade åtgärder. Andra kan gälla åtgärder som rör socialvård, hälso- och sjukvård etc. Samtliga åtgärder - även de byggnadstekniska - har dock klart markerade sociala motiveringar och är alltså mycket viktiga vid sociala beskrivningar och social planering.

D 2 Resultaten som planeringsunderlag

Vid införande av bostadssociala inventeringar i den kommunala planeringsprocessen måste man vara klart medveten om att det informationsinnehåll man bygger upp inte endast skall vara viktigt för att belysa de boendes förhållanden och att det finns resurser att samla in och ställa samman informationen. Det måste också skapas en *beredskap inom kommunen för att nyttiggöra resultaten i planeringen* på ett ändamålsenligt sätt. Det finns gott om exempel på omfattande materialinsamlingar i kommunerna, som egentligen inte kommer till någon större nytta därför att det saknats beredskap genom konkreta planer för att på ett ändamålsenligt sätt ta hand om och slussa informationen vidare till dem som har ansvar för planeringen av förbättringar.

Att skapa en sådan beredskap är viktigt av flera skäl. För det första har kommunen ansvar för att med sina ofta begränsade resurser skapa det bästa möjliga planeringsunderlaget. Det innebär bl a att alla som berörs av det kan få del av det på ett enkelt sätt. Inget insamlat material får samlas i skrivbordslådor. Hamnar det där hade det inte behövts samlas in. Ber kommunen allmänheten att medverka i materialinsamling eller att framföra synpunkter med förespeglning, att de därigenom kan påverka sina levnadsförhållanden är kommunen för det andra skyldig att konkret visa hur detta ska gå till. I båda de här avseendena syndas det nog en hel del i kommunerna idag. Skälet är i regel att man inte i förväg haft tillräckligt konkret beredskap för att på ett ändamålsenligt sätt nyttiggöra materialet.

D 3 Gemensamma planeringsförutsättningar

Vad som sagts ovan gäller givetvis i hög grad den här inventeringen. Den bör inte genomföras om inte kommunen är beredd att i förväg på ett åskådligt sätt visa hur resultaten kommer att nyttiggöras i planeringen. Man kan inte räkna med att i fortsättningen kunna engagera allmänheten i mera krävande uppgifter av det här slaget om det inte görs klart på vilket sätt kommunen tänker använda materialet.

Som visas i programboken förutsätts den här inventeringen ingå i en kommunal planeringsordning där resultatet byggs in i kommunens gemensamma planeringsförutsättningar. Den här försöksverksamheten har inte till uppgift att i detalj visa hur detta kan gå till. Att genomföra en sådan utbyggnad av GPF förefaller ganska naturlig och bör inte heller vara särskilt svår att genomföra. Det innebär emellertid att om kommunen beslutar sig för att förbättra sitt planeringsunderlag med fortlöpande bostadssociala inventeringar av den typ som föreslås här, måste den samtidigt bestämma sig för ett ändamålsenligt sätt att redovisa resultaten i kommunens gemensamma planeringsförutsättningar. Hur detta mera konkret bör kunna gå till bör studeras närmare vid en allmän översyn av GPF:s innehåll och betydelse i dagens kommunala planering.

D 4 Avslutning

Avslutningsvis finns det anledning att erinra om en fråga som understryks i programboken. Den programmodell vi diskuterar är resultatet av medvetna kompromisser i flera avseenden. I valet mellan allt eller inget är kompromisser ofta den enda utvägen. De måste dock uppfylla ett viktigt krav, att verka i riktning mot målet eller ideallösningen. De lösningar som föreslås här ifråga om programinnehåll, medborgarinflytande och användningssätt gör givetvis inte anspråk på att vara fulländade. De bör dock leda till ett bättre planeringsunderlag än idag och är praktiskt genomförbara. På de här två avgörande punkterna bör alltså den här modellen kunna uppfylla kraven för fortsatta försök för att testa och förbättra förslaget.

DEL 3

STUDIEHANDLEDNING FÖR CIRKELARBETE

A VAD STUDIERNAS GÄLLER

A1 CIRKELARBETETS SYFTEN

Den här studiecirkeln har till uppgift att delta i en bostads-social inventering och beskrivning av levnadsförhållandena i er kommun. Med levnadsförhållanden menas t ex bostäderna eller kommunikationerna eller andra förhållanden som påverkar människors möjlighet att leva det liv de önskar. Inventeringen ska utgöra grund för kommunens planering av förbättringar. Det gäller alltså era egna levnadsvillkor. Att arbeta med sådana konkreta frågor i en studiecirkel har flera syften.

- För det första vill cirkeln ge deltagarna ökade kunskaper om olika gruppers levnadsförhållanden i den egna kommunen, särskilt ifråga om barn och ungdom samt om äldre och handikappade.

- För det andra vill cirkelarbetet göra deltagarna mer medvetna om hur man kan ta reda på olika uppgifter om förhållandena i den egna kommunen. Cirkelns arbete bör också kunna leda till att intresset för de lokala förhållandena bland övriga boende och i de lokala föreningarna i kommunen ökar.

- För det tredje ger arbetet med beskrivning av levnadsförhållandena en möjlighet att delta i och påverka kommunens planering för förbättringarna i er kommun. Därigenom får ni ökat inflytande på era levnadsvillkor.

A 2 NY TYP AV CIRKELSTUDIER

Den här studiecirkeln skiljer sig från flertalet andra cirklar genom att deltagarna utför praktiska uppgifter som normalt brukar utföras av fackfolk. De förhållanden det gäller att beskriva är dock välkända och angår praktiskt taget alla. Vid fördelningen av uppgifterna inom cirkeln är det viktigt att ta hänsyn till vars och ens intressen och erfarenheter. Uppgifter finns av olika slag. Alltid är det något som passar var och en. Det här cirkelarbetet innebär arbetsuppgifter, som kanske är ovanliga för en del. De nyvunna erfarenheterna och kunskaperna bör emellertid medföra att deltagarna känner sig säkrare när de i fortsättningen diskuterar planeringsfrågor med politiker och tjänstemän. Några av dem får ni träffa i det här cirkelarbetet.

A 3 VAD HANDLAR STUDIERNAS OM?

Cirkeln skall samla in och ställa samman uppgifter om levnadsförhållandena i er egen kommun. Men det är bara fråga om välkända förhållanden om olika gruppers möjligheter att leva det liv de önskar. "Ett samhälle som är bra för barn och handikappade är också bra för alla andra" har någon sagt. Det ligger faktiskt mycket i det. Därför läggs stor vikt vid levnadsförutsättningarna för barn och ungdom liksom för äldre och handikappade.

Det finns en mängd typer av funktionsnedsättningar eller handikapp. Deltagarna bör försöka sätta sig in i handikappades situation och tänka på att alla kan få svårare att röra sig och behöva mer service. *För att cirkeln så långt som möjligt skall beakta handikappfrågorna bör man försöka få med någon handikappad i cirkelarbetet.* Man kan också be representanter för olika handikapporganisationer komma till cirkeln för att berätta om skilda handikappproblem. Mer om detta berättas om i cirkelns programbok och längre fram i studiehandledningen.

A 4 SAMVERKAN MED KOMMUNEN

Hur skall en studiecirkel klara av detta, som experter brukar syssla med? En motfråga: Vem är mest expert på era egna levnadsomständigheter, ni själva eller kommunens utredare? Får man bara ett program att arbeta efter så kan "vanligt folk" mer än de flesta tror. Men cirkeln behöver inte göra allt arbete själv. Kommunen hjälper till på olika sätt. För det första har cirkelledaren goda kontakter med kommunen. Kommunen ställer också upp med informationsmaterial, som cirkeln behöver. Personal från olika kommunala förvaltningar kommer också att mera direkt medverka i cirkelarbetet genom att ta fram material och hjälpa till med redovisningen. Ibland kommer de att delta i cirkelns sammankomster.

Deltagarna bör känna till de lokala förhållanden, som skall beskrivas. De bör därför bo i det område som beskrivningarna gäller. Uppläggningsen av studierna bygger just på att utnyttja deltagarnas lokalkännedom samt den kunskap och de erfarenheter cirkeldeltagarna har av att bo i området.

Anledningen till att kommunen inte kan göra hela inventeringen själv är just att ni som bor i området vet bättre om vissa förhållanden just därför att ni bor där och vet var brister och fördelar finns. Genom det här samarbetet mellan cirkeln och kommunen blir således inventeringen bättre. I programboken talas mer om hur denna samverkan går till.

A 5 SAMVERKAN MED LOKAL REFERENSGRUPP

Det här projektet förutsätter att det finns en lokal referensgrupp för kommundelen. Den består av representanter för alla lokala organisationer med styrelse i kommundelen eller med många medlemmar där. Genom referensgruppen kan cirkeln få en del uppgifter som kompletterar vad cirkeln själv och kommunen samlat in. På vad sätt kontakten med referensgruppen ordnas får cirkeln diskutera med studieledaren.

A 6 HUR GÅR STUDIERNA TILL?

Erfarenheten har visat att 10 personer är rätt lagom antal i en studiecirkel av det här slaget. Anmäler sig fler än 10 får man bilda två cirklar. Det är lämpligt att träffas en gång i veckan om ca två timmar per gång. Tätare sammankomster leder lätt till föroring då deltagarna förutsätts utföra den del uppgifter mellan sammankomsterna. Men man kan också hålla på tre timmar per gång och ha färre sammankomster.

När arbetet att ställa samman en rapport om inventeringen tar vid får man räkna med litet längre tid mellan sammankomster. De som åtar sig att arbeta med rapporten måste få litet tid på sig. De sammanställningar som utarbetas bör sändas ut till deltagarna några dagar före den sammankomst där de skall diskuteras.

Den här studieplanen utgår från 10 sammankomster. Sist i den här studiehandledningen finns ett förslag till "program" för var och en av dem. Skulle 10 sammankomster inte räcka till får man hålla flera. Då måste man välja en annan uppdelning av arbetsuppgifterna än vad som föreslås här. Detta får cirkeln själv bestämma. Huvudsaken är att man fullföljer det program man föresatt sig.

Vid den första sammankomsten bekantar man sig med varandra genom allmän diskussion om förhållandena i kommunen och i kommundelen. Den andra och tredje sammankomsten ägnas åt vad inventeringen gäller och hur uppgifterna samlas in. Inventeringsprogrammet måste gås igenom i sin helhet, så att alla är fullt klara med vilka uppgifter det är fråga om. *Det är viktigt att alla får tillfälle att kommentera olika punkter samt vid behov få frågor besvarade.* Cirkeln bestämmer själv sitt program utifrån förslagen i programskriften. Man bör dock samråda med kommunen och med eventuella andra cirklar i samma ämne inom kommundelen för en lämplig uppdelning av arbetsuppgifterna.

Därefter börjar inventeringen. De följande sammankomsterna ägnas åt frågor, kommentarer och diskussioner om insamlingsarbetet, som deltagarna utför mellan sammankomsterna. Cirkelledaren har då också möjlighet att kontrollera att alla uppfattat uppgifterna rätt. Ingenting hindrar givetvis att cirkelledaren själv aktivt deltar i inventeringen. Tvärtom är det önskvärt. Men kommunen hjälper till med arbetet och representanter från kommunen deltar också i en del av sammankomsterna. Det talas mer om detta i programboken.

A 7   RAPPORT OM RESULTATET

När studiecirkeln samlat in de uppgifter man bestämt sig för, måste resultaten ställas samman i en rapport med krav på förbättringar, en "åtgärds katalog". Hur det går till berättas i korthet i slutet av kursboken. Cirkeln tar ansvar för detta men får hjälp av kommunen. Alla cirkeldeltagarna bör hjälpa till åtminstone med synpunkter. Allra sist gör cirkeln en prioritering av de föreslagna åtgärderna i vad som bör komma i första respektive andra och tredje hand. Både cirkeln och den lokala referensgruppen måste godkänna innehållet i sin helhet innan det publiceras. I studiematerialet finns exempel från tidigare cirklar på hur en sådan rapport kan se ut.

Syftet med inventeringen och beskrivningen i rapporten är att de brister som påvisas skall utgöra underlag för planering av förbättringar. När rapporten med *krav på förbättringar och prioritering av åtgärderna* är klar bör den därför på lämpligt sätt överlämnas till kommunen.

Man har då inte anledning att uppträda alltför diskret utan verkligen visa upp det arbete man utfört. Detta är viktigt av två skäl: För det första är det angeläget att materialet verkligen

uppmärksammas och leder till åtgärder. För det andra är det viktigt att materialet blir känt och att sådana beskrivningar görs i andra delar av kommunen. Varför inte göra en utställning av materialet i det lokala biblioteket och ordna ett offentligt möte för diskussion om kraven på förbättringar.

A 8 STUDIEMATERIAL

De inledande sammankomsterna ägnas åt planering av inventeringsarbetet. En viktig del i planeringen är att gå igenom studiematerialet. Utöver programutskriften, som blir kursbok för studier, och den här studiehandlingen är det mest fråga om *kommunala utredningar* som berör kommundelens miljö och service samt allmän information i form av *kommunkatalog*, *turistkarta* och *statistisk årsbok* om sådan finns liksom *landstingskatalogen*, som visar hälso- och sjukvårdsservicen i kommundelen.

Redan innan cirkeldeltagarna börjar inventeringsarbetet och särskilt när cirkeln så småningom skall ställa samman en rapport om sina miljöstudier kan det vara bra att ha något exempel att titta på. Cirkeln får därför exemplar av rapporter från liknande studiecirklar.

Följande handlingar ingår i kursmaterialet:

1 Kursboken, Bostadssocial inventering - förslag till program   2 Denna studiehandledning   3 Karta över kommunen   4 Karta över kommundelen   5 Statistisk årsbok och "gemensamma planeringsförutsättningar"   6 Rapport från tidigare studiecirkel om bostadssocial inventering   7 Undersökningar, planförslag och annat material som gäller kommundelen.

B ANVISNINGAR FÖR STUDIerna

B 1 VAD SKALL CIRKELN GÖRA?

Cirkelns uppgift är att tillsammans med kommunens arbetsgrupp genomföra en bostadssocial inventering i den egna kommundelen.

Uppgiften består i att

- göra en kort allmän beskrivning av kommundelen och dess problem som bakgrund till den bostadssociala inventeringen
- bestämma sig för *väl-färdssektorer* som inventeringen skall omfatta
- bestämma sig för *väl-färds-mått* för var och en av de sektorer som skall inventeras
- genomföra inventeringen
- redovisa resultatet i en rapport, som avslutas med en "åtgärds-katalog" med prioriteringar.

De här punkterna beskrivs utförligare i avsnitt C i kursboken.

B 2 HUR SKALL CIRKELN ARBETA?

Cirkelarbetet är inte alls så märkvärdigt, bara man försöker att hålla ordning och reda på det man håller på med. Vi ger här litet anvisningar om hur man bör gå till väga och hur man kan organisera arbetet. Anvisningarna redovisas och kommenteras under följande rubriker:

- vad är er kommun-del?
- kommunal information
- arbetsfördelning cirkeln - kommunen
- arbetsfördelning inom cirkeln
- medverkan från andra grupper

Vad är er kommun-del?

Inventeringen omfattar en rad förhållanden som rör människors vardagsliv. Beskrivningen måste därför avse ett bestämt geografiskt område som är meningsfullt avgränsat med hänsyn till daglig service och tjänster av olika slag. Se om "kommundelen som bas" i kursboken.

Det område man väljer att studera bör stämma överens med kommunens serviceplanering. Tyvärr kommer denna planering inte alltid till så klara uttryck i kommunerna. I flertalet kommuner eftersträvar man dock att organisera samhällsservicen efter indelning i *kommundelar*. Socialdistrikten sammanfaller t ex ofta med kommundelarna. I flertalet fall är det nog rätt klart vad som bör menas med den egna kommundelen.

Men undantagen är många. Särskilt besvärande är det att kommunernas serviceområden inte alltid sammanfaller med lands-tingets områdesindelning för hälso- och sjukvården. Det innebär bl a att indelningarna i distriktsköterskedistrikt och hemvårds-assistentdistrikt inte alltid stämmer överens. Och detta är en viktigt förutsättning för samverkan kommun/landsting på det lokala planet.

De här frågorna måste man ta reda på innan man bestämmer sig för hur man skall avgränsa det område man vill beskriva. Eftersom beskrivningen är beroende av att man lätt kan ta fram vissa uppgifter från offentlig statistik om befolkningen och bostäderna, måste man också ta reda på vilken indelning i "statistikområden" som gäller i kommunen. En hel del viktig information om bostäderna och befolkningen redovisas för ganska små delar av kommunen, s k FOB-områden, som är kommunens statistikområden. Dessa är i regel mindre än kommundelarna, dvs kommundelarna innehåller i regel flera FoB-områden.

De här frågorna hjälper kommunen till med, så det behöver inte vara något större problem för cirkeln.

En del kommundelar har tätortskaraktär och en del är glesbygder. Den här studiehandledningen har främst tagit sikte på tätorter. Men ofta består en kommundel av både tätort och glesbygd. I så fall bör man samla in uppgifter och erfarenheter från både tätorts- och glesbygdsförhållandena inom kommundelen. Anvisningarna här gäller främst för tätortsförhållanden.

Kommunal information

Av kommunen får cirkeln en redovisning av vilken kommunal information som finns om kommundelen och som kan behövas för studierna. Se rutan om studiematerial på sid 88. I många fall kan det finnas annat aktuellt material, som kan vara viktigt i sammanhanget. Det kan gälla någon aktuell undersökning eller nya planförslag som berör Din kommundel. I så fall bör cirkeln be kommunen att få ta del av sådant material.

Arbetsfördelning cirkeln - kommunen

En förutsättning för cirkelns arbete är att det utförs i samverkan med kommunen. För det första är cirkelledaren insatt i kommunal planering och har goda kontakter med kommunen. Kommunen har utsett en arbetsgrupp som hjälper cirkeln och medverkar till att cirkeln får erforderligt material. Eftersom det arbete cirkeln utför också är i kommunens intresse är det ju fullt naturligt att kommunen ställer upp. Samverkan sker genom arbetsgruppen som helst också bör turas om att vara med på cirkelsammankomsterna. Även andra tjänstemän inom kommunen kan medverka med uppgifter.

Kommunen förutsätts hjälpa till med följande:

- kartmaterial
- uppgifter om befolkningen, bostäderna och sysselsättningen
- statistiska och andra uppgifter om skola, fritid, barnomsorg, pensionärsomsorg samt annan kommunal service och dessutom uppgifter om hälso- och sjukvården.

- sammanställning av erforderliga kartor över kommunikationer, vatten och avlopp m m
- sammanställning av materialet i en rapport med "åtgärdskata-log"
- skrivhjälp

Av kartor behöver man både en översiktskarta över kommunen och en detaljkarta över kommundelen. Exempel på olika typer av enkla kartor, som man bör ha visas i studiematerialet.

Översiktskartor finns i alla kommuner. De kan vara mycket enkla.

En mer *detaljerad* karta över det område, som skall studeras, med gatunamn och husnummer behövs också. En sådan karta kan man få av kommunens stadsarkitektkontor. Den behövs för att göra markeringar på vid inventeringsarbetet. Den måste därför kopieras i så många exemplar att deltagarna kan få ett eller flera vardera. Försök att få kartan i A4-format. Den är lättare att hantera då.

Det är vidare lämpligt att ha en *förenklad* karta. Den kan användas när man redovisar resultaten, t ex var service finns. Stadsarkitekten eller någon annan tjänsteman i kommunen kan utarbeta en sådan förenklad karta och kopiera den i tillräckligt antal exemplar åt cirkeln.

I vissa fall bör man ange någorlunda exakta mått för att redovisningen skall anses vederhäftig. Det gäller t ex dörrmått vid fastighetsentréer och hissdörrar så att rullstolar kan gå igenom. Det kan därför vara lämpligt att cirkeldeltagarna har en *tummstock* eller ett *måttband*.

Arbetsfördelningen inom cirkeln

Cirkeldeltagarna bör diskutera vilka uppgifter de vill lägga ner relativt mycket arbete på och vilka de vill behandla mera summariskt. Vidare måste deltagarna diskutera hur de vill fördela uppgifterna mellan sig. Man kan då välja mellan två olika sätt. Antingen tar var och en - eventuellt i samverkan med någon annan deltagare - reda på det som skall inventeras i sin bit av kommundelen. De efterföljande anvisningarna för cirkelsammansättningarna utgår från att man gör på det sättet. Men man kan också fördela uppgifterna på annat sätt.

Medverkan från lokal referensgrupp

Utöver de uppgifter cirkeldeltagarna själva samlar in och det kommunen redovisar bör man inte försumma att försöka få fram information från en del lokala organisationer. Det gäller främst hem- och skolföreningar, föräldraföreningar vid småbarnsinstitutionerna, den lokala hyresgästföreningen, villaägareföreningar, idrottsföreningar, miljöorganisationer, hembygdsförening m fl. Dessa organisationer ingår i den referensgrupp som bildats för inventeringen i kommundelen. Cirkeln bör hjälpa kommunen med att göra en förteckning över vilka föreningar som finns i kommundelen. Sedan dessa bildat en referensgrupp genom kommunens initiativ kallas de till möten vid lämpliga tidpunkter för att redovisa vad de anser är bra och dåligt inom sina respektive verksamhets-

områden. De synpunkter som samlas in på det sättet kompletterar cirkelns eget material för den slutliga rapporten med "ätgärds katalog".

SAMMANKOMST 1

DETTA GÖR VI

- Alla bekantar sig med varandra
- Cirkelledaren berättar för deltagarna om vad studierna går ut på
- Deltagarna enas om olika praktiska frågor för studiearbetet (lokal, kaffe etc).
- Titta igenom studiematerialet, i första hand avsnitt A i den här handledningen.
- Deltagarna enas om vad man skall göra nästa gång.

ATT DISKUTERA

- Diskutera syftet med studiearbetet och arbetsuppgifterna
- Hur anser Du att det är att bo i det här området? Vad är bra och vad är dåligt?
- Tycker Du att det är någon eller några grupper som har det besvärligt i den här kommundelen?
- Har Du märkt några förändringar i den här kommundelen under senare år? Till det bättre? Till det sämre?

TILL NÄSTA GÅNG

- Studera sid 85-88 i studiehandledningen, avsnitten A och B i kursboken samt titta på studielitteraturen. (Avsnitt B i kursboken studeras bara om cirkeIn enas om det).
- Får Du tid så titta också på sid 89-92 i handledningen och på inventeringsprogrammet i avsnitt C i kursboken.
- Gå ut i området och prata litet med folk Du känner och hör med dem vad de tycker är bra eller dåligt. Känner sig t ex pensionärerna trygga i området - om inte, vad anser de borde göras? Vad anser ungdomarna och småbarnsföräldrarna?

SAMMANKOMST 2

DET TA G Ö R V I

- Deltagarna ger synpunkter på innehållet på avsnitten A och B i handledningen och i avsnitt A och eventuellt också på avsnitten B och C i kursboken.
- Kort genomgång av inventeringsprogrammet i avsnitt D och E. Frågor, kommentarer.
- Cirkelledaren informerar om kommunens förslag till inventeringsprogram samt vad kommunen gör och vilka arbetsuppgifter kommunen hoppas få hjälp med av cirkeldeltagarna. Cirkeln diskuterar och beslutar om vad som skall inventeras. Fördelningen av arbetsuppgifterna mellan cirkeldeltagarna kan göras nu eller nästa gång.
- Cirkelledaren delar ut en karta över kommunen och en annan över kommundelen. Cirkeln markerar på kartan vad som är den egna kommundelen, som skall studeras.

A T T D I S K U T E R A

- Cirkeln diskuterar ytterligare förhållandena för olika grupper i kommunen och i området och vilka brister som finns. Vad känner man till i kommunen om problemen i kommundelen?
- Vad anser cirkeln är viktigast att inventera och beskriva för att påvisa brister i kommundelen?
- Varför är det viktigt att planera förbättringar utifrån kunskaper om de boendes förhållanden?
- Varför är det viktigt att basera beskrivningen på kommundelen? Vad är er kommundel?
- Hur skall vi arbeta i cirkeln? Vad hjälper kommunen till med? Nästa gång fördelar vi arbetsuppgifterna, om det inte skett den här gången.

T I L L N Ä S T A G Å N G

- Studera anvisningarna för studierna på sid 89-92 i handledningen och i avsnitt C i kursboken.
- Fundera på vilken uppgift i inventeringen som Du vill åta Dig - ensam eller tillsammans med någon annan. Om Du inte redan bestämt Dig, förstås. I så fall börjar Du genast samla in uppgifter om vad Du åtagit Dig.

SAMMANKOMST 3

DETTA GÖR VI

- Deltagarna ger synpunkter på avsnitt C i kursboken.
- Inventeringsuppgifter fördelas till alla som vill delta i inventeringsarbetet ensamma eller tillsammans med någon annan. Var och en tar t ex ansvar för inventeringen i sin del av kommundelen. Börja med befolkningen, bostäderna och närmiljön, se avsnitten E-G.
- Genomgång av hur man får tag i uppgifterna. Cirkelledaren redogör för vilka uppgifter han själv svarar för att ta fram och utprepar vad kommunens arbetsgrupp svarar för.
- Utdelning av arbetskartor över kommundelen och annat material som erfordras för inventeringen.

ATT DISKUTERA

- Diskutera kommunens mål för olika kommunala sektorer.
- För att få till stånd förbättringar måste man alltid börja med att beskriva bristerna. Man kan välja på att lita till att kommunala tjänstemän gör beskrivningarna eller att själv delta i arbetet. Vad anser ni om möjligheterna till större inflytande på era levnadsvillkor genom att delta i ett cirkelarbeta av det här slaget?
- Diskutera vilka möjligheter medborgarna har idag att påverka förhållandena i er kommundel vad gäller bostäderna, miljön, den kommunala servicen och trafiken.

TILL NÄSTA GÅNG

- Läs igenom avsnitten D-U så långt Du hinner
- Sätt Dig noga in i de arbetsuppgifter Du åtagit Dig. Börja inventeringen. Om något är oklart fråga cirkelledaren.
- Cirkeln ber en representant för någon handikapporganisation eller från kommunens handikappråd att komma nästa gång och ge synpunkter på bomiljön i kommundelen.

SAMMANKOMST 4

DETTA GÖR VI

- Deltagarna lämnar rapporter från inventeringsarbetet.
- Cirkelledaren går igenom återstående arbetsuppgifter om inventeringen. Studiedeltagarna fortsätter med dessa så snart uppgifterna om befolkningen, bostäderna och närmiljön är klara.
- En representant för någon handikapporganisation eller från kommunens handikappråd berättar om de handikappades synpunkter på bomiljön i kommundelen.

ATT DISKUTERA

- Erfarenheter och svårigheter diskuteras. Eventuella oklarheter reds ut.
- Diskutera den fortsatta inventeringen.
- Diskutera vilka frågor cirkeln bör söka få synpunkter på från den lokala referensgruppen.

TILL NÄSTA GANG

- Fortsätt inventeringen enligt det uppgjorda programmet.
- Be någon representant för skolan och från hem- och skolföreningen att komma och berätta om skolförhållandena i kommundelen.

SAMMANKOMST 5

DETTA GÖR VI

- Deltagarna lämnar rapporter från inventeringsarbetet. Cirkelledaren kollar att alla redovisar de uppgifter de åtagit sig.
- Representant från skolan och från hem- och skolaföreningen berättar om förhållandena i skolan.

ATT DISKUTERA

- Erfarenheter och svårigheter diskuteras. Eventuella oklarheter reds ut.
- Diskutera den fortsatta miljöinventeringen.

TILL NÄSTA GÅNG

- Fortsätt inventeringen enligt det uppgjorda programmet.
- Be någon från någon miljöorganisation eller från hembygdsföreningen att komma och berätta om miljövärd respektive om kulturvård.

SAMMANKOMST 6

DETTA GÖR VI

- Någon från en miljöorganisation eller från hembygdsföreningen ger synpunkter på förhållandena i kommundelen.
- Deltagarna lämnar rapporter från inventeringsarbetet. Cirkelledaren kollar att alla redovisar de uppgifter de åtagit sig.

ATT DISKUTERA

- Erfarenheter och svårigheter diskuteras. Eventuella oklarheter reds ut.
- Diskutera den fortsatta miljöinventeringen.

TILL NÄSTA GÅNG

- Fortsätt inventeringen enligt programmet.
- Be någon från fritidskontoret att komma och berätta om eventuella planer för kommundelen.

SAMMANKOMST 7

DETTA GÖR VI

- Någon från fritidskontoret berättar.
- Deltagarna lämnar rapporter från inventeringsarbetet. Cirkelledaren kollar att alla redovisar de uppgifter de åtagit sig.
- Studiecirkeln diskuterar en plan för redovisningen av det insamlade materialet i en rapport. Rapport från tidigare inventering, som ingår i studiematerialet, studeras.

ATT DISKUTERA

- Erfarenheter och svårigheter diskuteras. Eventuella oklarheter reds ut.
- Diskutera den fortsatta miljöinventeringen.
- Diskutera hur materialet skall redovisas och vem som gör vad. En disposition till rapporten diskuteras.

TILL NÄSTA GANG

- Fortsätt inventeringen enligt programmet.
- Läs igenom avsnitt V och förbered synpunkter på redovisningen av resultaten.
- Studera redovisningen av resultaten från tidigare inventeringar. Cirkeln har exemplar som referenslitteratur, som deltagarna får turas om att använda.
- Be någon från socialkontoret att komma till cirkeln och berätta om socialvårdens syn på förhållandena i kommundelen.

SAMMANKOMST 8

DETTA GÖR VI

- Någon från socialkontoret berättar.
- Deltagarna lämnar slutrapporter från inventeringsarbetet.
- Studieledaren och de deltagare som tillsammans med kommunen sysslar med redovisningen av materialet rapporterar om hur arbetet fortskrider.
- Ordna med kommunen om skrivhjälp för utskrifter.

ATT DISKUTERA

- Diskutera redovisningen av resultaten. Cirkelledaren går igenom och kommenterar ett förslag till plan för redovisningen, som visar hur vars och ens resultat kommer in i sammanhanget i den slutliga beskrivningen. Deltagarna ger synpunkter på förslaget och man fattar beslut om hur redovisningen bör ske och om arbetsfördelningen. Alla bör så långt som möjligt medverka vid rapportskrivningen.

TILL NÄSTA GANG

- Eftersom det tar litet tid att bearbeta materialet, ställa samman det i ett utkast till en rapport och få det utskrivet måste cirkeln nu göra ett uppehåll i studierna några veckor. För att ändå hålla ihop cirkelarbetet kan deltagarna under tiden arbeta i grupper med olika deluppgifter. Ett utkast sänds ut till deltagarna en vecka före nästa sammankomst. Alla läser igenom det utsända förslaget och gör eventuella ändringar och kompletteringar som redovisas vid nästa sammankomst.
- Be någon från stadsbyggnads-, gatu- eller fastighetskontoren eller från hälso- och miljövärdskontoret att komma ut och prata med cirkeln (så långt tiden räcker till).

SAMMANKOMST 9

DETTA GÖR VI

- Kommunal representant berättar.
- Redovisning av arbetet med att ställa samman rapporten med "åtgärds katalog". Före sammankomsten har deltagarna fått ett utkast för genomläsning.
- Kompletterande uppgifter meddelas muntligt eller skriftligt och inarbetas i utkastet.
- Besluta om att sända förslaget till kommunens arbetsgrupp och den lokala referensgruppen för synpunkter.

ATT DISKUTERA

- Gå igenom och diskutera redovisningen av inventeringsresultaten i den utsända texten. Det utkast som finns skall om-
arbetas enligt de synpunkter som kommer fram vid diskussionen.
Man enas om vem som gör vad för att rapporten ska bli färdig.
- Sammanfatta brister i miljön som kommit fram vid inventeringen och som bör ingå som en särskild "åtgärds katalog".
- Försök sammanfatta de synpunkter som kommit fram i cirkeln om hur medborgarinflytandet i Din kommun del kan öka.
- Vilka organisatoriska och andra förändringar behövs för att cirkelns arbete skall kunna leda till praktiska resultat?
Hur kommer dessa synpunkter in i cirkelns rapport?
- Diskutera och utarbeta förslag till en prioritering av åtgärderna efter angelägenhet.

TILL NÄSTA GÅNG

- Till sammankomst 10 sänder cirkelledaren ut ett omarbetat *förslag till redovisning av resultaten* samt en kort sammanfattning med "åtgärds katalog" och prioriteringar. Studera detta noga och var beredd på att ge era slutgiltiga synpunkter på innehållet vid slutsammanträdet.
- Fundera på hur rapporten skall offentliggöras samt vilka åtgärder cirkeln bör vidta för att få till stånd nödvändiga förbättringar.
- Förslaget sänds också ut till alla övriga grupper som är engagerade; kommunens arbetsgrupp och referensgrupp samt den lokala referensgruppen. Slutsammankomsten hålls inte förrän alla berörda fått tillfälle att ge synpunkter på innehållet i rapporten.

SAMMANKOMST 10

DETTA GÖR VI

- Sedan alla berörda grupper gett sina synpunkter på materialet går cirkeln igenom och granskar förslaget till redovisning av inventeringsresultaten. Slutjustering av rapporten med "åtgärds katalog" med prioriteringar från studiecirkeln. Efter renskrivning är rapporten färdig och studiecirkelns arbete slutfört.
- Innehållet i rapporten och "åtgärds katalogen" är avsett att användas som underlag för planering av förbättringar i första hand i bostadsförsörjningsplanen. Det är därför viktigt att cirkeln tar ställning till hur materialet kan komma till användning i kommunens planering. Det är också viktigt att liknande beskrivningar av levnadsförutsättningarna utförs i övriga kommundelar i kommunen.

ATT DISKUTERA

- Intresset för medverkan i sådana här inventeringar beror mycket på om kommunalpolitikerna verkligen tar medborgarnas arbete och synpunkter på allvar och visat det i praktisk handling. Tror Du att kommunalpolitikerna i er kommun kommer att ta hänsyn till era förslag till förbättringar?
- Hur bör man följa upp vad som händer med rapporten och de förslag till förbättringar som framförs där? Tycker ni att programarbetet för förbättringar också kan drivas i studiecirkelform? Diskutera detta!
- Flera skäl talar för att studiecirkeln bör överlämna resultatet av sitt arbete med "åtgärds katalogen" till de kommunala politikerna. Studiecirkeln bör gemensamt diskutera det lämpligaste sättet att föra materialet vidare så att politikerna och allmänheten görs uppmärksamma på behovet av åtgärder.
- Vilka andra bör få rapporten? Rådgör med Din studieorganisation!
- Cirkeln bör söka få tid att diskutera vad som varit bra och vad som varit dåligt med den här studiecirkeln. Såväl Din studieorganisation som kommunen är mycket intresserade av att ta del av cirkelns synpunkter och förslag vad gäller den här sortens studier.

DEL 4

INVENTERINGSRAPPORT MED ATGÅRDSKATALOG

TUNGELSTAPROJEKTET

Den nya bostadslagstiftningen som gäller fr o m 1980 har skärpt kraven på kommunerna att vidta åtgärder för att rusta upp sina äldre tätorter och basera upprustningen på bättre underlag i s k bostadssociala inventeringar. Som framgår av förordet är Tungelstaprojektet ett praktiskt försök i ökat medborgarinflytande på den lokala planeringen. Försöket har principiell betydelse och syftar till att skapa "modeller" för hur man kan gå tillväga ifråga om samverkan kommun/lokalbefolkning. Tungelsta har valts som exempel på en typ av mindre samhällen som är mycket vanliga i vårt land och vars problem pockar på en lösning. Haninge kommun har i sin bostadsförsörjningsplan beslutat att Tungelsta skall rustas upp och kompletteras under 1980-talet.

ARBETSUPPGIFTER

Tungelstaprojektet har till uppgift att i samverkan mellan kommunen och lokalbefolkningen i Tungelsta genomföra följande tre arbetsuppgifter:

- en bostadssocial inventering" för hela Tungelsta till grund för förbättringar i kommundelen
- programarbete för upprustning och komplettering av ett bestämt område i Tungelsta (utifrån en av kommunens utarbetad områdesplan, som bl a bygger på den bostadssociala inventeringen)
- försök med ett mindre projekt i nya boendeformer (någon form av servicehus).

ARBETSFORMER

För att genomföra uppgifterna i samverkan kommun-lokalbefolkning har valts välkända och beprövade arbetsformer. Kommunen medverkar genom en *arbetsgrupp* med deltagare från närmast berörda förvaltningar. Det lokala arbetet utförs inom ordinära *studiecirklar*, en för vardera delprojektet enligt ovan. Kommunens arbetsgrupp samverkar med studiecirkelarna. Både inom kommunförvaltningen och i Tungelsta finns dessutom *referensgrupper* som samverkar med arbetsgruppen respektive med de lokala cirkelarna. Inom kommunen har *kommunstyrelsen* huvudansvaret. Lokalt kompletteras cirklar och referensgrupp med *offentliga möten*. Organisationen ser alltså ut på följande sätt:

<u>Kommunförvaltningen</u>	<u>Tungelstaborna</u>
Kommunstyrelsen	Offentliga möten
Referensgrupp	Referensgrupp
Arbetsgrupp	Studiecirklar

GRUPPERNAS SAMMANSÄTTNING

De olika gruppernas sammansättning visas nedan.

Kommunens referensgrupp

Som kommunens referensgrupp fungerar *Bomiljökommittén (BOMI)*. Den utgörs av politiker, representanter för olika bostadsföretag och hyresgästföreningar i Haninge och består av följande personer:

Ann Sofi Pettersson,	politiker (ordf)
Marjatta Alanne,	HSB:s distriktsråd
Lasse Bäck,	Bostadsstiftelsen Haningehem
Sven Englund,	HSB-Västerhaninge
Kjell Lindgren,	Haninge Bostäder
Henning Nordin,	Hyresgästföreningens Haningeavd
Kenneth Habbe,	Hyresgästföreningen i Västerhaninge

Arbetsgruppen för BOMI

Ann Sofi Pettersson, (ordf)
Peter Eklund, planeringskontoret
Hans Lindberg, planeringskontoret

Kommunens arbetsgrupp

Anders Alvarsson, planeringskontoret
Peter Eklund, planeringskontoret
Ulf Christensson, stadsbyggnadskontoret
Nils Linusson, fritidskontoret
Erik Orviste, kulturförvaltningen
Barbro Sagner, skolförvaltningen (Tungelsta rektorsområde)
Ove Eriksson, socialkontoret
Björn Bengtsson, socialkontoret
Lars Hagström, socialkontoret (handikappkonsulent)
Ingegerd Nylander, hälso- och miljöförvaltningskontoret
Henrik Svensson, fastighetskontoret
Sune Sjöström, gatukontoret

Lokal referensgrupp för Tungelsta

Den lokala referensgruppen består av ett 40-tal organisationer enligt följande:

- politiska organisationer, 7 st
- trädgårdsodlar- och villaföreningar, 7 st
- bostadsrätt- och hyresrättsföreningar, 3 st
- ungdoms- och idrottsorganisationer, 8 st
- religiösa organisationer, 3 st
- övriga organisationer, 9 st

Lokala studiecirklar

Avsikten är att en lokal studiecirkel skall bildas för var och en av de tre arbetsuppgifter som anges på sid 104. Studiecirklar-na skall samverka med kommunens arbetsgrupp och med de båda referensgrupperna. I februari 1980 bildades den första studiecirkeln för att genomföra den första uppgiften - en bostadssocial inventering i Tungelsta. Cirkeln har utöver cirkelledaren bestått av följande 15 personer, 10 av dem har deltagit regelbundet och övriga mera sporadiskt.

Ingrid Dellby
Märta Edström
Christer Eggefors
Johan Eltvik
Marie-Louise Larsson
Johan Lövgren
Inger Mutti Lövberg
Jan Pansell
Sven I Persson
Harry Pettersson
Tor Stubbé
Evald Svensson
Sara Söderberg
Gösta Wolmer
Margareta Aman Ben Bihi

Cirkeln har haft 15 sammankomster och avslutades i september 1981. Under tiden har den tillsammans med kommunens arbetsgrupp, som jämte projektledningen deltagit i cirkelarbetet, genomfört den inventering, som redovisas i den följande rapporten.

VAD INVENTERINGEN OMFATTAR

Avsikten är att den bostadssociala inventeringen skall omfatta alla väsentliga levnadsförhållanden för olika grupper. Till ledning för arbetet har utarbetats ett förslag till studiehandbok rörande inventeringens innehåll och arbetets uppläggning *) En stor del av cirkelarbetet i detta försök har gått åt till diskussioner om inventeringens innehåll utifrån förslagen i studiehandboken. Även kommunens arbetsgrupp och den lokala referensgruppen har gett synpunkter på innehållet. Överläggningarna har resulterat i det förslag till innehåll som framgår av huvudrubrikerna nedan:

- presentation av kommundelen
- befolkning och social miljö
- bostadsförhållanden
- närmiljö
- försörjningsmöjligheter
- utbildningsförhållanden
- kommersiell service
- barnomsorg
- äldreomsorg
- individ- och familjeomsorg

*) "Förbättra Din kommundel" - studiehandbok om bostadssocial inventering. Tungelstaprojektets skriftserie nr 1, dec 1980.

- hälsa samt hälso- och sjukvård
- fritidsliv och fritidsmöjligheter
- kommunikationer
- miljövård
- kulturminnesvård
- lokal information
- samhällsskydd

För var och en av dessa levnadsförhållanden har de medverkande i inventeringen diskuterat och bestämt sig för ett antal "välfärds-mått" och tagit fram uppgifter därom för att beskriva förhållanden. Beskrivningen ger en uppfattning om huruvida förhållandena på respektive område är bra eller mindre bra för människorna.

Som avslutning på beskrivningen under respektive huvudrubrik har gjorts en sammanfattande bedömning i "*Brister och önskemål om förbättringar*". Där sammanfattas vad som enligt de medverkandes mening är mindre bra och vilka förbättringar som är motiverade. Dessa önskemål eller krav på förbättringar sammanfattas sist i rapporten i en "*åtgärds-katalog*" där åtgärderna prioriterats efter angelägenhet. Denna katalog trycks också separat.

KOMMUNDELEN TUNGELSTA

KORT OM TUNGELSTAS UTVECKLING

Tungelsta ligger ca 30 km söder om Stockholms centrum. Samhället utgör den sydligaste tätorten i nuvarande Haninge kommun och har station vid Nynäsbanan. Se sid 111

Trakten är en gammal kulturbyggd med ett stort antal fornminnen såväl från vikingatiden som av äldre datum. Fram till i början av 1900-talet dominerade jordbruksnäringen. I kyrkbyn Västerhaninge ca 4 km närmare Stockholm hade den kyrkliga och borgerliga förvaltningen sina säten. Där fanns också apotek och gästgiveri. I Tungelsta bodde däremot länsmannen, vilken som lön för sin polisära möda brukade Länsmansboställets egendom.

I början av seklet byggdes järnvägen Stockholm-Nynäshamn. Stationer anlades både i Västerhaninge och i Tungelsta inom dåvarande Västerhaninge kommun. Mellan dessa båda tätorter skulle så småningom uppstå en viss konkurrens. Vid båda stationerna utvecklades mindre villasamhällen. Delvis beroende på lämplig jordmån men också genom villighet från jordägarna att sälja mark anlades ett flertal handelsträdgårdar med växthus i Tungelsta. I övrigt köptes en stor del av marken kring Tungelsta station upp av markexploatörer från Stockholm. Avsikten var att i likhet med vad som skedde i Hässelby och Södertörn skapa en villastad på landet med storstaden inom räckhåll. Företaget "Hem på landet" svarade för de största markköpen. Exploateringen och utflyttningen gick emellertid långsamt. Huvuddelen av marken är fortfarande obebyggd.

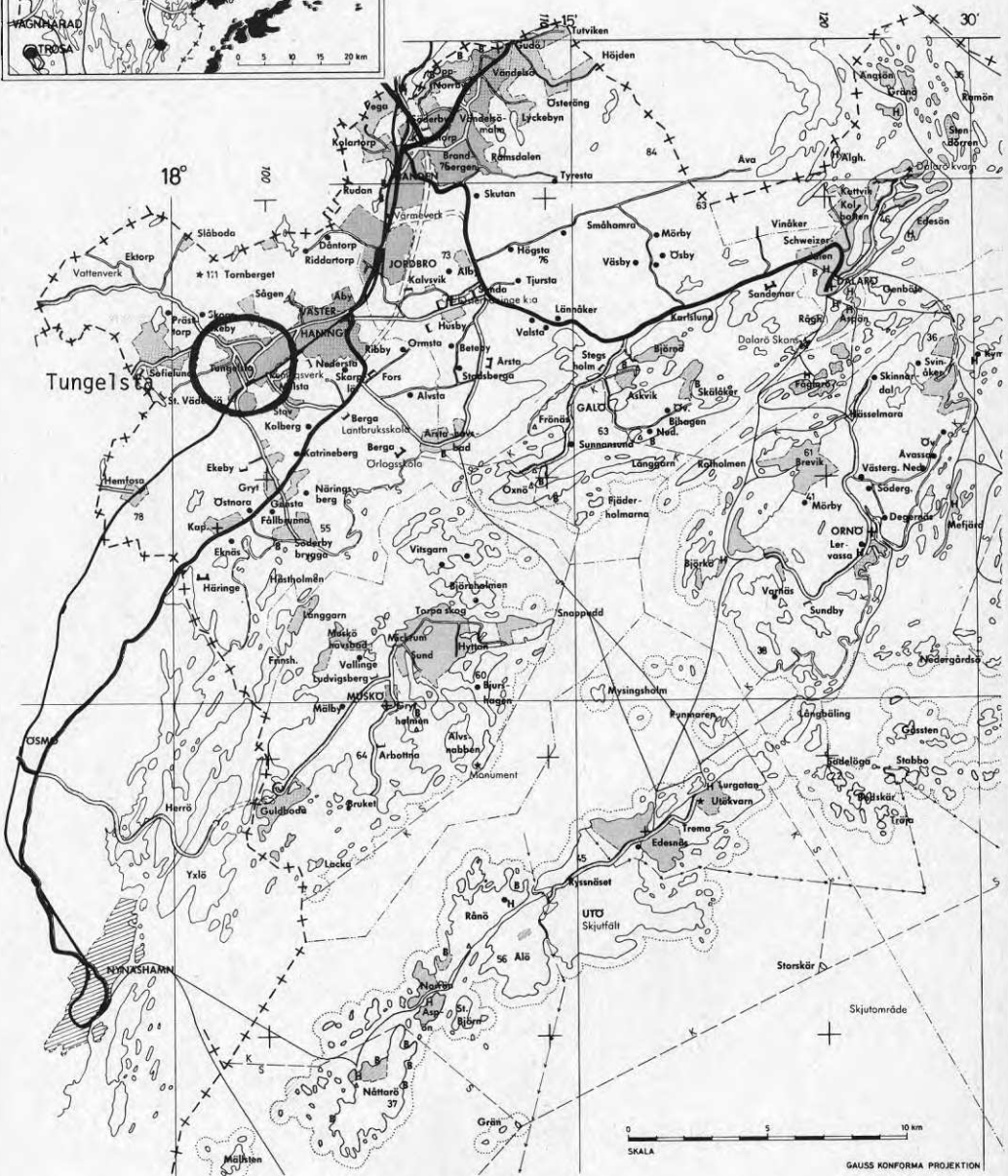
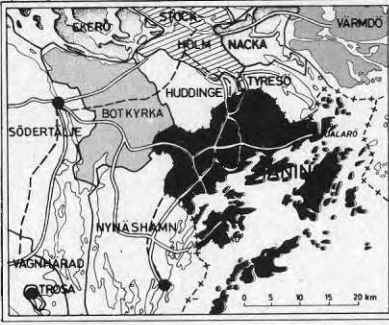
Trädgårdsnäringens planteringar och växthus kom att helt dominera samhällsbilden. Den blev därför rätt vildvuxen med bl a svagt utvecklat vägnät och va-anordningar. Trädgårdsanläggningarna kom i stor utsträckning att grupperas kring det åsystem som genomkorsar tätorten.

Efter hand kom emellertid utvecklingen i Tungelsta att överflygla kyrkbyn Västerhaninge. Det var i Tungelsta som såväl den fackliga som den politiska arbetarrörelsen i kommunen startade. Det var där man byggde Folkets Hus. Det var där den första Konsumbutiken startade.

Den kommersiella servicen var över huvud taget mer utvecklad i Tungelsta än i Västerhaninge. Det hände allt oftare att kommunala organ höll sina sammanträden i Tungelsta i stället för i kyrkbyn. Tungelsta kom under 20- och 30-talen att bli den dominerande orten i Västerhaninge kommun.

Detta förhållande varade till mitten av 50-talets befolkningsexplosion i Stockholmsregionen. Även Västerhaninge kommun åtog sig då att uppföra ett stort antal bostäder. Den nya bebyggelsen koncentrerades emellertid helt till kyrkbyn, som på ett årtionde flerdblade sin befolkning. Västerhaninge var återigen den största tätorten i kommunen och därmed dess självklara huvudort. Folkmängden uppgår där idag till runt 10 000 invånare mot ca 4 000 i Tungelsta.

HANINGE KOMMUN

Under de senaste 15-20 åren har Tungelsta präglats av stagnation. Utbyggnaden av bostäder och service har huvudsakligen koncentrerats till kyrkbyn Västerhaninge. En viss utbyggnad har skett i Tungelsta. Men den har varit ryckig och slumpartad. Samtidigt har trädgårdsnäringen gått tillbaka. Bebyggelsen har i viss mån fått förfalla. Vägnät och ledningsnät har inte underhållits och byggts ut enligt tidens krav. Man har talat om förslumning.

F n råder en viss bostadsbrist i Tungelsta. Ungdomar som söker en egen bostad har små möjligheter att finna en i den egna kommundelen. Äldre som får svårigheter med rörligheten och behöver bättre tillgänglighet för att kunna utnyttja servicen har också små möjligheter att bo kvar i kommundelen. Detta är ett av skälen till kommunens beslut att rusta upp och bygga ut kommundelen.

PLANERINGSSITUATIONEN

Den tidigare bebyggelsen i Tungelsta i samband med järnvägens tillkomst och en lång tid därefter skedde utan någon egentlig plan. Samhället har därför kommit att te sig allt mer vildvuxet och risigt.

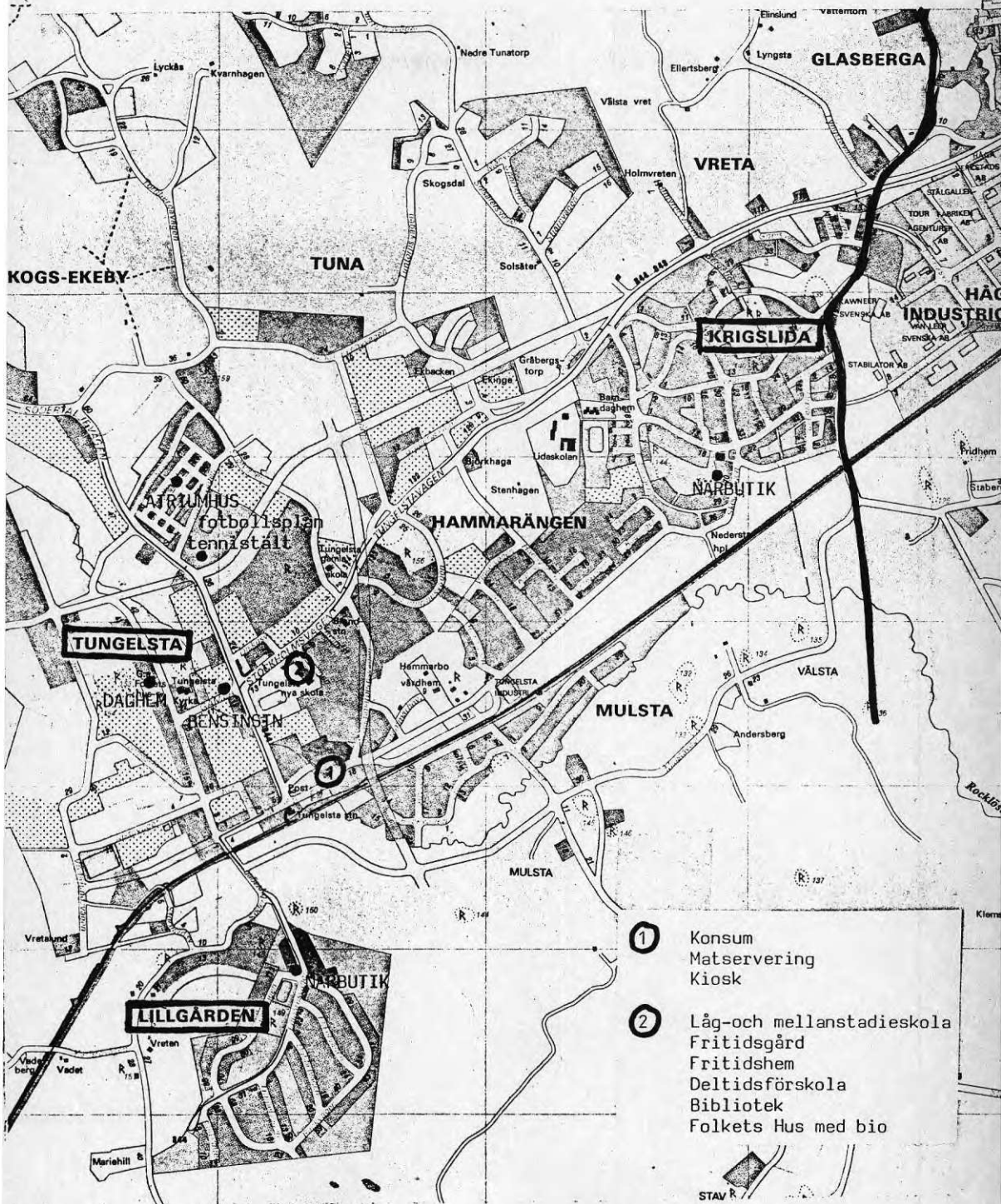
I början av 60-talet, sedan ett stort antal lägenheter i flerfamiljshus uppförts i Västerhaninge, beslöt kommunen att även ge Tungelsta ett litet tillskott. Främst beroende på den mycket oklara planeringssituationen inom det befintliga tätortsområdet valde man att bygga på helt jungfrulig mark utanför tätorten. Marken blev tillgänglig genom att HSB förvärvade jordbruket Lillgården, söder om Tungelsta station. Här uppförde HSB ett 120-tal lägenheter i flerfamiljshus. I anslutning därtill byggde en privat markexploatör ett antal småhus. Bebyggelsen reglerades av byggnadsplan med en privat vägförening som ansvarig för vägarna. Området kom att kallas södra Tungelsta, medan den äldre bebyggelsen norr om järnvägen omfattande centrala Tungelsta och Krigslida benämndes norra Tungelsta. Se kartan sid 111. Ungefär samtidigt uppfördes mindre grupper av flerbostadshus vid järnvägsstationen och i Krigslida.

I Tungelsta i övrigt har rätt byggnadsförbud sedan omkring 25 år. Under den tiden har dock medgivits flera dispenser både för enskilda hus och för gruppbebyggelse.

I slutet av 60-talet påbörjade f d Västerhaninge kommun arbetet på en dispositionsplan för Norra Tungelsta, närmast för att lösa en del besvärliga trafikproblem som dock fortfarande är olösta. Arbetet utfördes för övrigt i anslutning till ett försök till generalplan för Västerhaninge. Både generalplane- och dispositionsplaneförslaget utställdes och remissbehandlades 1969, året före kommunsammanslagningen.

1970 slogs Västerhaninge- och Österhaninge kommuner samman till Haninge kommun. Planförslagen för Tungelsta-Västerhaninge överlämnades till den nya kommunförvaltningen för fortsatt handläggning. En omfattande nyproduktion var emellertid på gång. Ingen tyckte bry sig om Tungelstaplanerna. En viss nybyggnation på dispens har dock kommit till stånd, dels genom avstyckning av enstaka tomter, dels genom gruppbebyggelse. Även i övrigt

Kommundelen Tungelsta

Tungelsta idag

Del av Tungelsta samhälle.
Ung. skala 1:6400
Lantmäteriverket reg.nr 8653
Godkänd ur sekretessynpunkt
för spridning 19790426

har kommunen arbetat med mera provisoriska lösningar, fränsett nödvändiga planätgärder vid vissa dispenser för t ex daghem, skolbyggen och vägreservat. Arbetet med en ny områdesplan för Tungalsta har dock från och till pågått under 70-talet. Något färdigt förslag till en sådan plan har emellertid inte förelagts kommunens politiker för beslut. Fortfarande tycks återstå åtskilligt utredningsarbete för en sådan plan, såväl planmässigt som ekonomiskt.

Huvuddelen av marken i Tungalsta är privatägd eller ägs av kyrkan eller staten. Kommunens markinnehav i tätorten är mycker begränsat och motsvarar inte behovet för offentliga serviceanläggningar. Detta har medfört stora problem för en ändamålsenligt lokalisering av skolor och barninstitutioner m m.

Kritiken från Tungalstaborna mot den pågående förslumningen har under senare år varit påtaglig. Detta har bl a klarlagts genom en nyligen utförd sociologisk undersökning i kommundelen. Under ett par vintrar i början av 70-talet bedrev den lokala socialdemokratiska föreningen en studiecirkelverksamhet kring problemen under mottot: "Tungalsta världens centrum". Studierna resulterade i två publikationer "Aktion för ett bättre Tungalsta" med krav på en ny områdesplan och en rad lokala förbättringar samt "Planering för jämlikhet" med krav på en bättre kommunplanering.

I kommunens senaste bostadsbyggnadsprogram prioriteras en viss utbyggnad av bl a Tungalsta. Ökningen gäller 600-700 lägenheter under ett årtionde. Detta medför en ökning av folkmängden med ca 2 000 från nuvarande nära 4 000 till omkring 6 000 invånare.

Kommunen anför två skäl för utbyggnaden. Folkmängden tenderar att sjunka i Tungalsta, vilket försvårar serviceförsörjningen - bl a har nyligen uppförts en högstadieskola, som riskerar att inte bli fullbelagd. Vidare råder bostadsbrist i kommundelen. Denna bostadsbrist missgynnar särskilt två grupper. Den ena är äldre personer som inte längre orkar med sin enfamiljsbostad och därför söker lägenhet i flerfamiljshus. Dessa får regelmässigt flytta från kommundelen för att få en sådan bostad. Den andra gruppen är ungdomar som växt upp i Tungalsta och som söker små lägenheter. Också de måste ofta flytta från kommundelen för att få önskad bostad.

TUNGELSTABOR OM SITT SAMHÄLLE

Som ett led i den bostadssociala inventeringen har genomförts en sociologisk undersökning i kommundelen*). Den visar att Tungalsta i många avseenden anses vara ett bra samhälle. Men det finns en del besvärande brister. Vad som enligt de boende är bra respektive dåligt i Tungalsta sammanfattas i undersökningen i följande:

*)Bomiljöfrågor i Tungalsta. Rapport från en sociologisk undersökning som inledning till en bostadssocial inventering. Tungalstaprojektet skriftserie nr 2 dec 1980.

Vad är bra i Tungelsta?

"Svaren ger ett starkt intryck av att folk i allmänhet trivs rätt bra i Tungelsta, att de anser det vara lugnt och skönt, nära naturen, nära posten, butiker och bussen, vänner och bekanta runt omkring, lagom stort samhälle, nära till skolan och nära till bra friluftsområden, att man känner många människor, har nära till sjön och till skogen och bor i en lantlig miljö men ändå nära stan. Just de här omdömena är mycket vanliga. Orden skönt, mysigt, trivsamt återkommer ofta.

Man uppskattar också att bebyggelsen är blandad, att samhället är väl etablerat med god sammanhållning, man känner sig hemma, bra miljö för barn att växa upp i. Det är kring dessa teman svaren kretsar. Variationerna är inte särskilt stora. Svaren berör mycket väsentliga livskvaliteter".

Vad är dåligt i Tungelsta?

"Vad anser man då är dåligt? Samstämmigheten är lika stor här. Avståndet till Stockholm och de långa arbetsresorna nämner många samt att man saknar arbetsplatser på nära håll. Man har många klagomål på kommunikationerna och anser sig bli för mycket beroende av bil. Den bristfälliga kommersiella och i viss mån även den kommunala servicen klagas många över. Man saknar butiker av olika slag och sysselsättning för ungdomar. Särskilt yngre personer men även flera medelålders tycker att det lite för lugnt i Tungelsta. Det är för lite aktiviteter om kvällarna. Man saknar bio och restaurang. Många ungdomar och äldre klagas över bristen på små lägenheter.

Flera är kritiska mot den låga standarden på biltrafiksystemet och på planeringen för offentlig parkering. Centrumplaneringen anses misslyckad och otrivsamt. Man är missbelåten med den omfattande och tunga trafiken på de smala vägarna utan trottoarer och med bristfällig eller ingen vägbelysning. Säkerhetsriskerna för småbarn och skolbarn framhålls av flera. Äldre personer klagas över inbrott och att de inte känner sig säkra när de går ut på kvällarna. Det framförs kritik mot att samhället är så utspjutt, vilket skapar långa gångvägar för många. Dikena i centrala Tungelsta luktar illa och svämmer dessutom över ofta. Åarna borde rensas tycker flera. Många är arga över de långvariga byggnadsförbuden. Slutligen klagas en del över ordningsproblem, oålag mopedaåkning och knarkmissbruk".

INVENTERINGEN

I det följande redovisas resultatet från inventeringen enligt innehållet på sid 108-109. Den kommunala arbetsgruppen och den lokala studiecirkeln svarar gemensamt för sakinnehållet i beskrivningarna. Bedömningarna under rubriken "brister och önskemål om förbättringar" svaras studiecirkeln och den lokala referensgruppen gemensamt för. Prioriteringen av åtgärderna efter angelägenhet är cirkelns egen bedömning.

BEFOLKNING OCH SOCIAL MILJÖ

Beskrivningen av befolkningen begränsas till följande förhållanden:

Folkmängd och åldersfördelning

- befolkningens åldersfördelning
- ålderspyramid för båda könen
- befolkningsutvecklingen

Hushållsstruktur

- antal hushåll av olika storlek med och utan barn (ensamboende)

Inkomstfördelning

Lokal förankring (boendetid, flyttning)

Sociala kontakter (gemenskap, social miljö)

Uppväxt- och familjeförhållanden

Utsatta grupper

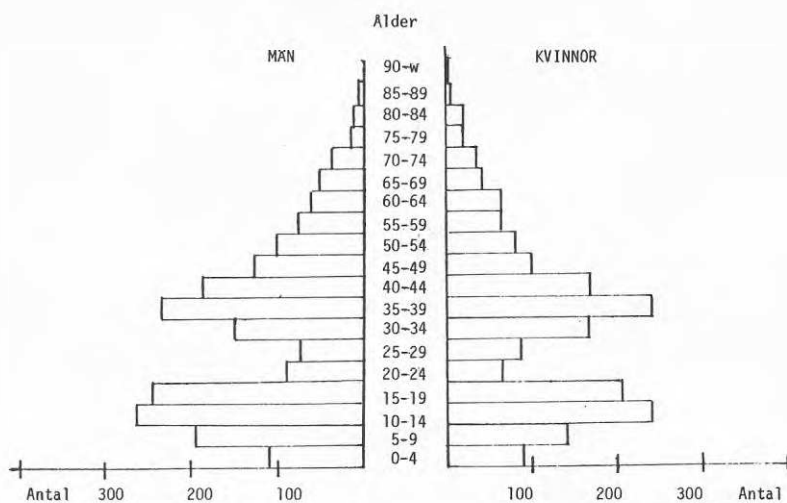
Folkmängd och åldersfördelning

Vid årsskiftet 1980/81 bodde drygt 3 800 personer i Tungelsta. Antalet i olika åldersgrupper var följande:

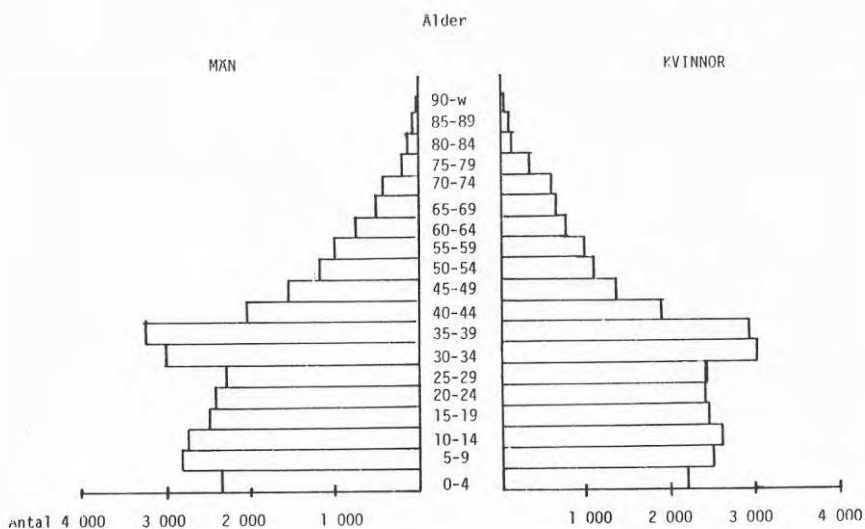
<u>Ålder</u>	<u>Antal</u>
0- 6 år (förskola)	324
7-12 år (LM-skola)	488
13-15 år (H-skola)	436
16-19 år (gym)	339
20-44 år	1 443
45-64 år	666
65-w år	219
Summa totalt	3 825

Folkmängden i Tungelsta har minskat under senare år. Detta gäller särskilt personer i åldern 20-30 år och småbarn. Detta innebär, att folkmängden kommer att fortsätta sjunka om inte andelen småbarnshushåll ökar. Dessa markerade snedheter i åldersfördelningen gäller inte kommunen i övrigt. Detta framgår av befolkningspyramiderna för Tungelsta och för Haninge på nästa sida. Uppgifterna avser förhållandena 1980-12-31.

Folkmängd i Tungelsta 1980-12-31

Folkmängd i Haninge 1980-12-31

Hushållstruktur

Aktuella uppgifter om fördelningen på olika typer av hushåll och andra uppgifter om hushållen saknas. Vi återger här några uppgifter från 1975 års folk- och bostadsräkning, som är de senaste tillgängliga (sedan dess har folkmängden i Tungelsta minskat med ca 150 personer).

ANTAL HUSHÅLL

Hushålls- storlek	Tungelsta norra		Tungelsta södra		Haninge totalt		
	antal	%	antal	%	antal	%	%
1 person	127	14	61	17	188	15	25
2 "	161	18	67	18	228	18	43
3 "	152	17	83	23	235	19	
4 "	299	34	116	31	415	33	32
5-w "	146	17	40	11	186	15	
Totalt	885	100	367	100	1 252	100	100

Siffrorna visar att Tungelsta har en lägre andel småhushåll och motsvarande flera stora hushåll än genomsnittligt i kommunen. Uppgifter finns också bl a om hushåll efter civilstånd och antal hemmavarande barn 0-17 år. Uppgifterna är följande.

Hushållstyp	T:a ant hush	Utan barn	Med barn	Andel barnhushåll i	
				T:a	Haninge
Gifta sam- boende	847	251	596	70	67
Ensamboende	766	630	136	18	19

Summa totalt	1 613	881	732	Tungelsta		
				N	S	Haninge
Antal boende per hushåll				3.24	3.04	2.69
Antal barn 0-6 år per hushåll				0.46	0.34	0.40
Antal barn 0-17 år per hushåll				1.28	1.14	0.94

Som synes är antalet barn per hushåll högre och hushållen större i Tungelsta än genomsnittligt i Haninge.

Inkomstfördelning

Under inkomståret 1979 var inkomstfördelningen för personer 16 år och äldre följande:

Inkomster	Tungelsta norra		Tungelsta södra	
	antal	%	antal	%
Ingen inkomst	3		3	
- 19 900	17		18	
20 000 - 39 900	19		21	
40 000 - 59 900	20		22	
60 000 - 79 900	21		19	
80 000 - 99 900	10		11	
100 000 - w	10		6	
Medelinkomst	54 200		49 500	
Index (Haninge =100)	107		98	

Inkomsterna visar rätt stor spridning. Medelinkomsten är något högre i Norra än i Södra Tungelsta. Om medelinkomsten i kommunen sätts till 100 är den 107 i Norra och 98 i Södra Tungelsta.

Lokal förankring

Som ett mått på lokal förankring har vi använt den årliga flyttningen samt flyttningsviljan hos de boende. I kommunen som helhet flyttade 14.3% av totalbefolkningen under 1979 in till kommunen, medan utflyttarna uppgick till 9.5 %. För Tungelsta var motsvarande siffra för inflyttningen 5.0% för Norra och 3.6% för Södra Tungelsta. Utflyttningen var 7.2 % för Norra och 5.9% för Södra Tungelsta. Kommunen hade således en betydande flyttningsvinst, medan motsatsen var fallet i Tungelsta. Flyttningsförlusten i Tungelsta var drygt 2% av befolkningen. men flyttningarna över huvud taget var relativt lägre för Tungelsta än för kommunen som helhet.

Enligt den sociologiska undersökningen i Tungelsta önskade en fjärdedel av de tillfrågade byta bostad. Två tredjedelar av dessa önskade dock bo kvar i Tungelsta. Jämfört med andra motsvarande undersökningar är denna flyttningsvilja inte särskilt hög. Flertalet ville bara ha en annan bostad inom kommundelen.

De uppgifter som finns om bofastheten tyder således på att den lokala förankringen i Tungelsta är relativt hög. Utflyttningsöverskottet kan i huvudsak förklaras av bristen på bostäder.

Sociala kontakter

Helt allmänt är det cirkelns uppfattning att de sociala kontakterna i Tungelsta är relativt bra. Den sociologiska undersökningen visar att de sociala kontakterna barn/föräldrar samt med släktingar var rätt goda. Endast några procent ansåg att de var otillräckliga. Även kontakter med grannar var rätt vanliga.

Uppväxt- och familjeförhållanden

Den typ av "bysamhälle" som Tungelsta utgör fungerar bra som uppväxtmiljö för barn under förutsättning att föräldrar tar ansvar för barnen fritid. Detta tycks vara fallet i Tungelsta. De vuxna är litet av föräldrar även för grannens barn. Även om det i enstaka fall även i Tungelsta finns brister i uppväxt- och familjeförhållandena är de enligt cirkelns mening inte särskilt allvarliga.

Utsatta grupper

Såvitt cirkeln känner till är problemet med utsatta grupper i Tungelsta obetydligt vad gäller social diskriminering och liknande. Det är känt att äldre och ungdomar har svårt att finna lämpliga bostäder och trafikproblem utsätter främst barnen för stora risker. Ensamtående föräldrar brukar ibland också ha det besvärligt. Diskriminering mot någon särskild grupp eller medlem av någon särskild grupp hör däremot till ovanligheten.

Invandrare har i många fall löpt sådana risker i sina försök till anpassning till det svenska livsmönstret. Var åttonde invånare i Sverige är född utanför landet eller har föräldrar som invandrat. Haninge är en av de kommuner som sedan länge haft en stor andel invandrare. Detta har uppenbarligen inneburit en del problem. 1979 fanns 7 400 utländska medborgare och ca 10 000 med utländsk bakgrund totalt i Haninge. Var femte Haningebo är således invandrare, vilket är mer än riksgenomsnittet.

Andelen invandrare i Tungelsta är betydligt lägre: 112 personer eller drygt 3 % av befolkningen var 1979 utländska medborgare och invandrarerna totalt uppgick till 306 personer eller 8%. Med en utbyggnad av Tungelsta - särskilt med flerbostadshus - är det möjligt att andelen invandrare ökar. Det finns anledning att vara observant på frågan för att motverka eventuell diskriminering.

Enligt statistik från Stockholms läns landsting fanns 1979 33 barn 0-12 år med ensamstående mor i Tungelsta. Andelen utgjorde 5% av åldersgruppen mot 14% för länet som helhet. CirkeIn känner inte närmare till vilka problem dessa ensamma mödrar har, men andelen i Tungelsta är tydligen betydligt lägre än genomsnittligt i regionen.

BRISTER OCH ÖNSKEMÅL OM FÖRÄNDRINGAR

Folkmängden i Tungelsta minskar. Ålderssammansättningen är mycket ojämn med ett betydande underskott av personer i åldern 20-30 år och av förskolebarn. Utan ett tillskott av nya bostäder för nya småbarnsfamiljer kommer folkmängden att fortsätta sjunka.

Utvecklingen om den får fortsätta får betydande konsekvenser för möjligheterna att bibehålla - och än mindre förbättra - den lokala servicen liksom för det sociala livet i kommundelen över huvud taget. Att äldre personer och ungdomar har svårt att finna lämpliga bostäder i kommundelen är också ett betydande socialt problem. Kommunens planer att utöka bostadsbeståndet i Tungelsta är därför välbetänkt. Undersökningen har emellertid visat att uppväxtmiljö och social anpassning hör ihop. Med hänsyn till barnens uppväxtmiljö är det därför angeläget att den planerade utbyggnaden av Tungelsta söker bevara de fördelar som är förenade med den lilla skalan med små enheter där de sociala kontakterna och den sociala kontrollen har möjlighet att fungera effektivt.

BOSTADSFÖRHÅLLANDEN

Redovisningen av bostadsförhållandena omfattar dels lägenheter-
na i en- och flerfamiljshus, dels gemensamhetsanordningarna i
flerfamiljshusen. Följande har inventerats:

Lägenheterna

- hustyper, storlekar och ägare
- utrustningsstandard
- trångboddhet
- handikappanpassningen i lägenheterna
- specialbostäder (pensionsärhem, pensionärlägenheter, ser-
vicehus, servicelägenheter (antal lägenheter och service))
- buller och luftstörningar i lägenheterna
- underhåll och skötsel av lägenheterna (gäller flerbostadshus)
- tillgång på bostäder (bostadsbrist- överskott på bostäder)
- lokal bostadsförmedling
- kostnadsutvecklingen för bostäder

Flerbostadshusen

- hushöjder (antal våningar)
- entréernas handikappanpassning
- tillgång till hiss och sopnedkast
- fastigheternas tvättservice
- möjligheter till kontakt med fastighetsservicen
- "nyckelservice", möjligheten att komma in i lägenheten om
man tappat nyckeln
- gemensamhetslokaler i fastigheterna
- inomhusparkering för bilar, mopeder, cyklar, barnvagnar
och rullstolar samt trafiksäkerheten vid in- och utfart från
parkering
- ytterbelysningens standard vid entréerna (räcker det för syn-
svaga?)
- husens underhåll och skötsel

LÄGENHETERNA

Hustyper, storlekar och ägare

Tungelsta är i huvudsak ett småhussamhälle. Av de sammanlagt
nära 1 300 bostäderna finns ca 1 000 i småhus. Flerfamiljshusen
finns i Lillgården (HSB), i centrala Tungelsta (privat bostads-
rätt) samt i Krigslida (privata hyreshus). Uppställningen nedan
visar uppdelningen på hustyper, lägenhetsstorlekar och ägare.

Kategorier	Tungelsta N		Tungelsta S		Haninge
	totalt	%	totalt	%	%
Totalt ant lgh	899	100	382	100	100
därav småhus	758	84	255	66	32
därav fbh	141	16	127	34	68

Lgh storlek

t o m 1 rok	52	6	34	9	10
2 rok	85	10	48	13	27
3 rok	164	18	68	18	27
4 rok	214	24	143	38	18
5 rok o större	384	42	89	22	18

Tungelsta N o. Tungelsta S Haninge

Ägare %

Stat och kommun	3	1
Allmännyttiga bostadsföretag	-	43
Bostadsrättsföreningar	18	28
Enskilda personer	78	28
Övriga	1	1

Uppställningen visar att lägenhetssammansättningen i Tungelsta skiljer sig starkt från kommungenomsnittet. Andelen småhus är betydligt högre i Tungelsta än i kommunen som helhet. Detta gäller särskilt i Norra Tungelsta. Andelen smålägenheter är väsentligt lägre i Tungelsta än i kommunen i övrigt.

Den alldeles övervägande delen av bostäderna har modern utrustningsstandard. Uppgifter härom saknas i kommunens statistik men framgår av den sociologiska undersökningen. Den visar att några lägenheter saknar varmvatten, wc och centralvärme liksom modern spis och kylskåp. Ett fåtal bostäder saknar t o m vatten och avlopp i bostaden.

Trångboddheten brukar mätas i antal boende per rumsenhet. (Fast trångboddheten är inte bara beroende på antalet rum i en lägenhet utan också på lägenhetsytan. I HSP-Lillgården är t ex den största lägenheten på 5 rum men innehåller bara 93m²).

Ur kommunens statistiska årsbok har hämtats följande uppgifter om trångboddhet, mätt som högst två boende per rumsenhet, kök och ett rum oräknat.

	Tungelsta N %	Tungelsta S %	Haninge %
Procent trångbodda hush	3.7	5.4	6.3

Enligt den sociologiska undersökningen var 2 % av tvåpersoners-, 13% av trepersoners-, 2% av fyrapersoners- och 11% av hushåll med fem eller flera personer trångbodda. Uppgifterna är inte helt jämförbara. De visar dock att trångboddheten i Tungelsta är mindre vanlig än i kommunen som helhet och att den främst gäller trepersonshushåll samt hushåll om fem eller flera personer. De trångbodda hushållen finns alla i flerbostadshus.

Bostäderna i Tungelsta är inte handikappanpassade i den meningen att de kan nås och nyttjas av rullstolsburna boende. Däremot har 7 lägenheter anpassats individuellt med hjälp av statligt bostadsanpassningsbidrag.

Tungelsta saknar specialbostäder såväl i pensionärshem och särskilda pensionärlägenheter som i servicehus och service-lägenheter.

Buller och luftstörningar i lägenheterna

Den sociologiska undersökningen visar att en del boende besväras av buller i bostäderna. Bullret gällde dels flerbostadshusen, där några klagade över lyhörddheten i lägenheterna och störning ifrån grannar och att de stördes av tomgångskörning med lastbilar (särskilt tidiga morgnar). En del boende i centrala

Tungelsta ansåg sig störda bl a av genomfartstrafiken Södertälje/Västerhaninge. Luftföroreningarna gällde främst de mest trafikerade stråken i Centrala Tungelsta.

De boende i kvarteret Ankaret säger sig vara oroad över den tilltänkta vägen alldeles utanför deras fastigheter. Många där är redan nu besvärade av trafikbuller, särskilt äldre.

Underhåll och skötsel av lägenheterna i flerbostadshus

Så långt cirkeldeltagarna känner till förhållandena är lägenheterna i flerbostadshusen väl underhållna. Den sociologiska undersökningen visar dock att det finns en del brister.

Tillgång på bostäder

Enligt den sociologiska undersökningen råder bostadsbrist i Tungelsta. Undersökningen visar att ca 600 Tungelstabor söker annan bostad. En stor del av dessa utgörs av ungdomar som nu bor hemma men som vill bilda eget hushåll. En annan stor grupp är äldre personer som önskar en mindre, mera bekväm bostad i centralt läge. Nära två tredjedelar av de som önskade flytta, ville bo kvar i Tungelsta. Undersökningen framhåller att uppgifterna inte ger någon säker information om hur stor bristen på olika typer av lägenheter är men konstaterar att "så mycket är dock klart att bristen främst gäller tvåor och i någon mån treor. Bristen på ettor är obetydlig och bristen på fyror och större rör sig om ett begränsat antal".

Lokal bostadsförmedling finns ej i Tungelsta.

Kostnadsutvecklingen för bostäder i Tungelsta under de senaste åren har följt den allmänna prisnivån på bostäder. Det blir allt svårare för t ex ungdomar att klara kostnaderna för en egen bostad, inte minst därför att kontantinsatserna är så höga.

FLERBOSTADSHUSEN

Hushöjder och entréer

Flerbostadshusen är i samtliga fall trevåningshus. Ingen entré är handikappanpassad, då samtliga har trappor även till bottenvåningen. Den fria dörrbredden däremot håller i samtliga entréer minst 80 cm.

Samtliga trappuppgångar saknar hiss. Däremot finns sopnedkast i samtliga trapphus. En del av dessa är ej placerade i trappplan varigenom de är svåra att nå för rörelsehindrade.

Genom fackliga krav på sopåkarnas arbetsmiljö måste många soprum byggas om. I HSB-Lillgården är en sådan ombyggnad inte tekniskt möjlig. Detta innebär att man i vart fall för vissa trapphus nödgas slopa sopnedkastet, kvarteret Ankaret och i Krigslida är möjligheterna till ändringar bättre varigenom sopnedkassen kan behållas i alla trapphus.

Tvättservicen i HSB-Lillgården utgörs av tre tvättstugor, medan Ankaret och Krigslida-husen har vardera en. Alla är moderna med bra torkrum och i Ankaret även torktumlare. Kapaciteten ser ut att vara tillräcklig.

I samtliga fall är det lätt att få kontakt med fastighetsservicen varje dag. HSB har en jour i Västerhaninge. Ankaret och Krigslida-husen har en i området boende fastighetsskötare, som kan nås varje dag.

Om någon tappat nyckeln är det lätt att nå representant för fastighetsservicen som kan låsa upp. Eftersom det är fråga om relativt små anläggningar där alla känner alla kan man i nödläge knacka på något fönster och bli insläppt i huset i avvaktan på att fastighetsskötaren kommer och låser upp lägenheten.

Både i HSB Lillgården och bostadsrättsföreningen i kv Ankaret liksom i den privata hyreshusanläggningen i Krigslida finns gemensamhetslokaler för möten, fester och andra aktiviteter bland de boende. I Lillgården organiserar en särskild fritidsförening aktiviteter bland såväl barn och ungdom som äldre.

HSB-Lillgården och Krigslida-husen har ett antal garage för parkering inomhus. Dessa är dock otillräckliga. Dessutom finns i samtliga fall inomhusparkering för barnvagnar, cyklar och mopeder. Förvaringsutrymmen för eventuella rullstolar saknas.

Ytterbelysningen vid entréerna är någorlunda, men kunde vara bättre.

Underhåll av fastigheterna

De privata småhusen är i allmänhet väl underhållna. Detsamma gäller för de flerbostadshus som drivs som bostadsrättsföreningar. För bostadsrättshavarna är det ju lika angeläget som för villaägarna att underhålla sina hus. Även den privata hyreshusanläggning som finns i Krigslida ser ut att vara väl underhållen.

BRISTER OCH ÖNSKEMÅL OM FÖRBÄTTRINGAR

Det råder brist på bostäder i Tungelsta. Det gäller främst små lägenheter för ungdomar som vill flytta hemifrån men som vill bo kvar i Tungelsta samt äldre som önskar en bekvämare bostad i centralt läge. Det är också brist på bostäder för småbarnsfamiljer. Bostadsbristen gör att folkmängden i Tungelsta sjunker. Ett tillskott av nya bostäder är därför angeläget.

Det är viktigt att kapitalinsatserna för nya bostäder hålls så låga att betalningssvaga grupper - främst ungdomar - inte uteslängs. Vid flerbostadshus bör därför en del bostäder vara hyreslägenheter. Vid småhus bör bli a prövas tomträtt och självbyggeri för att sänka kapitalkostnaderna. Även vid flerbostadshus bör kunna prövas självbyggeri ifråga om delar av inredningsarbetena.

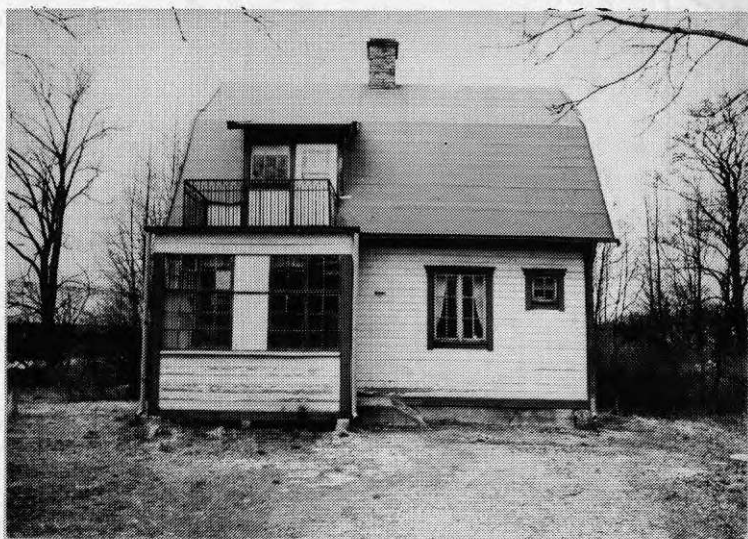
Nyttillskottet av bostäder bör fördelas ungefär lika mellan småhus och flerbostadshus. De senare bör vara små enheter och helst inte mer än två våningar. Ungefär hälften av lägenheterna bör

vara 2-3- rummare och hälften större bostäder.

En del bostäder bör vara speciallägenheter för handikappade. Man bör också överväga att i ett centralt läge uppföra ett mindre servicehus främst för personer med rörelsehinder men också för för andra kategorier. Se för övrigt "äldreomsorg".

I delarna närmast stationen
finns många gamla byggnader på
stora tomter.

Många hus är mycket små och
andra är stora.

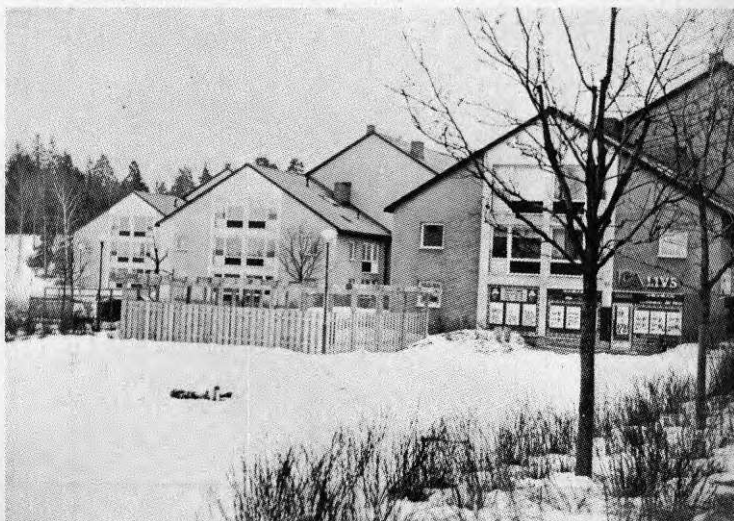
Småhus finns också i
perifera lägen. Tomterna
är ofta stora.

Nya hus i tät gruppbebyggelse
finns längre från stationen

och relativt nya flerbostadshus
likaså långt från stationen

NÄRMILJÖ

Med närmiljö menas här olika förhållanden i direkt anslutning till fastigheterna, vid flerbostadshus i regel på tomtmark. För flerfamiljshus redovisas uppgifter om följande förhållanden:

- lekplatser för småbarn och standarden på dem (kontaktmöjligheterna med vuxna, lä, sol och trafiksäkerhet).
- bollplaner - isbanor för de något större barnen
- grönområden i direkt anslutning till fastigheterna (minst 200 m²)
- sittplatser i anslutning till fastigheterna (lä, sol)
- uteparkering för bilar och andra fordon (även handikappfordon)
- trafiksäkerheten kring fastigheterna (även framkomlighet för handikappfordon)
- snöröjningens och sandningens standard utanför fastigheterna
- buller- och luftstörningar utanför fastigheterna
- underhåll och skötsel
- uppväxtmiljö för barn
- bomiljö för äldre och handikappade

Vid småhus noteras tillgång till småbarnslekplatser och bollplaner, buller- och luftstörningar samt uppväxtmiljön för barn och bomiljön för äldre och handikappade.

Småbarnslekplatser

Vid alla flerbostadshusen liksom vid vissa villagrunder finns sandlådor. I några fall finns också några lekredskap. Lekplatserna ligger i lä och har i regel acceptabla solförhållanden. I några fall ligger de nära entré till flerbostadshus och i övrigt inom synhåll från lägenheter. Under den varma årstiden finns bänkar för vuxna vid lekplatserna.

Trafiksäkerheten i anslutning till lekplatserna är i en del fall tillfredsställande men i andra fall dålig. Blandningen av bilar och barn är ibland lite för stor. I Krigslida är t ex trafiksäkerheten kring sandlådan låg med parkering och trafik på alla sidor.

Allmänna lekplatser finns vid Tungelsta skola, vid Lillgårdsvägen samt vid Genvägen i Krigslida.

I Tungelsta finns följande 5 bollplaner-isbanor

Idrottsvägen	11-mannaplan	gräs	omklädningsrum
Tungelsta skola	"	grus	"
Tungelsta skola	Kombiplan	belagd	-
Lidaskolan	11-mannaplan	grus	-
Lillgården	Mindre grusplan		-

Alla grusplaner spolats vintertid till isbanor.

Eftersom Tungelsta är ett glesbyggt samhälle finns överallt tillgång till erforderliga grönområden. Vid en förtätning av Tungelsta med ökad befolkning, måste dock denna fråga uppmärksammas.

Sommartid finns soffor utställda i lä och sol i anslutning till flerfamiljshusen.

Alla flerbostadsprojekten har uteparkering för bilar och cyklar. Parkeringen vid HSB-Lillgården räcker till. Där finns t o m två särskilda platser för handikappfordon (de enda i Tungelsta). Vid de övriga flerbostadshusen räcker inte parkeringen till. Vid kv Ankaret parkerar en del regelmässigt på den angränsande mycket smala vägen, vilket medför uppenbara trafikrisker. I Krigslida är parkeringsbristen störst. Den lilla parkeringen som finns ligger för övrigt på kommunens mark (!) runt omkring barnens sandlåda.

Trafiksäkerheten kring fastigheterna

I HSB-Lillgården går en allmän landsväg rakt igenom anläggningen, vilket medför stora trafikrisker. HSB-föreningen har sedan 1973 utan framgång sökt få tillstånd till hastighetsbegränsning till 30 km/tim. Varje år sker flera tillbud och någon allvarlig olycka med barn på den här vägsträckan. Både vid kv Ankaret och i Krigslida är trafiksäkerheten också låg. Det finns inte tillräcklig åtskillnad mellan barn och bilar och parkeringen är helt otillräcklig.

Snöröjning och sandning kring flerbostadshusen är tillfredsställande.

En del Tungelstabor klagar över buller och luftföroreningar. Bullret kommer mest från trafiken på vissa av vägarna samt från tomgångskörning av lastbilar. (Se härom under avsnittet kommunikationer).

Vi kan inte redovisa några anmärkningar mot underhållet av de anordningar på tomtmark, som fastighetsägarna har ansvar för. Närmiljöproblemen består mest i att flerbostadshusen har otillräcklig tomtmark för att kunna ordna tillfredsställande lekplatser, planteringar, parkering etc. Resultatet blir att vägmark och kommunal mark utnyttjas för parkering. Möjligen är det lite oklart vem som har ansvar för underhållet av den marken.

Den sociologiska undersökningen visar att flertalet anser att Tungelsta är en bra uppväxtmiljö för barn fränsett riskerna med trafiken, de öppna diken som ibland är vattenfyllda och liknande miljörisker.

Bomiljö för äldre och handikappade

Den sociologiska undersökningen visar också att Tungelsta har många kvaliteter som gör att äldre vill bo kvar här fränsett att de ofta har sina släktingar och bekanta här. Bristen på handikappanpassning av bostäder och närmiljö gör det dock svårt eller omöjligt för äldre och handikappade att bo kvar så länge som de önskar.

BRISTER OCH ÖNSKEMÅL OM FÖRÄNDRINGAR

Enligt många vittnesmål ligger det många fördelar - inte minst för de sociala kontakterna - i den "lilla skalan", som präglar Tungelsta. Den något okontrollerade blandningen av fordonstrafik och gående (särskilt barn) är dock ett påfallande närmiljöproblem. En slutsats för planeringen av den förestående utbyggnaden bör därför vara att satsa på små enheter med hög grad av trafik-

separering. I den nuvarande bebyggelsen finns det anledning att uppmärksamma följande:

- bättre småbarnslekplatser, särskilt vid flerbostadshusen
- bättre trafiksäkerhet kring flerbostadshusen och i anslutning till vissa småhusområden
- bostadsparkeringen vid kv Ankaret och vid flerbostadshusen i Krigslida måste utökas och arrangeras så att den inte som nu kolliderar med småbarnens lekplatser
- bättre handikappanpassning av närmiljön och den offentliga miljön över huvud taget, inkl serviceanordningarna.
- åtgärder bör vidtas mot buller- och luftföroreningar från trafiken för vissa bostäder, särskilt längs huvudlederna.

FÖRSÖRJNINGSMÖJLIGHETER

Avsikten har varit att redovisa uppgifter om följande:

- andel och antal yrkesverksamma bland olika åldrar och kön
- andel och antal deltidsarbetande av båda könen
- antal förtidspensionärer och långtidssjuka
- antal arbetsplatser i kommundelen (och i kommunen)
- restider till arbetet - arbetspendlingen)
- arbetsmiljöfrågor
- antal arbetslösa särskilt ungdomar (dold arbetslöshet)

Yrkesverksamhet

Några säkra uppgifter om sysselsättningen i Tungelsta finns inte. De enda uppgifter kommunen har är från 1975 års folk- och bostadsräkning. Vi återger här några sammanfattande uppgifter om sysselsättningen som kommunen ställt samman rörande personer som arbetade minst 20 tim/vecka. Samtidigt hade 150 personer deltidsarbete, 16 män och 134 kvinnor. Norra och Södra Tungelsta redovisas var för sig.

Sammanfattande sysselsättningsdata (20-w tim) 1975-11-01

Tungelsta Norra

	Män		Kvinnor		Samtliga	
	Tot	¹⁾ 20-64 år	Tot	¹⁾ 20-64 år	Tot	¹⁾ 20-64 år
1 Befolkning	948	818	880	760	1 828	1 578
2 Förvärvsarb nattbefolkn	789	750	443	418	1 232	1 168
2 Förvärvsin- tensitet (%)	83.6	91.8	50.5	55.1	67.4	74.1
3 Förvärvsarb dagbefolkn	208	190	202	196	410	386
3 Självförsörj- ningsgrad (%)	26.4	25.3	45.6	46.9	33.3	33.5

1) Avser befolkningen 16-w år

2) = Yrkesverksamma

$\frac{2}{1}$ = Andel av åldersgruppen som är yrkesverksamma

3 = Arbetsplatser i Tungelsta

$\frac{3}{2}$ = Andel lokala arbetsplatser av yrkesverksamma i kommundelen

Tungelsta Södra

	Män		Kvinnor		Samtliga	
	Tot	¹⁾ 20-64 år	Tot	¹⁾ 20-64 år	Tot	¹⁾ 20-64 år
1 Befolkning	363	312	370	305	733	617
2 Förvärvsarb nattbefolkning	290	277	192	177	482	454
2 Förvärvsin- tensitet (%)	78.8	89.1	52.2	58.4	65.7	73.9
3 Förvärvsarb dagbefolkning	26	23	22	17	48	40
3 Självförsörj- ningsgrad (%)	8.9	8.3	11.5	9.6	10.0	8.8

1) Avser befolkning 16-w år

2) = Yrkesverksamma

$\frac{2}{1}$ = Andel av åldersgruppen som är yrkesverksamma

3 = Arbetsplatser i Tungelsta

$\frac{3}{2}$ = Andel lokala arbetsplatser av yrkesverksamma i kommundelen

2

Arbetsplatser i Tungelsta

Enligt uppgifterna nedan finns sammanlagt 457 arbetsplatser i Tungelsta om minst 20 tim/v. Därtill kommer ett antal deltid-jobb eller sammanlagt kanske runt 500 arbetsplatser. De 457 heltidsarbetande fördelas på följande yrken:

Yrke	Män	Kvinnor	Totalt
Jordbruk och trädgårdsskötsel	91	57	148
Tillverkning	48	9	57
Byggnadsverksamhet	24	3	27
Varuhandel, restaurang m m	11	32	43
Samfärdsel, post, tele m m	20	7	27
Bank, försäkr, uppdragsverksamh	5	4	9
Offentlig förvaltning	34	112	146
Totalt	233	224	457

Cirkeln har inte hunnit med att göra någon egen undersökning av dagens arbetsplatser i Tungelsta. Eftersom högstadieskolan tillkommit sedan 1975 och barnomsorgen har byggts ut är arbetsplatserna idag möjligen något flera.

Restider till arbetet

Cirkeln har inte haft tillgång till några fullständiga uppgifter om arbetsresorna. Vi återger här restider från den sociologiska undersökningen, som vad gäller denna fråga endast omfattar åldrarna 18-49 år.

Restid fram o åter	%
högst 15 min	16
16-30 min	16
31-60 min	26
1-2 tim	35
mer än 2 tim	7

Många ansåg att restiderna var alldeles för långa, vilket inkräktar både på familjelivet och föreningslivet.

Arbetsmiljöfrågor, arbetslöshet m m

Tiden har inte medgett att göra några närmare undersökningar rörande frågorna i rubriken. Enligt vad cirkeldeltagarna känner till finns inga påtagliga problem i Tungelsta på de här områdena fränsett viss användning av gifter i växthus och jordbruk. Arbetslösheten och utslagningen ur arbetslivet är sannolikt ett något mindre problem i Tungelsta än i flera andra kommunelar i Haninge. Därmed är emellertid inte sagt att inte dessa problem drabbar enskilda individer hårt också i Tungelsta och därför måste bevakas noga av ansvariga myndigheter.

BRISTER OCH ÖNSKEMAL OM FÖRBÄTTRINGAR

En väsentlig nackdel med ett samhälle av Tungelstas typ, som en relativt avlägsen förort till ett storstadsområde, är bristen på lokala arbetsplatser. Flertalet Tungelstabor måste pendla till andra orter med tidsödande och tröttande arbetsresor. Att en så stor del av de vuxna måste vara borta från hemorten en så stor del av sin vakna tid påverkar också det sociala livet negativt. Detta gäller särskilt föräldrar till barn och ungdomar. Dessa nackdelar har vid flera tillfällen fått klara belägg, nu senast i den sociologiska undersökningen våren 1980.

Att intresset för bosättning i Tungelsta trots dessa nackdelar ändå är så pass stort som fallet är, beror på samhällets kvaliteter i övrigt, främst "den lilla skalan" och närheten till naturen. Detta framgår också av den sociologiska undersökningen. Eftersom erfarenheterna i Haninge hittills visat att det är mycket svårt att lokalisera ut arbetsplatser till perifera lägen, är detta ett viktigt skäl till att begränsa en utbyggnad av Tungelsta. Eljest ökar andelen pendlare samtidigt som fördelarna med "den lilla skalan" på samhället reduceras genom en utbyggnad. Det är dock under alla förhållanden önskvärt att öka den lokala sysselsättningen. Tyvärr måste dessa möjligheter bedömas vara rätt små. Det är emellertid angeläget att kommunen vidtar alla de åtgärder som är möjliga för att förbättra situationen.

I första hand gäller det att slå vakt om den trädgårdsnäring som finns kvar och som har förutsättningar att drivas vidare. Det är angeläget att kommunen vidtar alla möjliga åtgärder - direkt och indirekt - för att underlätta den fortsatta driften och förbättra lönsamheten för dessa. Detta gäller också ev etablering av nya anläggningar under olika företagsformer. Det kan gälla förmedling av lån och bidrag till försök med alternativa värmekällor och andra driftsfrågor där kommunen möjligen kan vara företagarna till nytta. Kommunen bör ta initiativ till sådan

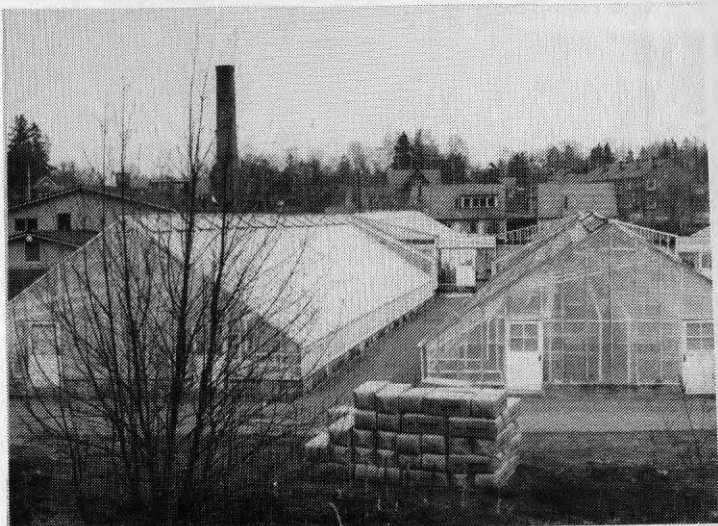
försöksverksamhet och vid behov lämna bistånd i lämpliga former.

Kommunen bör vidare vidta alla möjliga åtgärder för att andra miljövänliga verksamheter etableras i Tungelsta. Möjligen kan ett omplanerat centrumområde komma att erbjuda lämpliga lägen för t ex serviceföretag som inte är starkt beroende av närheten till sin kundkrets.

Den kommunala och kommersiella servicen sysselsätter ett stort antal personer. Sektorn väntas inte krympa. Vid en utbyggnad av Tungelsta kan den väntas öka något. En utbyggnad kommer dessutom att skapa ett antal tillfälliga byggarbetsplatser för bostäder, vägar, ledningar m m.

I övrigt räknar vi med att kommunen fortsätter sina ansträngningar att lokalisera företag till Jordbro och Håga industriområden och andra delar av kommunen. Vi inser dock svårigheterna i dessa strävanden i ett läge när industrisysselsättningen i landet minskar och väntas fortsätta att minska genom datorisering och robotisering och andra rationaliseringsåtgärder. Att mot bakgrund av den industriutveckling vi har att räkna med satsa på ett nytt större industriområde söder om Tungelsta förefaller mycket optimistiskt. Vi anser det dock riktigt att kommunen bevakar möjligheterna till spåranslutning för att gardera sig för ev framtida behov.

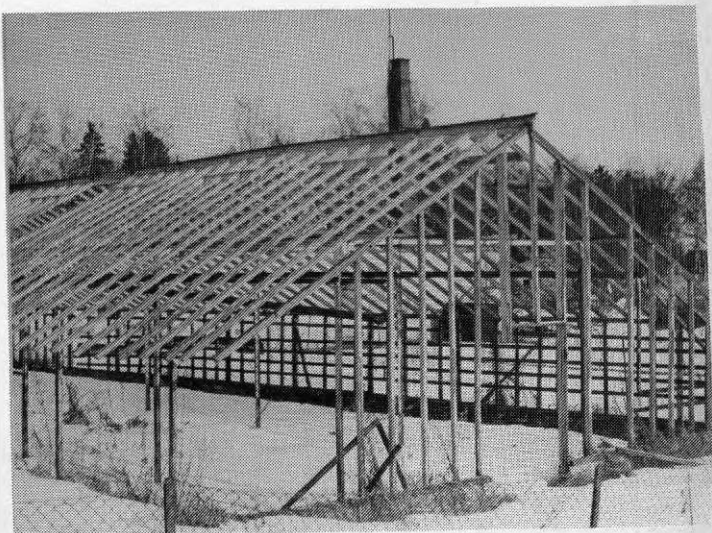
Växthusen dominerar intrycken från Tungelsta. De försörjer en hel del ortsbor. Grönsaksimporten och den dyra oljan är dock stora problem för växthusnäringen

Några är nybyggda med treglas och hög teknisk utrustning

Många är gamla och håller på att förfalla

UTBILDNINGSFÖRHÅLLANDEN

I fråga om utbildningsförhållanden har vi sökt få fram uppgifter om följande:

- antal elever på olika skolstadier
- antal platser i kommunalens skolor
- skolornas handikappanpassning
- skolskjuts - bussning av elever
- andel behöriga lärare på låg- och mellanstadiet
- antal elever i 9-an med anpassad studiegång
- andel 16-19 åringar i gymnasieskola
- yrkeslivskontakter - föräldrasamverkan
- skadegörelse i skolan

Elevantal

I mars 1981 fanns nära 900 elever i Tungelstas skolor med följande fördelning på stadier:

lågstadiet	7- 9 år	237 elever
mellanstadiet	10-12 år	288 elever
högstadiet	13-15 år	367 elever

Antal ungdomar i gymnasieåldern, 16-19 år, är 289

Skollokaler

Lokalsituationen i Tungelsta har under senare år förbättrats betydligt. Vi har fått en ny "syskonstuga" med klassrum för förskola och lågstadiet och en ny högstadieskola för 4 paralleller. Numera finns fyra skolanläggningar i Tungelsta. Dessa innehåller sammanlagt 43 klassrum med följande fördelning på skolor:

Skola	Antal klassrum	Skolstadie
Tungelsta gamla skola	3	Mellanstadiet
Tungelsta skola	6	Mellanstadiet
Tungelsta skola	12	Högstadiet
Syskonstugan	6	Förskola o lågstadiet
Lidaskolan	16	Låg- och mellanstadiet
Totalt	43	

1) Sammanlagt 12 rum för förskolan och lågstadiet

I och med att högstadiet tillkommit har kommunalen fått modern gymnastiksal med mätten 22x42 m.

För närvarande är lågstadiets klassrum fullbelagda med lågstadielev. Mellanstadiet har överskott på ett klassrum, men detta utnyttjas av högstadiet, som är överbelagt.

Handikappanpassning

Vid Tungelsta nya skola är alla lokalerna utom den äldre byggnaden närmast Stockholmsvägen handikappanpassade. Syskonstugan är

handikappanpassad, men inte Tungelsta gamla skola. Vid Lidaskolan är mellanstadiets klassrum handikappanpassade, men inte lågstadiets.

Inom Tungelsta rektorsområde finns för närvarande 2 elever med hörselhandikapp, en på lågstadiet (Lidaskolan) och en på högstadiet. De hörselskadade eleverna har tillgång till portabla hörselslingor. Några elever med rörelsehandikapp finns inte för närvarande.

Skolskjuts - bussning av elever

På lågstadiet har 27, på mellanstadiet 15 och på högstadiet 14 elever skolskjuts med taxi. Därtill kommer 81 elever som har skolkort. Numera förekommer ingen bussning av Tungelsta-elever till skola i annan kommun del och ingen elev från annan kommun del bussas till Tungelsta.

Låg- och mellanstadielärarnas behörighet

En mycket viktig fråga, som sedan många år tillbaka varit ett problem i Tungelsta liksom i Haninge och stora delar av söderförorterna över huvud taget, är svårigheterna att engagera behöriga lärare. Vi redovisar här läget för dagen i Tungelsta på låg- och mellanstadiet.

På dessa stadier finns 40 lärare. Av dessa undervisar 34 i vanliga klasser och 6 har specialundervisning. Av de 34 vanliga klasslärarna saknar 6 på lågstadiet och 7 på mellanstadiet behörighet. Endast en av speciallärarna saknar behörighet.

På den här punkten kan göras jämförelser med förhållandena vid inventeringen 1974. Bland vanliga lärare på lågstadiet var då 69% behöriga mot 65% idag. På mellanstadiet var 1974 89% behöriga mot 59% idag. Lärarsituationen har således förvärrats sedan 1974. För speciallärarna har däremot situationen förbättrats dels genom fler speciallärare, dels genom att alla utom en är behöriga. Se uppställningen nedan 1)

Stadie	Totalt antal lärare	Behöriga	Ej behöriga	Behöriga %
Lågstadiet	20	14	6	70
vanl klasser	17	11	6	65
specialunderv	3	3	-	100
Mellanstadiet	20	12	8	60
vanl klasser	17	10	7	59
specialunderv	3	2	1	67
Totalt	40	26	14	65

1) Vid slutredigeringen av rapporten i sept - 81 meddelar skolans rektor att lärarsituationen förbättrats för mellanstadiet med däremot försämrats för lågstadiet. Andelen behöriga lärare totalt på låg- och mellanstadiet har emellertid ökat med 5 procentenheter från 65 till 70%.

Anpassad studiegång

Skoltrötthet på högstadiet gör sig påmind även i Tungelsta. För närvarande (slutet av mars) har dock ingen elev mer eller mindre lämnat skolarbetet. Under april och maj kommer emellertid två elever att få "anpassad studiegång" (= eleverna går bara delvis i skolan och har för övrigt praktik i något arbete).

Andel 16-19 åringar i gymnasieskola

Regionplanekontoret redovisar följande uppgifter om sökande till gymnasieutbildning vårterminen 1980. I Tungelsta Norra sökte 99% och i Tungelsta Södra samtliga elever i årskurs 9 till någon form av gymnasieutbildning. För länet i sin helhet var andelen 95%. Bland de sökande var medelbetyget i 9-an följande:

	3-4 årig teoretisk	2-årig teoretisk	2-årig yrkestekn	Spec kurs	Samt- liga
Tungelsta Norra					
medelbetyg	3.7	3.2	2.8	3.8	3.3
% som sökt	52	14	32	1	99
Tungelsta Södra					
medelbetyg	4.1	2.4	2.8	4.2	3.1
% som sökt	28	21	48	3	100
Hela länet					
medelbetyg	3.8	3.1	2.9	2.8	3.3
% som sökt	44	13	34	5	95

Andelen som sökt 3-4 åriga teoretiska linjer är dubbelt så hög i Norra som i Södra Tungelsta medan motsatsen gäller för 2-åriga linjer. Tungelsta Södra avviker i linjevalet också markant från länsgenomsnittet medan Tungelsta Norra är tämligen likt detta genomsnitt. Hur många av de sökande som verkligen deltar i gymnasieutbildning har cirkeln inte kunnat skaffa uppgifter om.

Yrkeslivskontakter, föräldrasamverkan

Yrkeslivskontakterna består i studiebesök för alla stadier samt 14 dagars praktisk yrkesorientering på högstadiet. Skolan har sökt påverka föräldrarna att i mera informella former öka yrkeslivskontakterna för eleverna. Försöken har dock inte lett till önskat resultat, även om samarbetet mellan skolan och Hem- o skolaföreningen uppges fungera bra.

Skadegörelse i skolan

Liksom i många andra skolor förekommer en betydande skadegörelse i Tungelstaskolorna. Skolledningen uppger att kostnaden för sådan skadegörelse uppgår till ca 200 kr i veckan. Under en helg i januari förekom en omfattande skadegörelse, vars kostnader uppgår till ca 15 000 kronor.

BRISTER OCH ÖNSKEMÅL OM FÖRBÄTTRINGAR

Skolledningen uppger som problem att omprioritering av kostnader

i kommunens budget leder till att Tungelsta förlorar undervisningsresurser till förmån för andra delar av kommunen. "Snart saknas resurser för att möta *våra* problem", framhåller rektorn. Vårdinnor får inte anställas i tillräcklig omfattning. Skolan får inte heller fasta vikarier.

Som önskemål framhåller skolledningen möjligheter att kunna ge uppskov med skolgång eller att ersätta nionde skolåret med yrkespraktik. Ett annat önskemål är en trafiksanering i Tungelsta som ger större trafiksäkerhet för eleverna.

Cirkeln har inte mera ingående diskuterat skolsituationen. Följande förefaller dock viktigt att föra fram:

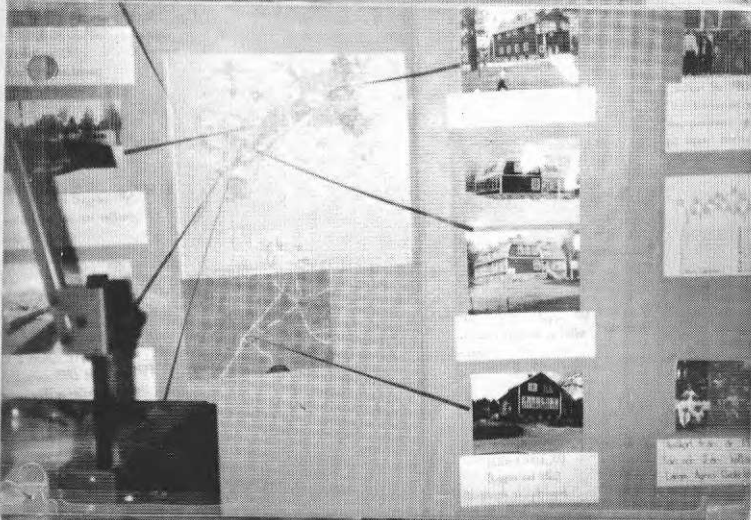
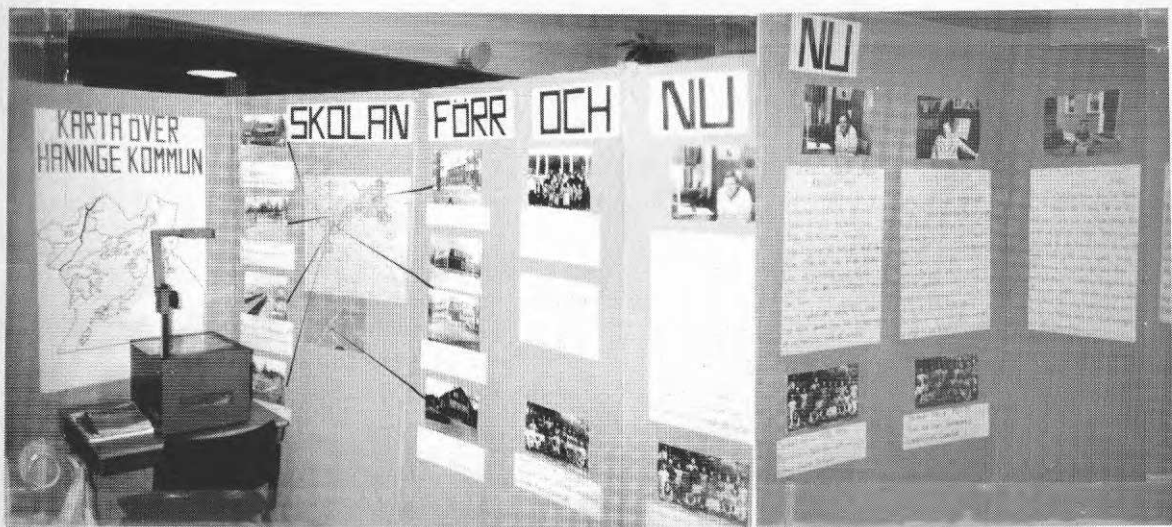
Vi anser det ytterst beklagligt att skadegörelsen i vår fina skola är så omfattande. Vi stöder åsikten som framkom i den sociologiska undersökningen att skadegörelsen måste bekämpas effektivare (och detta inte bara i skolan). Som en första åtgärd stöder vi kravet att skadegörarna - där de är kända - på lämpligt sätt skall ersätta förstörelsen.

Cirkeln vill vidare påpeka att elevunderlaget i Tungelsta är starkt vikande. Den nuvarande befolkningsutvecklingen i Tungelsta leder inte bara till vikande underlag för vår fina skola utan till en sned åldersfördelning med flera sociala konsekvenser. Det är därför angeläget att det planerade nytillskottet av bostäder påbörjas snarast möjligt.

Att andelen ej behöriga lärare är så hög är oroande för utbildningsförhållandena i kommundelen. Det finns anledning att undersöka vilka ytterligare åtgärder som kan vidtas för att åstadkomma en förbättring av detta viktiga förhållande.

Liksom skolledningen har cirkeln all anledning att kräva säkrare skolvägar i Tungelsta. Frågan diskuteras närmare under rubriken "Kommunikationer".

Slutligen vill vi understryka behovet av en bättre yrkeslivsorientering och i samband därmed en bättre orientering om de fackliga organisationernas uppgift och om den fackliga verksamheten på arbetsplatserna.

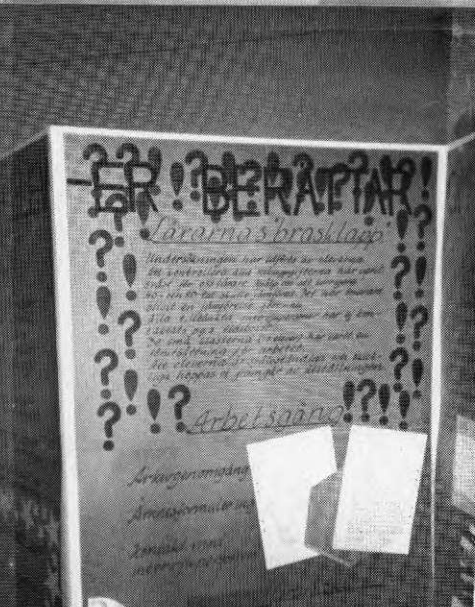
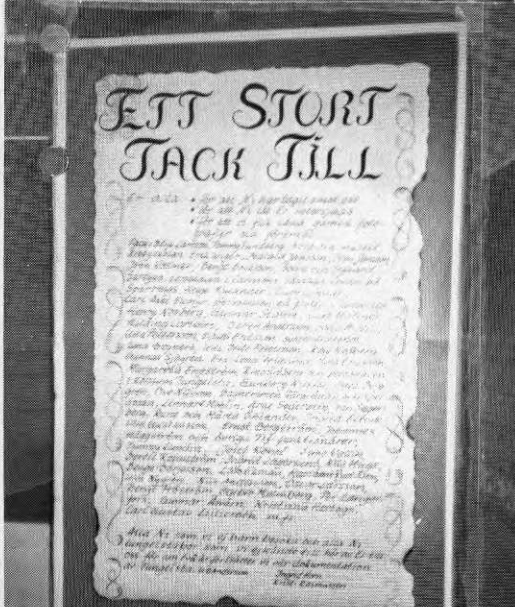
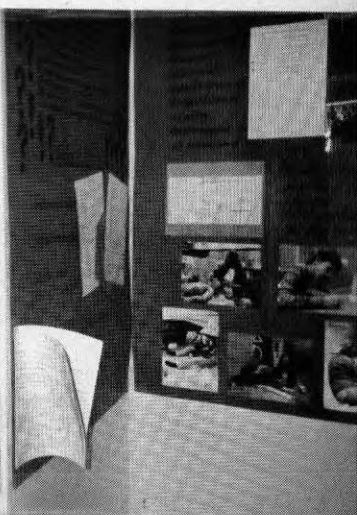
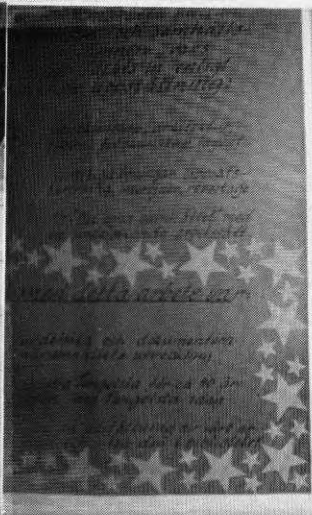
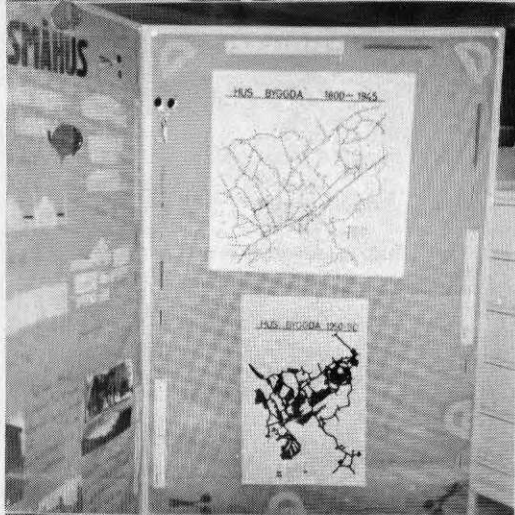
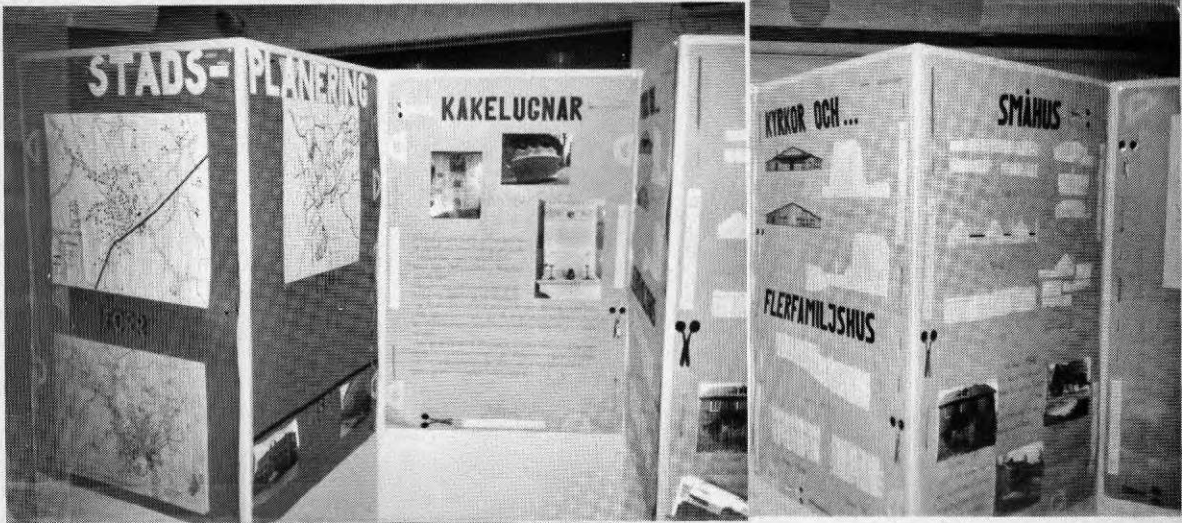

Högstadiets åttor har gjort en egen inventering av sin kommun-del

"Tungelstaprojektet"

utställt i biblioteket i skolan i december 1980

Tack till medverkande och boende i Tungalsta

KOMMERSIELL SERVICE

Vi har inriktat oss på att i första hand redovisa tillgången till följande kommersiella service. Vi redovisar också öppet-hållande och handikappanpassning.

- livsmedelsbutiker (hemsändning av varor, kostnad)
- matställen och kaféer (hemsändning av mat, kostnad)
- post
- bank
- frisör
- tvättinrättning
- konditori
- blommor
- beklädnad, särskilt barn
- hushållsartiklar
- färghandel
- kioskhandel
- bilservice

Därutöver har vi noterat annan kommersiell service som finns i Tungalsta liksom de brister vi tror oss finna.

I Tungalsta finns tre livsmedelsbutiker, Konsum i centrum, ICA i Lillgården och Gunnars Närköp i Krigslida. Samtliga har öppet på normala butikstider. De två sistnämnda har även söndagsöppet.

Konsum åtar sig hemsändning (utom onsdagar) för 3 resp 2 kr, beroende på om man själv plockar ihop varorna eller ej. ICA Lillgården kör hem varor gratis.

Konsum för ett begränsat sortiment av beklädnadsartiklar, hushållsartiklar och färghandelsvaror. För sådana inköp får man i övrigt fara till Västerhaninge.

Matservering/konditori finns i centrum. Serveringen har söndagsöppet men hemsändning av mat förekommer inte.

Post finns i centrum. Närmaste bank finns i Västerhaninge liksom tvättinrättning.

På Löparstigen 3 finns Barbros damfrisering. Herrfrisör saknas. Närmaste finns i Västerhaninge.

Blommor och växter säljs i tre av handelsträdgårdarna, vid Tungalstavägen, Lidavägen och Hagavägen.

Kiosker finns tre stycken, Peas i centrum, Shell Södertäljevägen/Stockholmsvägen samt Krigslida Tobak på Skogsvägen (för även vissa matvaror). Alla har söndagsöppet.

Shell bensinstation Södertäljevägen/Stockholmsvägen åtar sig vid sidan om försäljningen vissa bilreparationer.

I Tungalsta skola finns bastu för allmänheten. Bastun har öppet för damer torsdagar 16.30-20.00 och för herrar på fredagar under samma tid. Avgiften är 1 kr.

El-Hansson i Krigslida utför alla slag av elektriska installationer.

(Lokaliseringen av servicen visas på kartan på nästa sida).

Handikappanpassning

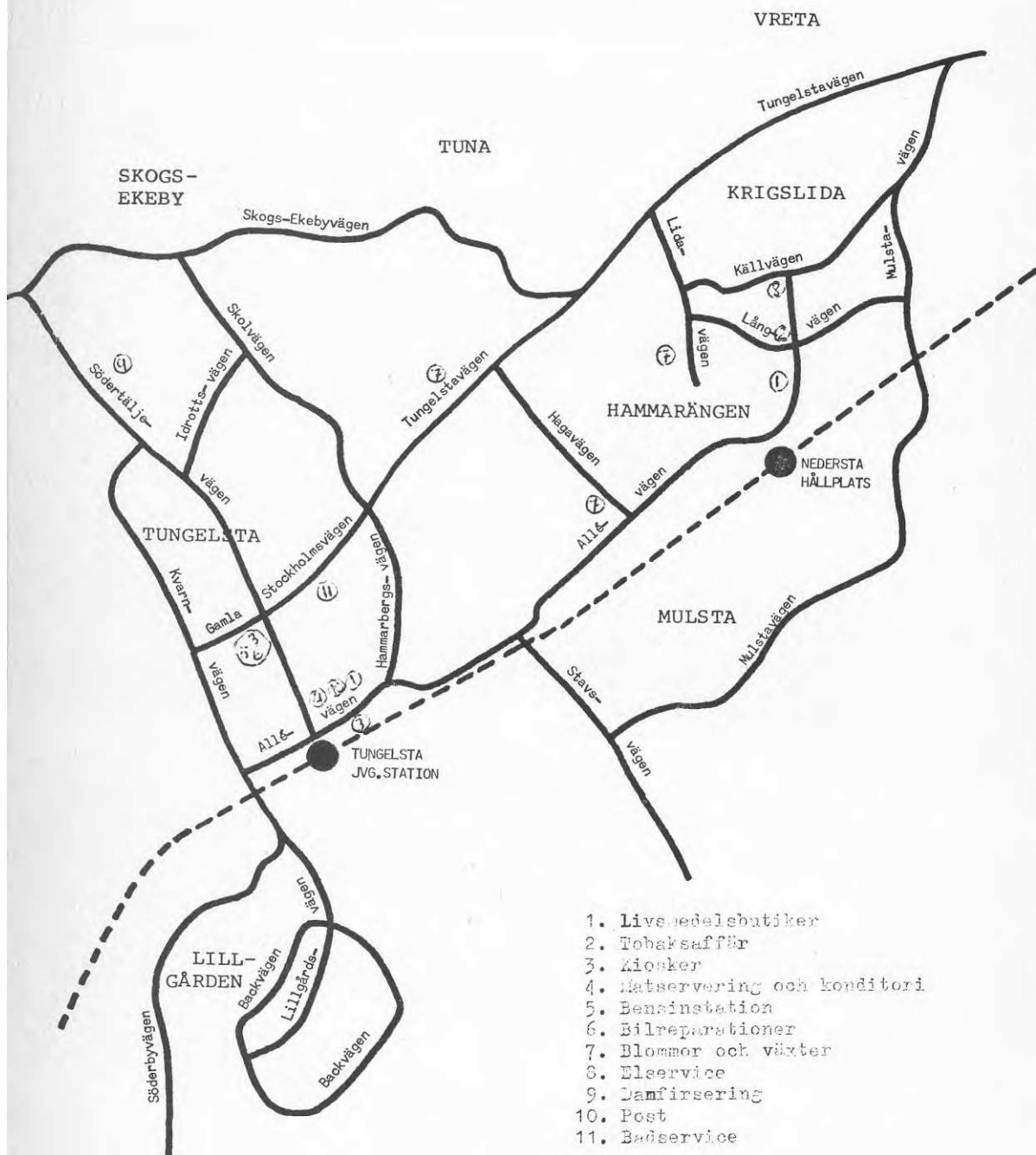
Såvitt vi kunnat finna är ingen av serviceanordningarna i Tungelsta handikappanpassade.

BRISTER OCH ÖNSKEMÅL OM FÖRBÄTTRINGAR

Med hänsyn till närheten till Stockholm och till flera välför-
sedda centra på närmare håll är det förklarligt att den kommer-
siella servicen i Tungelsta inte är särskilt omfattande. Den
sociologiska undersökningen visar att många anser att det är
för få butiker i Tungelsta. De vill både ha större sortiment i
de butiker som finns och flera butiker. Särskilt nämndes ytter-
ligare en livsmedelsbutik i centrum samt specialbutiker för fisk,
grönsaker och verktyg samt hantverkerier.

Det är lätt att förstå att flera önskar större utbud av butiker
och tjänster. Det begränsade kundunderlaget i Tungelsta jämte
närheten till andra centra ger emellertid små förutsättningar
för ytterligare kommersiell service. Med en något större folk-
mängd skulle dock förutsättningarna för etablering av ytterli-
gare service öka. Det är angeläget att serviceanläggningarna
handikappanpassas.

LOKALISERINGEN AV SERVICE I TUNGELSTA

Butiker och andra service-
lokaler, restaurang m m
finns i gamla eller nya
byggnader i centrum intill
pendeltågstationen. Men
en del service ligger
mera perifert.

BARNOMSORG

För att belysa förhållandena inom barnomsorgen i kommundelen har följande uppgifter ansetts vara särskilt viktiga:

- antal barn i åldern 0-6 och 7-12 år
- antal platser i daghem, deltidsförskola, öppen förskola och fritidshem (kommunala och privata)
- antal platser i familjedaghem och familjefritidshem
- köer till daghem, familjedaghem, deltidsförskola, öppen förskola, fritidshem och familjefritidshem (eller ev överskott på platser).

Antal barn

Antal barn i de aktuella åldrarna är följande:

0-6 år	354
7-12 år	525

Antal platser

I Tungelsta finns fyra kommunala småbarnsinstitutioner samt ett antal kommunala vårdplatser i privata hem. Dessutom bedriver Västerhaninge församling en omfattande barnverksamhet i kyrkans regi. Den samlade barnomsorgen i Tungelsta är följande:

Kommunens barnomsorg

Färglådan, Lidavägen 12

- 2 daghemsavdelningar med sammanlagt 30 pl för 3-6 åringar
- 1 fritidshemsavdelning med 15 pl för 7-12 åringar
- 2 deltidsgupper med sammanlagt 40 pl för 5-6 åringar

Syskonstugan

- 3 deltidsgupper med sammanlagt 48 pl för 5-6 åringar
- 2 fritidshemsavdelningar med sammanlagt 30 pl för 7-12 åringar

Speldosan, Kvarnvägen 18

- 3 daghemsavdelningar med sammanlagt 45 pl för 0,5-5 åringar.

Deltidsförskolan Båten, Allévägen 15, och Snurran, Backv 11, har lagts ner.

Förutom dessa platser på institutioner finns 22 kommunala dagbarnvårdare i Tungelsta. Dessa har hand om 37 barn i åldern 0-6 år och 52 barn i åldern 7-12 år eller sammanlagt 89 barn. Dagbarnvårdarna har en gemensam lokal i den tidigare deltidsförskolan Båten, Allévägen 15.

Öppen förskola i kommunal regi saknas i Tungelsta.

Kyrkans barnverksamhet

Förskolan Humlan, Tungelsta kyrka

- fm 5 dagar x 2.5 tim
- em 3 dagar x 2.5 tim

em 2 dagar x 2.5 tim
Sammanlagt 36 barn

Småbarnsskolan Skogsmyran, Skogsvägen 50

fm 3 dagar x 2.5 tim
em 3 dagar x 2.5 tim
fm 2 dagar x 2.5 tim
em 2 dagar x 2.5 tim
Sammanlagt 48 barn

Det samlade antalet platser på institutioner och i privata hem är således följande:

Kommunens:	0-6 år	7-12 år
Daghem	72	-
Fritidshem	-	45
Deltidsförskola	74	-
Dagbarnvård	37	52
Totalt	183	97

Kyrkans:	
Förskola	36
Småbarnsskola	48
Totalt	84

Räcker antalet till?

Med den redovisning kommunen har är det svårt att visa hur stora andelar av olika åldersgrupper som har tillgång till platser. Kön för Västerhaninge och Tungelsta är gemensam. Kommunen uppger att efterfrågan på platser för barn under 3 år är större än efterfrågan på platser för äldre barn. I övrigt finns enligt kommunen ingen kö i Tungelsta. Undersökningar visar dock att bland dem som har sina barn hos dagbarnvårdare skulle en del föredra plats på institution.

Kommunen har inga uppgifter om hur många förskolebarn som vårdas hemma och som möjligen är i behov av någon kontakt utanför hemmet (hemmamammor - pappor) i t ex en öppen förskola. Det är inte heller känt var de skolbarn håller till efter skolans slut som inte är på fritidshem och inte har någon vuxen hemma.

BRISTER OCH ÖNSKEMÅL OM FÖRBÄTTRINGAR

Circleln har enats om att framföra följande önskemål och synpunkter:

- en öppen förskola skulle fylla ett stort behov för många familjer, särskilt för nyinflyttade föräldrar som vårdar förskolebarn i hemmet
- det råder brist på småbarnsplatser på daghemmen vilket hindrar en del från att förvärvsarbeta
- för närvarande missgynnas familjer som utnyttjar deltidspatser vid daghemmen. Kommunen bör öka möjligheterna att utnyttja daghemmen för mindre än en hel dag med motsvarande reducering

av avgifterna. De nuvarande bestämmelserna missgynnar särskilt personer som arbetar på obekväm arbetstid t ex vårdpersonal.

- i olika sammanhang har framförts önskemål om att öka platserna vid daghem/fritidshem och reducera andelen platser i familjedaghem/familjefritidshem.

ÄLDREOMSORG

För att belysa äldreomsorgen har eftersträvat uppgifter om följande:

- antal pensionärer av båda könen
- antal förtidspensionärer och handikappade av olika slag
- antal handikappanpassade bostäder
- antal servicelägenheter, enstaka eller i servicehus
- antal pensionärlägenheter, insprängda eller i pensionärshem
- trygghetslarm i pensionärsbostäder
- hemhjälpens omfattning (antal som får hjälp varje dag, vardagar, 1-2 ggr/vecka, normer för att få hjälp och avgifter)
- hemsjukvårdens omfattning
- räcker hemhjälp/hemsjukvården?
- matservice (helger och sommaruppehåll observeras)
- hår- och fotvård (avgifter)
- badservice (lift, vattentemperatur, avgifter)
- sjukgymnastik (avgifter)
- dagcentral (vad slags service)
- fritidssysselsättning för pensionärer
- uppsökande och kontaktskapande verksamhet (hembesök, telefon-tjänst m m)
- ålderdomshem
- socialkontor (var det finns och hur man tar sig dit)
- försäkringskassan
- kommunikationer och väntetider till anvisat sjukhus för akutvård och långvård
- pensionärs- och handikapporganisationer samt pensionärs- och handikappråd

Om de här förhållandena har inhämtats följande uppgifter:

Antal pensionärer och handikappade

I början av 1980 fanns 219 ålderspensionärer i Tungalsta, 142 i Tungalsta Norra och 77 i Tungalsta Södra. Socialförvaltningen har inte kunnat skaffa fram uppgifter om pensionärernas åldersfördelning, om antalet förtidspensionärer eller om antalet handikappade av olika slag.

Vissa uppgifter om pensionärernas förhållanden har tagits fram av den sociologiska undersökningen i Tungalsta 1). Den visar bl a att 3% av pensionärerna är delvis sängbundna och att 59% av dem har regelbunden medicinering. Endast var fjärde pensionär är helt frisk. Övriga har en eller flera sjukdomar. Fördelningen är följande:

1 sjukdom	75%
2 sjukdomar	19%
3 sjukdomar	3%
4 sjukdomar	4%

1% av pensionärerna går på kryckor, 2% är beroende av rullstol, 3% behöver hjälp för att komma ut ur bostaden och för att kunna röra sig i utemiljön. 13% av pensionärerna är beroende av tekniska hjälpmedel, 9% har endast ledsyn och en tredjedel har svårigheter att höra samtal utan hörapparat.

Från samma källa återges slutligen pensionärernas önskemål om vårdform om de skulle bli långvarigt sjuka. Fördelningen är

1) Pensionärsundersökning i Tungalsta av Ola Melén. Arbetsmaterial.

följande:	%
Vård i hemmet	56
Sjukhus/sjukhem	17
Långvård	2
Alderdomshem	2
Servicehus	1
Beror på sjukdom	11
Allt utom långvård	2
Ej tänkt över	1
Vet ej/ej svar	10

Bostadssituationen

Frånsett 7 individanpassade lägenheter saknar Tungelsta handikappanpassade bostäder. Det finns inte heller några servicebostäder eller pensionärslägenheter. Trygghetslarm i bostäder saknas också.

Hemtjänst

För Tungelsta finns sju vårdbiträden (hemsamariter) anställda. De arbetar i grupp och har sin lokal på Allévägen 15. Dessa sju vårdbiträden hjälper 30 personer, huvudsakligen ålderspensionärer omkring 80 år gamla. Av dessa har 1 hjälp varje dag även helger och övriga 2-3 ggr/vecka. Periodvis får även barnfamiljer och för närvarande 1 familj med handikappat barn social hemhjälp. Alla som önskar hemhjälp får också sådan.

Kommunens vårdbiträden utför också vissa sjukvårdsuppgifter under distriktssköterskans ledning. För detta får kommunen ersättning från landstinget, som har ansvar för sjukvården.

Tungelstaområdet är tämligen utspritt. Det är därför vissa problem med de långa avstånden, t ex till Stav, Häringe eller mot gränsen till Sorunda.

Avgifterna för den sociala hemhjälpen utgår efter inkomst. Följande exempel ger en bild av avgiftsnivån. (kr per dag).

Månadsink f skatt	Ensamst	Makar/ samboende	Makar/ensamst m barn högst 15 år
2 000 - 2 999	4	1	1
3 000 - 5 299	14	8	6
10 100 -10 399	31	19	15
18 000 - w	35	35	30

Matservice

Pensionärerna kan om de så önskar äta lunch i Tungelsta skola. Måltiderna kostar 8 kr per portion och pensionärerna kan välja på att äta i matsalen eller att hämta hem maten. I undantagsfall kan hemsamariter hämta mat åt gamla och handikappade, som inte själva kan besöka matsalen. Under helger och då skolan är stängd

finns ingen ersättning för denna matservice i kommundelen. För närvarande äter ingen pensionär regelbundet i skolan.

Fotvård kan pensionärerna få utförd i Parkvillan eller på ålderdomshemmet Västergården båda i Västerhaninge till en kostnad om 15 kr.

På Västergården finns också hårvård till subventionerade priser: permanentning 76 kr, läggning 26 kr och klippning 23 kr.

Badservice med handikappstege men utan tempererat vatten finns i Torvallabadet. Avgiften för pensionärer och handikappade är den ordinarie. Hemtjänsten får följa med som hjälp. Vid ålderdomshemmet Västergården är det möjligt att få karbad.

Kommunen har ingen egen sjukgymnastik utan pensionärerna är hänvisade till Handens sjukhus. Där är det rätt långa väntetider.

Dagcentral saknas i Tungelsta. Medlemmar i PRO har dock tillträde till Parkvillan i Västerhaninge, som delvis fungerar som dagcentral. Där ordnas också olika slag av *sysselsättningar för pensionärer*. Sådan sysselsättning förekommer också på ålderdomshemmet Västergården för pensionärer med egen bostad.

Uppsökande och kontaktskapande verksamhet

Kommunen bedriver inte regelmässigt någon uppsökande verksamhet bland äldre och handikappade. Däremot finns telefontjänst varigenom den som så önskar kan bli uppringd varje dag på tid som man själv bestämmer. Vidare tillställer kommunen alla nyblivna pensionärer en broschyr med aktuell information för pensionärer.

Närmaste ålderdomshem är Västergården i Västerhaninge. I kommunen finns dessutom Hagagården i Handen och Malmgården i Dalarö.

Försäkringskassan finns i Västerhaninge. Socialkontoret för distriktet Västerhaninge - Tungelsta finns nu i nämndhuset i Handen men flyttar nästa år till Västerhaninge.

Av de lokaler för pensionärsservice som nämnts här är endast försäkringskassan och socialkontoret handikappanpassade.

Sjukhusbesök

Anvisat sjukhus för akutvård är Nacka sjukhus (för psykiatri Danderyds sjukhus). Ditt är det långt och besvärligt att ta sig för äldre och handikappade. Sådana besök blir ofta aktuella både för att vårda egna krämpor och för att besöka anhöriga och bekanta. Man vill också själv ha besök om man hamnar på sjukhus.

Tungelsta långvårdssjukhus är Handens sjukhus och Västerhaninge sjukhem. Ditt är det rätt bra kommunikationer.

Väntetiderna för behandling och vård är tyvärr rätt långa. Detta

gäller både Nacka, Danderyd och Handens sjukhus. Se rubriken "Hälsa samt hälso- och sjukvård".

Av pensionärs- och handikapporganisationer har vi bara stött på Västerhaninge PRO, som är livaktig organisation med flera medlemmar i Tungelsta. Kommunen upplåter lokaler för organisationen i Parkvillan i Västerhaninge. Där bedriver organisationen ett flertal verksamheter. DHR i Handen har en del medlemmar i Tungelsta.

Pensionärsråd och handikappråd infördes i Haninge 1975 respektive 1971. Rådens uppgifter är att vara organ för samråd och ömsesidig information mellan de i råden ingående organisationerna och kommunen. Råden har ingen beslutanderätt. Verksamheten i råden har för deras del inneburit större insyn i frågor som berör de aktuella brukargrupperna, t ex stadsplanefrågor.

BRISTER OCH ÖNSKEMÅL OM FÖRBÄTTRINGAR

Det behövs bättre tillgång till små *lägenheter i centralt läge* för äldre. Många äldre Tungelstabor skulle därigenom kunna bo kvar betydligt längre i den invanda miljön och uppehålla sina sociala kontakter.

Några *bostäder bör handikappanpassas* för att ytterligare underlätta för äldre och handikappade att bo (kvar) i kommundelen. Även *serviceanordningarna och utemiljön i Tungelsta bör så långt möjligt handikappanpassas* för att underlätta tillvaron för äldre och handikappade.

Ett mindre *servicehus* bl a för äldre och handikappade, bör uppföras i centralt läge. Kommunen bör tillsammans med landstinget undersöka på vad sätt man kan ordna någon form av dygnet-runt-service i ett ev servicehus.

Kommunen bör i samverkan med landstinget utöka servicen med *hemtjänst/hemsjukvård* för att underlätta livet för konvalenter och för att göra det möjligt för pensionärer som vistas på institutioner att tillfälligt vistas i sina hem vid vissa helger och i övrigt under någon kortare period.

Parkvillan i Västerhaninge ligger för långt bort för att kunna spela någon roll som dagcentral för Tungelstas pensionärer. *Tungelsta bör få en egen mindre dagcentral*. Lämpligen kan den samordnas med ett eventuellt servicehus. En tillfällig dagcentral kan ordnas i någon annan lokal, som är handikappanpassad. Kommunen bör ge viss service i lokalen, t ex fotvård, samt vid behov råd och information om frågor som rör äldre och handikappade.

Kommunen bör bedriva någon form av uppsökande verksamhet bland äldre och handikappade för att få bättre reda på deras situation och kunna vidta effektivare förebyggande åtgärder.

Inte minst med hänsyn till äldre och handikappade är det angeläget att *den lokala sjukvården förbättras* så mycket som möjligt för att minska behovet av sjukhusbesök. Kommunen bör vidare söka påverka landstinget för att vi åter ska få Södersjuk-

huset till vårt sjukhus. Resorna till Nacka sjukhus är alltför besvärliga för äldre och handikappade; vistas de där blir de isolerade och de har svårt att besöka andra som vistas där.

INDIVID- OCH FAMILJEOMSORG

Utöver barn- och äldreomsorg har socialvården ansvar för allmänt uppsökande verksamhet, allmän hemhjälp samt socialhjälp, nykterhetsvård och omhändertagande av barn enligt socialvårdslagen m m.

Enligt uppgift från socialkontoret är det få personer i Tungelsta som är i behov av ekonomisk socialhjälp. Vissa familjer efterfrågar däremot ibland hjälp av kommunens hemsamariter. Detta innebär dock enligt socialkontoret inte att Tungelsta saknar sociala problem i sociallagens mening. I början av 1981 var ett 10-tal personer föremål för insatser enligt nykterhetsvårdslagen och omkring 20 enligt barnvårdslagen. Härutöver förekommer ett visst narkotikamissbruk. Bl a för att motverka sprit- och narkotikamissbruk och ungdomskriminalitet har kommunens socialvård anställt en fältassistent för Västerhaninge/Tungelsta.

Samarbetet mellan kommunens socialvård och landstingets distriktsvård i Tungelsta är enligt socialförvaltningen bra. Människors behov av hemtjänst och hemsjukvård behandlas i samverkan. Landstingets psykiska öppna vård är dock starkt underdimensionerad (Se hälso- och sjukvård).

BRISTER OCH ÖNSKEMÅL OM FÖRBÄTTRINGAR

Enligt *socialförvaltningen* väntar de flesta föräldrar i allmänhet för länge med att ta kontakt med socialvården när deras barn har problem. Det händer att dolda familjeproblem dyker upp efter att ha funnits i flera år och då är problemen mycket svåra att lösa.

Cirkeln vill för sin del framföra följande:

Informationen till allmänheten om den service socialvården ger och vart man kan vända sig med olika sociala problem bör förbättras.

Landstingets familjerådgivning, som kompletterar kommunernas socialvård, har alltför begränsade resurser för att motsvara behoven. (För närvarande finns 3 st rådgivningsbyråer i hela länet, i Solna, Huddinge och Danderyd). Kommunen bör verka för att denna service förstärks med en rådgivningsbyrå i Haninge.

Kommunen bör driva någon form av uppsökande verksamhet för att tidigare än vad som nu ofta är fallet vid behov kunna komma enskilda och familjer till hjälp i förebyggande syfte. (Se ovan vad socialförvaltningen anfört om alltför sena kontakter med problemen).

HÄLSA SAMT HÄLSO- OCH SJUKVÅRD

Under denna rubrik redovisas dels sjukvårdens egen bedömning av det allmänna hälsoläget i kommundelen, dels tillgången till olika former av hälso- och sjukvård. Med tillgång menas här var institutionerna är belägna, möjligheterna för olika grupper att ta sig dit samt öppethållande och eventuella väntetider. Dessutom redovisas några uppgifter om tillgång till vård på sjukhus.

Hälsotillståndet i Tungelsta

Enligt uppgift från sjukvården finns inget anmärkningsvärt att notera rörande det allmänna hälsotillståndet i Tungelsta. Möjligen är det något bättre än genomsnittet i kommunen.

Tillgång till hälso- och sjukvård

Utöver den öppna vården vid sjukhusmottagningarna ansvarar landstinget för *primärvård* av följande typer:

- distriktsläkarmottagningar (läkarstationer/vårdcentraler)
- distriktsköterskemottagningar
- hemsjukvård
- mödravårdscentraler
- barnavårdscentraler.

Inventeringen gäller i första hand tillgången till denna hälso- och sjukvård. Några uppgifter redovisas också om

- privata läkare
- folktandvårdspolikliniker
- privata tandläkare
- psykisk barn- och ungdomsvård, PBU-central
- jourläkare
- specialistvård
- långvård
- apotek.

Distriktsläkarmottagning - läkarstation - finns vid Abyplan i Västerhaninge. Läkarstationen är planerad för 3 läkare, men alla tjänster har nästan aldrig varit besatta samtidigt. Läkarstationen har ganska långa väntetider. Enligt mångas erfarenhet är det dessutom rätt svårt att få kontakt per telefon för förfrågning och tidsbeställning.

En vårdcentral uppförs för närvarande i Västerhaninge, som kommer att ersätta läkarstationen. Vårdcentralen får 5 läkare. Den kommer att öppnas under första delen av 1982. Genom att antalet läkare utökas samtidigt som den allmänna tillgången på läkare förbättras, kommer sannolikt väntetiderna att bli kortare än nu.

Distriktsköterskemottagning finns i Tungelsta skola. 1 1/2 distriktskötersketjänst finns i upptagningsområdet. Mottagningen är öppen 1 timma dagligen mellan kl 09.30 och 10.30 samt telefon-tid 1 timme måndag - fredag kl 08.30 - 09.30.

Landstingets hemsjukvård samverkar med kommunens hemtjänst och

utnyttjar i huvudsak samma personal. Se f ö under "äldreomsorg".

Mödravårdscentral för Tungelsta finns vid Abyplan i Västerhaninge med mottagning måndag-fredag kl 10.00-12.00. Vid centralen finns 1 sjuksköterska samt 1 heltids och 1 halvtids barnmorska. För läkarkontroller svarar distriktsläkaren.

Barnavårdscentral finns i Tungelsta skola med 1 sjuksköterska. Mottagning torsdagar kl 10.30-11.00. Läkare vid centralen är distriktsläkaren. Mottagning tisdagar efter tidsbeställning.

Privata läkare. I Tungelsta finns ingen privatläkare. Närmaste allmänt praktiserande läkare med huvudsakligen kvällsmottagning finns på Akervägen 14 i Västerhaninge.

Folktandvårdspoliklinik finns vid Abyplan i Västerhaninge. På grund av underdimensionering kan inte alla grupper få kontinuerlig vård.

Privata tandläkare. I Tungelsta finns ingen privat tandläkare. Närmaste finns på två ställen i Västerhaninge: Bokstigen 2 och Granstigen 5.

Psykisk barn- och ungdomsvård, PBU-central. Centralen finns i Handen. Personal: 1 psykiatiker, 2 kuratorer, 2 psykologer och 1 konsult. Öppettider: måndagar kl 13.30-19.00 samt övriga dagar kl 08.00-16.00.

Jourläkare finns vid Handens sjukhus dygnet runt. Läkaren tar emot efter tidsbeställning men gör i regel inte hembesök.

Specialistläkare finns vid vårdcentralen vid Handens sjukhus. Besök sker efter tidsöverrenscommelse. Akutmottagning förekommer ej annat än i undantagsfall. Se dock jourläkare.

Följande specialister finns vid Handens vårdcentral:

- allmän kirurgisk vård
- gynekologivård
- ögonsjukvård
- psykiatrisk vård
- hud- och könssjukdomsvård
- barnmedicinsk vård
- öronsjukvård.

Vid läkarstationen i Västerhaninge finns dessutom en specialistläkare i barnmedicin.

Den exakta väntetiden är inte känd. Men för ej prioriterade fall måste man räkna med viss väntetid.

För specialistvård i övrigt - akutmottagning och sjukhusvård - är Tungelstaborna hänvisade till olika sjukhus enligt nedan:

- allmän medicin	Nacka sjukhus
- allmän kirurgi	" "
- gynekologi	Södersjukhuset
- öron, näsa, hals	" "
- ögonsjukvård	Huddinge sjukhus
- ortopedisk vård	Södersjukhuset

- barnmedicin	Sachsska barnsjukhuset
- barnkirurgi	S:t Görans sjukhus
- barn- och ungdomspsykiatri	Sachsska barnsjukhuset
- psykiatri	Danderyds sjukhus.

Handens sjukhus och Västerhaninge sjukhem är långvårdssjukhus för Tungelsta. Väntetider för plats går inte att exakt ange. Platserna skulle räcka väl till för det ursprungligen planerade upptagningsområdet. Men platser upptas numera i allt högre grad av stockholmare.

Apotek finns i Västerhaninge. Närmaste nattjourapotek finns på Södermalm i Stockholm.

BRISTER OCH ÖNSKEMÅL OM FÖRBÄTTRINGAR

Haninge hör till de delar av landstingsområdet där hälso- och sjukvården är sämst tillgodosedd. Detta gäller särskilt kommunens södra delar dit Tungelsta hör.

Läkarstationen i Västerhaninge är underdimensionerad. Till dess vårdcentralen öppnas bör kommunen kräva att tjänsterna vid läkarstationen hålls besatta. Detsamma gäller folktandvården, som fortfarande inte fungerar helt enligt landstingets målsättningar.

Förhoppningsvis kommer väntetiderna att bli kortare när vårdcentralen öppnar om ett år. Enligt den sociologiska undersökningen var väntetiderna och överhuvudtaget svårigheterna att komma fram per telefon till stationen ett mycket stort problem för många. Flera anser också att *väntetiderna till specialisterna vid Handens sjukhus är för långa* för att inge den trygghet för medborgarna som är önskvärdt. Akutmottagning på dagtid är underdimensionerad och bör förstärkas.

Såväl väntetider som restider till anvisat sjukhus (särskilt Nacka och Danderyd) för olika specialiteter är alldeles för långa. I flera fall är förhållandena sämre i södra än i norra delen av länet. Vi anser att *kommunen bör kräva att vi som tidigare hänförs till Södersjukhusets upptagningsområde.*

Den psykiska vården är särskilt eftersatt. Den omorganisation av den psykiska öppenvården som nu beslutats innebär att Haninge-Nynäshamn med ett upptagningsområde om ca 78 000 personer får två öppenvårdsteam, ett i Nynäshamn och ett i Västerhaninge. Detta är emellertid alldeles otillräckligt för att motsvara behoven. Kommunen bör därför hos landstinget kräva ytterligare ett team med placering i Handen. För att den psykiska öppenvården genom dessa team ska få avsedd effekt är det dessutom nödvändigt att det behandlingshem som planerats i Västerhaninge verkligen kommer till stånd.

Vad slutligen gäller apoteket bör kommunen kräva att Haningeborna får tillgång till ett apotek med natt- och helgjour närmare än Södermalm i Stockholm.

FRITIDSLIV OCH FRITIDSMÖJLIGHETER

Tungelsta har goda naturliga förutsättningar för friluftsliv och rekreation i skog och mark. Den sociologiska undersökningen visar att flertalet av dem som flyttat till Tungelsta uppger "nära till naturen" och liknande motiv för att de valt Tungelsta och att de fortfarande anser dessa kvaliteter vara de viktigaste för att bo här. Tillgången på inomhuslokaler för fritidslivet har tidigare varit eftersatt. Bl a genom tillkomsten av den nya skolan har den situationen förbättrats betydligt.

FRILUFTSLIV I TUNGELSTA

Som inledning till den här redovisningen kan det ha sitt intresse att återge något från den sociologiska undersökningen om vad Tungelstaborna sysslar med på fritiden. Bland yngre dominerade svaren "mekar med bilen", "träffar kompisar" och "spelar fotboll". Vidare nämndes en rad andra aktiviteter från promenader, friluftsliv, ridning, djurskötsel, styrketräning och bordtennisspel till läsning, spisa skivor och fritidsstudier. 18% av alla deltog i studiecirkel, något mindre bland ungdomar än bland äldre.

Åldersgruppen 25-49 år uppger huvudsakligen aktiviteter i anslutning till hem, trädgård, hushåll, barn och familjeliv men även t ex hobbyslöjd, fritidsstudier och friluftsliv nämndes ofta.

50-64-åringarna uppger delvis samma sysselsättningar, men friluftsliv, jakt och fiske är vanligare här och sysslorna kring barnen är mindre vanliga.

Pensionärerna uppger visserligen oftast olika sysselsättningar hemma men förvånande många uppger så krävande aktiviteter som jordbruksarbete, jakt, fiske, vävning, pianospel och dans.

Totalt sett dominerar ensamsysselsättningar över gruppsysselsättningar, mera bland kvinnor än bland män. Föreningsliv som dominerande sysselsättning spelar en obetydlig roll jämfört med andra sysselsättningar.

INVENTERINGEN

Den inventering vi arbetat med är mycket vid och söker fånga in en rad olika anordningar och möjligheter för aktiviteter på fritiden från vad som brukar kallas kultur till mera nöjesbetonade verksamheter. För en stor del av inventeringen har vi kunnat utnyttja material som 1974 ställdes samman av ABF-cirkeln "Tungelsta världens centrum". Vi redovisar resultatet av inventeringen under följande rubriker:

Kultur, förenings- och nöjesliv

- bibliotek
- fritidsgård
- mindre förenings-, studie- och hobbylokaler
- samlingssalar
- kyrkolokaler
- lokaler för utställningar m m

- biograf
- teater
- danslokal

Gymnastik, idrott, bollspel m m

Inomhus

- bordtennisrum
- lokaler för inomhusidrott
- bastubad
- ridanläggningar
- tennisbanor

Utomhus

- tennisbanor
- idrottsplats, ishockeybana
- bollplaner och isbanor
- lekpark och lekplatser
- kommundelspark för allmän rekreation och utomhusmöten
- strandbad eller annat utebad
- småbåtshamn
- båtuppläggningsplats
- större friluftsområde

Lokalernas handikappanpassning

KULTUR, FÖRENING- OCH NÖJESLIV

Biblioteksfilial är inrymd i Tungelsta nya skola. 7 000 böcker, grammofoonskivor, tidskrifter, språkkurser. Utställningar och programkvällar planerade. Öppet måndag och torsdag kl 16.00-20.00, tisdag och onsdag kl 11.00-17.00, fredag kl 11.00-15.00.

Fritidsgården Myrstakken är inrymd i Tungelsta nya skola. Verksamhet måndag, torsdag och fredag: hobby, tävlingar, teater, pingis, diskotek, kafé. Hobbyrum för trä-, metall- och textilslöjd, matlagning, foto och biljard. TV-rum. Tillgång till skolans aula för teater- och filmverksamhet.

Mindre förenings-, studie- och hobbylokaler. Västra skolan även kallad Scoutgården ägs av kommunen. Är inredd med samlingsrum och flera s k patrullrum. Utnyttjas huvudsakligen av Tungelsta scoutkår.

Stenliden ägs av kommunen. Innehåller två föreningslokaler. Utnyttjas mest av Röda korset och nykterhetsorganisationer.

ABF-lokalen vid Tungelsta station ägs av konsum. Är en mindre studie-lokal. Barnverksamhet i ABF:s regi bedrivs där.

Krigslida fritidslokal Skogsvägen 50 är inrymd i källarplanet i flerfamiljshus. Ägs av bostadsföretaget.

Lillgårdens fritidslokal Lillängsvägen 15 är inrymd i källarplanet i flerfamiljshus. Ägs av bostadsrättsföreningen.

Ankarets fritidslokal Allévägen 11 inrymd 1 trappa upp i flerfamiljshus. Ägs av bostadsrättsföreningen Ankaret.

Samlingssalar

Tungelsta skola. Större sal som används till biograflokal, skolmatsal och danslokal. (Även möteslokal). Lidaskolans matsal är lämpad som större möteslokal.

Kyrkolokaler

Tungelsta kyrka innehåller förutom kyrkolokalen ett flertal samlingslokaler och studierum. Kyrkan bedriver i egen regi pensions-, ungdoms- och barnverksamhet. Samlingslokalerna kan i viss omfattning användas av andra än kyrkliga organisationer.

Filadelfiakyrkan (Haninge pingstförsamling) innehåller kyrkorum och ungdomslokal. Församlingen bedriver söndagskola och ungdomsverksamhet i fritidsgrupper.

Lidakyrkan (Västerhaninge frikyrkoförsamling och Svenska missionsförbundets Udom) innehåller kyrkorum, kafé/eteria och fritidsgård. SMU bedriver söndagsskola, barnkör, scout- och tonårsverksamhet. I församlingens regi anordnas förutom gudstjänster, musikarrangemang, pensionsverksamhet, studiecirkel, debatter m m.

Någon särskild lokal för utställning av konst m m finns ej, men biblioteket har möjlighet att anordna mindre utställningar.

Föreningen Tungelsta Folkets Hus u p a driver bioverksamhet i Tungelsta nya skola (underhållningsfilm). Föreställningar onsdagar och söndagar. Matinéfilm för barn söndagar. Säsongen sträcker sig från september till och med maj.

Teaterlokal saknas i Tungelsta.

Möjlighet till allmän dans finns i Folkets Hus i Tungelsta skola. Under tiden cirkeln arbetat har dock inte förekommit någon offentlig dans där.

GYMNASTIK, IDROTT, BOLLSPEL M M

Inomhus

Bordtennislokal. Tungelsta nya sporthall. Se nedan.

Lokaler för inomhusidrott

Tungelsta nya sporthall håller måtten 22 x 42 m och har markering och utrustning för följande:

- 1 tennisbana
- 1 handbollsplan
- 1 basketplan
- 2 " små
- 4 volleyplaner
- 6 badmintonbanor
- 6 pingisbord

Gymnastikredskap

Gymnastiksal i Lidaskolan 10 x 16 m har följande banor:

badminton
basket, mindre träningsplan
handboll " "

gymnastikredskap i mindre omfattning.

Plasthallen vid Tungelsta idrottsplats. Storlek ca 17,5 x 36 m. Kommer ev att rivas inom kort, såvida inte idrottsrörelsen själv övertar driften.

Bastubad. Bastubad finns för allmänheten i Tungelsta nya skola. Damer torsdagar och herrar fredagar. Avgift 1 kr (!)

Ridanläggning. Ridskoleverksamhet bedrivs privat genom Tungelsta ridklubb, Söderbyvägen och föreningen 4H på Ekeby säteri.

Utomhus

Tennisbanor. En kommunal tennisbana finns i anslutning till Tungelsta nya skola.

Idrottsplats, ishockeybana. Anläggning vid Tungelsta nya skola där hoppgröp och 60-meters löparbana finns. Isbana uppspolas vintertid.

Bollplaner, isbanor. I Tungelsta finns följande 5 bollplaner:

Idrottsvägen	11- mannplan	gräs	omklädningsrum
Tungelsta skola	11- mannplan	grus	omklädningsrum
Tungelsta skola	Kombiplan	belagd	omklädningsrum
Lidaskolan	11- mannplan	grus	-
Lillgården	Mindre plan	grus	-

Alla grusplaner spolas vintertid till isbanor.

Lekparker och lekplatser. Lekpark saknas i Tungelsta. Däremot finns lekplatser vid Tungelsta skola, vid Lillgårdsvägen samt vid Genvägen i Krigslida.

Kommundelspark för allmän rekreation och offentliga möten saknas i Tungelsta.

Strandbad eller annat utebad. Det närmaste strandbadet är Östnorabadet som ligger i kommunens skärgårdsdel. Det ägs och sköts av kommunen. Sommartid anordnas där lek- och simskoleverksamhet. Avståndet från Tungelsta till Östnora är ca 8 km.

Småbåtshamn. Finns vid Östnorabadet. Dock med begränsat antal platser, varför det är kö till nya båtplatser.

Båtuppläggningsplats. Finns vid Östnorabadet i begränsat antal.

Större friluftsområde. Hanvedens friluftsområde är ett stort sammanhängande skogsområde. Där finns utmärkta vandringsleder (vintertid skidspår). Centrum för spår och leder är Hanvedens idrottsplats. Tornbergaområdet nära Tungelsta är en del av Hanvedens friluftsområde. Såväl Sörmlandsleden som Nynäsleden passerar Tornberga, som är högsta punkten på Södertörn. Tornberga höjden har två utkikstorn som dock är i dåligt skick.

Av de fritidsanordningar som redovisats här utgår föreningsbidrag till Västra skolan samt till ridanläggningarna. Fritidskontoret ansvarar för fritidsgården, Tungelsta sporthall, tennisplanen och idrottsplatsen vid Tungelsta skola, de större bollplanerna samt anläggningarna vid Östnorabadet.

HANDIKAPPANPASSNING

Av de redovisade fritidsloklerna är lokalerna i Tungelsta skola utom fritidsgården handikappanpassade. Detta gäller även lokalerna i Tungelsta kyrka, Filadelfiakyrkan och Lidakyrkan. Övriga lokaler är inte handikappanpassade.

BRISTER OCH ÖNSKEMÅL OM FÖRBÄTTRINGAR

Fritidskontoret gör för sin del den bedömningen att fritidsutrustningen i Tungelsta är tillfredsställande utom i följande två avseenden:

Föreningslokaler med tonvikten på föreningskanslier samt gemensamma lokaler för möten och sammanträden. I nästa steg bör även föreningsservice av den typ som redan finns i Västerhaninge centrum ställas till föreningslivets förfogande.

Spår och leder bör förbättras genom att anlägga el-ljusspår och ridstigar.

Cirkeln instämmer i fritidskontorets bedömning och förslag till förbättringar och konstaterar att det idag finns en god standard inom stora delar av fritidssektorn i vår kommun. De problem som finns gäller framförallt vissa utomhusanläggningar och strövområden. Vi vill göra följande tillägg:

Inomhus

Biblioteket har ej lördagsöppet, vilket vore önskvärd då yrkesarbetande nu endast har tillgång till biblioteket måndagar och torsdagar på kvällstid till kl 20.00. Biblioteket kan bli för trångt om Tungelsta växer.

Enligt den sociologiska undersökningen ansåg flera att verksamheten vid fritidsgården var alltför ensidigt inriktad på ungdom med ett begränsat sortiment av program.

Två kvällsföreställningar och en matiné i veckan på *FH-bio* är ambitiöst. De flesta föreställningarna är välbesökta. Filmkvällen är dock ojämn och utbudet ensidigt.

Utomhus

Skogsområdet sydost om Lillgården är mycket lämpligt för ett el-ljusspår. Andra lämpliga områden är Tornbergaområdet och Älvskogen.

Ifråga om fotbollsplan/skridskobanor är våra tre grusplaner (Lida, Tungelsta grus och Lillgården) och Tungelsta gräs bra och tillräckliga. Vintertid är Lidaplanen dåligt skött (lågprioriterad vad gäller spolning). Tungelsta grusplan är bättre, men

spolas sent och sällan. Lillgårdsplanen spolas av Lillgårdsborna och är oftast utmärkt.

Tungelstaområdet lämpar sig väl för ridning och antalet hästar i kommundelen ökar stadigt. Hästägarna borde dock upplysas bättre om ryttarnas dåliga omdöme om vägval. Ett stort problem för skidåkningen är ridningen i välpreparerade skidspår. Även ridning i välfrekventerade gångstråk (Sörmlandsleden bl a) förekommer, vilket skapar irritation och bör undvikas.

Skogsområdet runt Tornberget och Långsjön bör bevaras. Ett allmänt önskemål är preparering av stig från området runt Skolv/Skogs Ekebyv mot Tornbergalederna. Befintlig stig från Tunatorp tillräcklig för östra Tungelsta.

Skärgården är ett naturligt rekreationsområde för många Tungelstabor. Möjlighet till båtuthyrning önskvärd.

Tungelsta har nybyggda lokaler
för både statskyrka och fri-
kyrkoförbund

En gammal fin byggnad där
idrottsföreningen fått
lokaler

KOMMUNIKATIONER

Med kommunikationer menas här

- kollektiva kommunikationer
- vägar och gator
- gång- och cykelvägar

För dessa olika kommunikationer har cirkeln sökt ta fram uppgifter om följande:

Kollektiva kommunikationer

- slag av kommunikationsmedel (avgörande för handikappade i rullstolar) linjesträckningar och turtäthet
- hållplatsernas lägen och utrustning i följande avseenden:
  - a) gångavstånd
  - b) utrustning (väntrum, regnskydd, bussfickor, sittplatser)
  - c) handikappanpassning (möjlighet att med rullstol *själv* ta sig upp på hållplatsen)
- fordonens komfort i följande avseenden:
  - a) sittplatsstandard
  - b) handikappanpassning (möjlighet att själv eller med annans hjälp ta sig in i fordonet från hållplatsen)
- restider till ett antal särskilt viktiga resmål, t ex arbetsplatser, närmaste större centrum och till anvisat sjukhus för allmän medicin.

Vägar och gator

- vägarnas standard (bredd, beläggning, tvära kurvor, branta backar, krön)
- trafiksäkerhetsanordningar (hastighetsbegränsningar, ljud- och ljussignaler eller andra regleringar vid korsningar m m.)
- trafiksäkerhet och utseende på allmänna parkeringsplatser
- buller och luftföroreningar från biltrafiken.

Gångvägar

- typ av gångvägar
  - a) upphöjd trottoarkant utmed körbana
  - b) markerad eller ommarkerad gångbana utmed körbana
  - c) separata gångvägar
- gångvägarnas standard
  - a) slag av beläggning
  - b) hinder för gående vid sidan av vägen (diken, trädrader och dyligt)
  - c) belysning
  - d) snöröjning och sandning
  - e) buller och luftföroreningar längs gångvägarna
  - f) säkerhet (olycksrisker, personlig säkerhet)
  - g) skolvägarnas trafiksäkerhet
  - h) offentliga toaletter i anslutning till gångvägarna
- handikappanpassning
  - a) nivåskillnader (trottoarkanter, trappor och dyligt)
  - b) bredd på smalaste ställena
  - c) besvärande lutningar

- d) avfasade trottoarkanter vid övergångsställen
- e) vilplatser

Cykelvägar

- typer av cykelvägar
  - a) avskild utmed körbana
  - b) markerad eller omarkerad utmed körbana
  - c) separat cykelväg
- cykelvägarnas standard
  - a) beläggning
  - b) belysning
  - c) trafiksäkerhet.

KOLLEKTIVTRAFIK

Slag av kommunikationer

Fr o m 1973 utgörs kollektivtrafiken till Tungelsta av samordnade busslinjer och pendeltåg. Linjesträckningar och turtäthet är följande:

Busslinjer

Busslinje 844 har sträckningen Svartbäcken - Tungelsta (Lillgården) över Handens centrum. Den binder samman olika delar av Haninge med Tyresö. Dessutom är linjen samordnad med busstrafik till Nacka. Linjen har anslutning till pendeltågen i Västerhaninge, dock inte alla. Bussarna går varje timme vid lågtrafik och ungefär dubbelt så ofta vid högtrafik.

Busslinjen 848 har sträckningen Västerhaninge - Sorunda - Nynäshamn. Den går genom en stor del av centrala och västra Tungelsta och ansluter till pendeltågen i Västerhaninge. Linjen har bara ca 6 turer per dag.

Pendeltåg

Den sk storpendeln går mellan Västerhaninge och Kungsängen och lillpendeln mellan Västerhaninge och Nynäshamn. Västerhaninge är terminal för busstrafiken på södra Södertörn. På storpendeln råder halvtimmestrafik med vissa extratåg vid topptrafik. Lillpendeln trafikeras med 12 tåg i vardera riktningen under vardagar och något färre tåg vid helgtrafik. Inom kommundelen finns hållplatserna Tungelsta och Nedersta.

Hållplatsernas lägen och utrustning

Gångavstånden till tåg och bussar är i regel acceptabla. Stationsbyggnaden i Tungelsta innehåller väntsal och biljettförsäljning - visering. Den är dock endast öppen en kort stund på dagen. På plattformen, som är tillgänglig genom ramp för rullstolar, finns regnskydd och soffor. Även hållplatsen i Krigslida är tillgänglig genom ramp samt har regnskydd och soffor. Vindskydden på plattformarna klagar många på. De anses vara felkonstruerade och ger inget vindskydd.

¹⁾ Redovisningen avser förhållanden våren 1981. Fr o m sept-81 genomförs vissa ändringar av busstrafiken.

Busshållplatserna har i allmänhet låg standard. För de båda busslinjerna finns inom Tungelstaområdet 10 hållplatser. Av dessa är endast fyra av acceptabel standard, i Lillgården, på Södertäljevägen vid Atriumhusen, vid Tungelsta nya skola och vid Lidaskolan. Där finns bussfickor med kantsten men ej regnskydd utom i Lillgården. Övriga hållplatser saknar både av- och påstigningsplatser och regnskydd. (Man kliver på ur diken och kliver av i diken, som ofta är leriga och blöta.) Samtliga busshållplatser saknar soffor.

Fordonens komfort

Från Tungelsta får man praktiskt taget alltid sittplats både i bussar och tåg. Vid byte i Västerhaninge till storpendeln mot Stockholm får man däremot ofta stå vid topptrafik. Detsamma gäller vid resor från Stockholm vid högrafik. På eftermiddagarna är också bussarna till Tungelsta ofta överlastade, så att man måste stå. Från pendeltåghållplatserna är det möjligt att ta sig in i tågen med rullstol. Bussarna däremot är självfallet inte handikappanpassade.

Den sociologiska undersökningen visar att många är kritiska mot dessa kapacitetsbrister. Man klagar också över att storpendeln slutar i Västerhaninge och önskar att den förlängs till Tungelsta. Flera vill också ha tätare förbindelser till Nynäshamn, dit kommunikationerna idag är dåliga. Resande på pendeltågen klagar också över att tågförseningar inte tillräckligt ofta meddelas de väntande på plattformarna.

Restider

Många Tungelstabor måste arbeta långt från bostaden. Resorna tar lång tid och många uppger att de anser att resorna inkräktar för mycket på fritiden. Detta anser de går ut dels över familjelivet, dels över engagemang i det lokala fritidslivet. Många önskar att storpendelns terminal flyttas till Tungelsta och att busstrafiken läggs om så att man snabbare kan nå olika delar av kommunen, bl a kommuncentret i Handen. Flera uppger sig använda bilen för lokala resor därför att kollektivresorna inom kommunen går för långsamt.

För viss specialistvård är Tungelstaborna numera hänvisade till Nacka sjukhus (för psykiatri till Danderyds sjukhus). Men de kollektiva kommunikationerna dit är mycket dåliga och resorna tar lång tid. Enligt den sociologiska undersökningen skapar detta otrygghet för många Tungelstabor.

VÄGAR OCH GATOR

I det följande redovisas *standard* på nägmätet. Vi skiljer på genomfartsvägar, lokala vägar och interna vägar.

A Genomfartsvägar (staten väghållare)

Södertäljevägen. Asfalterad, hårt trafikerad även med tung trafik. Fungerar jämte Kvarnvägen som tvärled till E 4 (Södertälje). Båda vägarna är smala och saknar gångbanor. Längs Södertäljevä-

gen finns många hushåll med småbarn. Alldeles intill Kvarnvägen ligger ett daghem.

Stockholmsvägen/Tungelstavägen. Asfalterad genomfartsled som fortsättning för trafiken på Södertäljevägen. Gångbanor saknas fränsett 100 m. Vägen passerar Tungelsta gamla och nya skola, Syskonstugan samt Lidaskolan.

Skogs-Ekebyvägen är en mycket kurvig asfaltväg. Den avlastar delvis genomfartsrafiken genom centrala Tungelsta. Förutom att den är mycket kurvig är den mycket smal och saknar gångbanor.

Sorundavägen är en dålig grusväg som saknar gångbanor.

Allévägen. Asfalterad, kraftigt trafikerad genomfartsväg. Den är smal med mycket farliga passager, har trädrader på båda sidor om körbanan och saknar trottoarer. Utmed vägen bor många hushåll med småbarn.

Mulstavägen. Smal och krokig (skymda kurvor) asfaltbelagd väg som saknar gångbanor.

Söderbyvägen. Mycket smal och krokig asfalterad väg utan gångbanor.

Stavsvägen. Asfalterad men smal och krokig utan gångbanor.

Kvarnvägen. Asfalterad men smal och utan gångbanor.

Hammarbergsvägen. Asfalterad genomfartsväg utan gångbanor.

B Lokala vägar (kommunen väghållare)

Skolvägen är asfaltbelagd men smal och saknar gångbanor. Genomfartsförbud för motortrafik utom mopeder.

Vädersjövägen. Delvis asfaltbelagd, mycket smal och saknar gångbanor.

Alstavägen. Smal asfaltväg utan gångbanor.

Hagavägen. Asfalterad, hårt trafikerad lokalväg utan gångbanor.

C Interna vägar

Lillgårdsområdet: Vägarna asfalterade. Kommunen väghållare.
Skogs-Ekeby trädgårdsstad: Samfällighet (kommunikationstomter).
Lida: Vägarna asfalterade, extremt smala. Kommunen väghållare.
Hammarängen: Samfällighet (kommunikationstomter).

Trafiksäkerhet

Samtliga vägar inom Tungelsta har låg standard. De är smala, ofta krokiga och dåligt underhållna med många farliga passager. Fränsett ett par övergångsställen och skyltar om hastighetsbe-gränkning saknas trafikregleringar. Samtliga vägar har öppna diken på båda sidor om körbanan. Av dessa skäl är trafiksäkerheten

låg. Gång-, cykel- och biltrafik måste samsas om vägarna. Efter-
som dessa är smala och trafiken intensiv - både personbilar och
tung trafik - är riskerna för olyckor stora. Framförallt är bar-
nen mycket utsatta. Flera olyckor har inträffat - även med död-
lig utgång - och tillbudena är vanliga.

Värst utsatta från trafiksäkerhetssynpunkt är Södertäljevägen-
Stockholmsvägen. I de centrala delarna av Tungelsta sammanfaller
barnens skolvägar med de trafikstråk som har den tyngsta och in-
tensivaste trafiken. Följande särskilt farliga partier vill vi
särskilt uppmärksamma:

Södertäljevägen från Idrottsvägen till järnvägsstationen. Spe-
ciellt svåra ställen är kurvan vid branddammen intill anslut-
ningen till Idrottsvägen, bron över Rocklösaån samt korsningen
vid Shell bensinstation.

Stockholmsvägen, övergångsställena vid nya och gamla skolan.

Allévägen. Korsningen med Södertäljevägen vid stationen, bron
över Rocklösaån vid kvarteret Ankaret, anslutningen till Ham-
marbergsvägen samt den efterföljande dubbelkurvan och slutligen
raksträckan mellan trädraderna förbi Hammarängen.

Stationsplan. Planen i anslutning till stationshuset, Konsum och
den nyligen uppförda kiosken är en helt oreglerad blandning av
trafikled och parkering. Olycksfallsriskerna är mycket stora
och tillbudena vanliga, särskilt vid tider då kundtillströmningen
är stor. Kaoset har ökat sedan den nya kiosken öppnade.

Lillgårdsvägen, som delar HSB-området mitt itu, medför stor risk
för lekande barn. Söderbyvägen, som är Lillgårdens utfartsväg
mot centrala Tungelsta, är mycket trafikfarlig.

Skogs-Ekebyvägen. Härnålskurvor, s-kurvor och farliga utfarter
från småvägar och tomter.

Den tillåtna hastigheten i Tungelsta är generellt 50 km. Undan-
tag utgör Stockholmsvägen förbi Tungelsta skola, som under skol-
tid kan förändras till 30 km/tim (skyltarna kan fjärrmanövreras).
Från Skogs-Ekebyvägen mot Västerhaninge har Stockholmsvägen
70 km/tim. Samma hastighet gäller för Söderbyvägen bortom Tun-
gelsta by.

Det krävs omfattande förändringar av trafikordningarna för att
trafiksäkerheten skall bli acceptabel i Tungelsta. I första hand
krävs att tung trafik leds förbi de tätbebyggda delarna av sam-
hället. Övriga hårt trafikerade vägar måste få trottoarer. Stör-
re hänsyn framförallt från den tunga trafiken är nödvändig. Den
sociologiska undersökningen visar mycket tydligt att de brist-
fälliga trafikarrangemangen och trafikriskerna uppfattas som den
allvarligaste olägenheten i Tungelsta. Klagomålen var omfattande
i alla delar av kommundelen. Södertäljevägen-Stockholmsvägen med
den intensiva tunga trafiken på vägar utan trottoarer ansågs va-
ra mest riskabla.

Trafiksäkerhet och utseende på allmänna parkeringsplatser

I Tungelsta finns följande allmänna parkeringsplatser:

Vid Konsum. Området ägs av SJ. Allévägen skär rakt igenom den stora "inofficiella" parkeringen, som är helt oreglerad. Den asfalterade parkeringen vid Konsums norra gavel används rätt lite.

Hela parkeringssituationen omkring centrum är kaotisk. Säkerhetsriskerna är oförsvärligt stora. En sanering av trafikförhållandena runt centrum är mycket angelägen. Flera intervjupersoner i den sociologiska undersökningen framhåller detta.

Vid Tungelsta nya skola. Planerad och anlagd parkering såväl för skolpersonal som för deltagare i gymnastik och idrott samt föreningsliv.

Gräsplanen vid Idrottsvägen. Oplanerat område utanför det inhängnade idrottsområdet. Ägs av kommunen.

Buller och luftföroreningar från biltrafiken

Den sociologiska undersökningen visar att de boende besväras av buller från trafiken i och utanför bostäderna. Störningarna påtalades främst från boende utmed de mest trafikerade stråken i centrala Tungelsta. Men det gäller också tomgångskörning av lastbilar (särskilt tidiga morgnar) i olika delar av Tungelsta.

GÅNG- OCH CYKELVÄGAR

På de här punkterna kan cirkeln vara kortfattad. Med vissa mindre undantag saknas särskilda gång- och cykelvägar. Med ett obetydligt undantag saknar alla genomfartsvägar trottoarer. Vid vissa interna gator däremot finns trottoarer på kortare sträckor. Följande gångvägar finns:

Trottoarer

Stockholmsvägen har trottoar på ena sidan mellan brandstationen och skolan (ca 100 m). Längs Stockholmsvägen mellan Hammarbergsvägen och Syskonstugan finns dessutom en gång- och cykelväg.

Markerade övergångsställen finns på tre ställen på Stockholmsvägen, vid brandstationen, vid Tungelsta nya skola och vid Lidaskolan.

Idrottsvägen har trottoar på ena sidan förbi atriumhusen.

Lillgårdsvägen har trottoar på ena sidan förbi HSB-husen.

Gnejsvägen har trottoar på ena sidan.

Separata gång- och cykelvägar finns dels mellan Vinkelvägen och Förminnesvägen, dels mellan Hagavägen och Lidaskolan.

Övrigt

Utöver dessa anlagda gång- och cykelvägar finns ett antal "olagliga" stigar över privata markområden. Det är dels genvägar som skolbarn trampat upp, dels promenadvägar omkring bostadsbebyggelsen. Några av dessa torde falla under allemansrätten men inte alla.

Ridning har under flera år varit en vanlig fritidssysselsättning för många ungdomar. Flera stallar och ett par ridskolor finns i Tungelsta med omnejd (se fritidsavsnittet). Ridning förekommer ibland på bilvägarna, vilket är en trafikfara. Dessutom förekommer ridning på promenadvägarna, vilket skapar problem för promenerande, motionslöpare och skidåkare då ridning förstör stigarna. Den här intressekonflikten är rätt påfallande. Det finns således ett klart bevv av särskilda ridvägar.

Gångvägarnas standard

De få gångvägar som finns kan inte sägas ha besvärande backar. I regel har de hårdgjord beläggning och har inga markerade nivåskillnader, fränsett trottoarkanter vid något övergångsställe. De få gångbanor som finns är i regel rätt smala, omkring en meter på de smalaste ställena. Avfasade trottoarkanter saknas, liksom ljud- och ljussignaler vid korsningar. De kan därför inte sägas vara handikappanpassade. Däremot finns tre markerade övergångsställen i anslutning till Tungelstas skolor. Belysningen är i regel tillfredsställande i själva tätorten men är sämre i den glesare bebyggelsen utanför. Vilplatser saknas helt. Snöröjningen och sandningen på vad som skulle kunna kallas gångbanor, eller dit gående är hänvisade för att inte komma ivägen för biltrafiken, kan inte sägas vara särskilt tillfredsställande. Bullerstörningar och luftföroreningar för gående har påtalats av de boende utmed lederna för den intensivaste trafiken. Flera av dem klagar såväl på buller som på avgaserna.

Trafikolyckor, olyckstillbud och personlig säkerhet har redan berörts. Dessa förhållanden är inte tillfredsställande. Skolvägarnas trafikrisker är särskilt besvärande, vilket påtalats i flera år av Tungelstaborna. Slutligen: offentliga toaletter saknas i Tungelsta.

Cykelvägarnas standard

De få stumpar av särskilda cykelvägar som finns är hårdgjorda, har god belysning och trafiksäkerhet. För cykelmöjligheterna på vägarna är beläggning och belysning inget problem. Trafiksäkerheten däremot är undermålig.

BRISTER OCH ÖNSKEMÅL OM FÖRBÄTTRINGAR

Kollektivtrafiken är i många avseenden bra. Kritiken gäller främst brister i kapaciteten och brister i samordningen mellan tåg och bussar. Vidare anser många att det tar för lång tid att resa kollektivt inom kommunen. Detta gör att många anser sig bli alltför beroende av bilen. Vissa tåg från Stockholm saknar såväl tåg- som bussförbindelse till Tungelsta, medan andra tåglägenhe-

ter har bådadera. Förbindelserna till Nynäshamn är dåliga. Standarden på busshållplatserna är i flera fall låg. Slutligen kritiserar SJ:s underlåtenhet att underrätta väntande pendeltågs-passagerare om förseningar och att vindskydden på plattformarna är misslyckade.

Kommunen bör hos SL verka för

- tätare tåg Västerhaninge - Stockholm vid topptrafik eller förstärkt trafik på annat sätt
- bättre och snabbare kollektivtrafikförbindelser inom kommunen, vilket uppenbarligen skulle minska biltrafiken betydligt
- bättre kollektiva kommunikationer Tungelsta-Nynäshamn
- bättre samordning bussar-tåg så att alla tåg i Västerhaninge får förbindelse till och från Tungelsta
- att alla busshållplatser får "bussficka", regnskydd och sittplats
- bättre rapportering av tågförseningar till Krigslida och Tungelsta hållplatser samt bättre vindskydd på plattformarna
- när trafikunderlaget ökar vid en utbyggnad bör storpendeln föras fram till Tungelsta. Även då erfordras emellertid viss intern busstrafik.

Vägstandarden i Tungelsta är i stort sett mycket låg. Den har endast förändrats obetydligt sedan hästsamhällets tid. De nuvarande trafikarrangemangen motsvarar inte alls kraven för den tunga och intensiva trafik som finns. På delar av trafiknätet kan inte två lastbilar mötas. Gång- och cykeltrafiken - som i allt väsentligt är hänvisad till vägarna löper därför större risk än som är acceptabelt med såväl mer eller mindre allvarliga olyckor som olyckstillbud som följd. Den låga trafiksäkerheten uppfattas enligt den sociologiska undersökningen som den allvarligaste bristen i kommundelen. Flera uppgav att de ansåg det var alltför osäkert att promenera eller cykla på flera av vägarna.

Södertäljevägen, Stockholmsvägen och Allévägen anses vara de farligaste vägarna. Trafikförhållandena vid de tre flerfamiljshusområdena uppfattas också som mycket otillfredsställande.

Kommunen bör vidta följande åtgärder:

- genomfartstrafiken - främst på Södertäljevägen/Tungelstavägen bör ledas utanför samhällets centrala delar
- genomfartstrafiken genom centrumområdet bör ledas andra vägar. Biltrafiken i centrumområdet regleras
- trafiksäkerheten på det interna vägnätet bör förbättras genom separering av bil- och gångtrafik, särskilt i anknötning till flerfamiljshusen
- i Ankaret och Krigslida bör bostadsparkeringen kompletteras
- vägtrafiken genom flerbostadshusområdet i Lillgården bör stängas av och en ny utfartsväg anordnas
- gatubelysningen anordnas eller förbättras där den idag saknas eller är dålig.

Bristen på acceptabla gång- och cykelvägar skapar stora trafikrisker. Dessa risker upplevs som mycket otillfredsställande. Detta gäller särskilt ifråga om barnens skolvägar. Tungelstabornas åsikter i den här frågan framgår mycket klart av den sociologiska undersökningen.

Det är därför angeläget att kommunen snarast ordnar separata gång- och cykelvägar i de delar av Tungelsta där trafikriskerna upplevs vara störst. Det gäller främst följande stråk:

- Södertäljevägen från Löparstigen till järnvägen
- Tungelstavägen/Stockholmsvägen från Södertäljevägen till Lida-skolan
- hela Allévägen
- från flerbostadshuset i Lillgården till Allévägen.

Järnvägen Stockholm-Nynäshamn
med SL:s pendeltåg

Den gamla järnvägsstationen

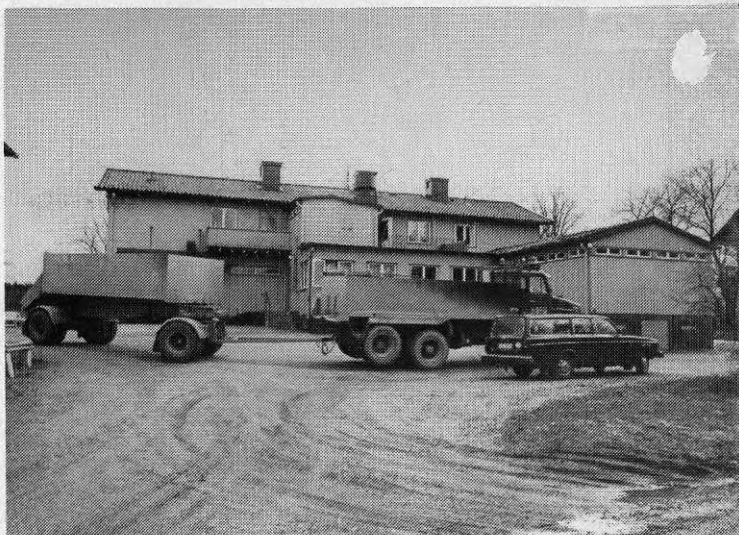

Tungelsta har även bussförbindelser
och en stark genomfartstrafik från
Södertälje, Nynäshamn ...

Men här måste också skolbarn
samt äldre och handikappade
ta sig fram, och det är inte lätt

Växthus, butiker och andra
näringsar alstrar sin trafik.
All tung trafik är inte ge-
nomfartstrafik.

Ett stort problem är den starka
trafiken i kombination med bris-
ten på gångbanor och ett bättre
fungerande trafiksystem.

I väntan på vägbreddning och
gångbanor har man varit förut-
seende och planterat en ny häck.
Blir väntan förgäves?

MILJÖVÅRD

Det har varit cirkelns avsikt att redovisa uppgifter om följande för att belysa hälso- och miljöproblemen:

- är fastigheterna i kommundelen anslutna till kommunalt avlopp? Om inte, hur löses då avloppsfrågan?
- finns industrier eller andra anläggningar som sysslar med miljöfarliga ämnen? Om ja, var gör de av sitt avfall?
- finns motsvarande utsläpp i luften, som kan misstänkas vara skadligt? Vilka i så fall?
- förteckna byggnader och anläggningar som är förfallna och skräpiga och som bör rustas upp och göras prydligare eller rivs
- göra motsvarande ifråga om ovårdade och störande bebyggda och obebyggda tomter eller annan mark i blickfånget
- ange miljöer kring allmänna platser, vägar och gångvägar som är ovårdade och nerslitna
- ange trädbestånd eller skogspartier i eller i anslutning till samhället som är ovårdade och förfallna.

Redovisningen i det följande behandlar inte frågorna exakt i den ordning som anges ovan. Istället har det visat sig ändamålsenligt att ansluta till den utmärkta redovisning som 1974 gjordes av ABF-cirkeln "Tungelsta världens centrum". Eftersom förändringarna på miljöområdet i Tungelsta sedan dess varit obetydliga ansluter vi oss i huvudsak till vad som framfördes. Vi återger delar av texten (inom citat) och gör några egna tillägg.

"Bristen på samhällsplanering i Tungelsta gör sig speciellt påmind inom detta område. *Vatten- och avloppsfrågorna* är inte tillfredsställande lösta och om en utbyggnad eller ett upphävande av byggnadsförbudet skall komma till stånd måste va-frågorna lösas. Nu finns dels kommunala ledningar, dels enkla lösningar för enskilda fastigheter. Fortfarande saknar många centralt belägna hus kommunalt vatten och avlopp. Avlopp går direkt ut i diken och i de åar som rinner öppet genom samhället.

Bullerstörningar är vanliga. Den tunga trafiken och övrig genomfartstrafik på Södertäljevägen, Gamla Stockholmsvägen och i viss mån Kvarnvägen skapar stora bullerproblem. Normal samtalston är omöjlig på tomterna när de tungt lastade bilarna passerar."

Den tunga trafiken har ökat genom den upprustning av tvärförbindelsen till Södertälje som skett under 70-talet.

"*Luftföroreningar* förekommer inom hela Tungelsta. Förutom trafiken är det främst handelsträdgårdarna som bidrar till utsläppen. Allmänt sett kan inte luftföroreningarna betraktas som allvarliga, men de bör beaktas.

De *åar och större diken* som finns inom samhället är starkt förorenade. Avlopp går ofta rakt ut i åar och diken utan rening."

Kartan på nästa sida visar befintliga huvudledningar för vatten och avlopp inom Tungelsta (kartan är från ABF-cirkeln "Tungelsta världens centrum").

För att skaffa sig en uppfattning om vattnets kvalitet i åsystemet i den centrala delen av Tungelsta lät ABF-cirkeln Statens institut för företagsutveckling, sektionen för vattenteknik, bestämma vattnets bakteriehalt genom prover från fem olika ställen enligt tabellen här nedan. Proven gällde det totala antalet bakterier, antalet coliforma bakterier samt antalet termostabila coliforma bakterier. Det är sådana egenskaper som har störst betydelse för vattnets användning som badvatten samt som dricksvatten för djur. Det ligger närmast till hands att göra sådana jämförelser då åsystemet går genom ett tätbebyggt område där bl a lekande barn och ungdom inte kan undgå att i olika sammanhang komma i kontakt med vattnet i de öppna åarna. I och utanför tätorten finns också ett stort antal husdjur - främst hundar, katter och hästar - som inte kan hindras från att dricka av vattnet.

Vi återger nedan resultatet av analyserna samt ABF-cirkelns kommentarer. Man kan på goda grunder anta att förhållandena sedan dess inte förbättrats.

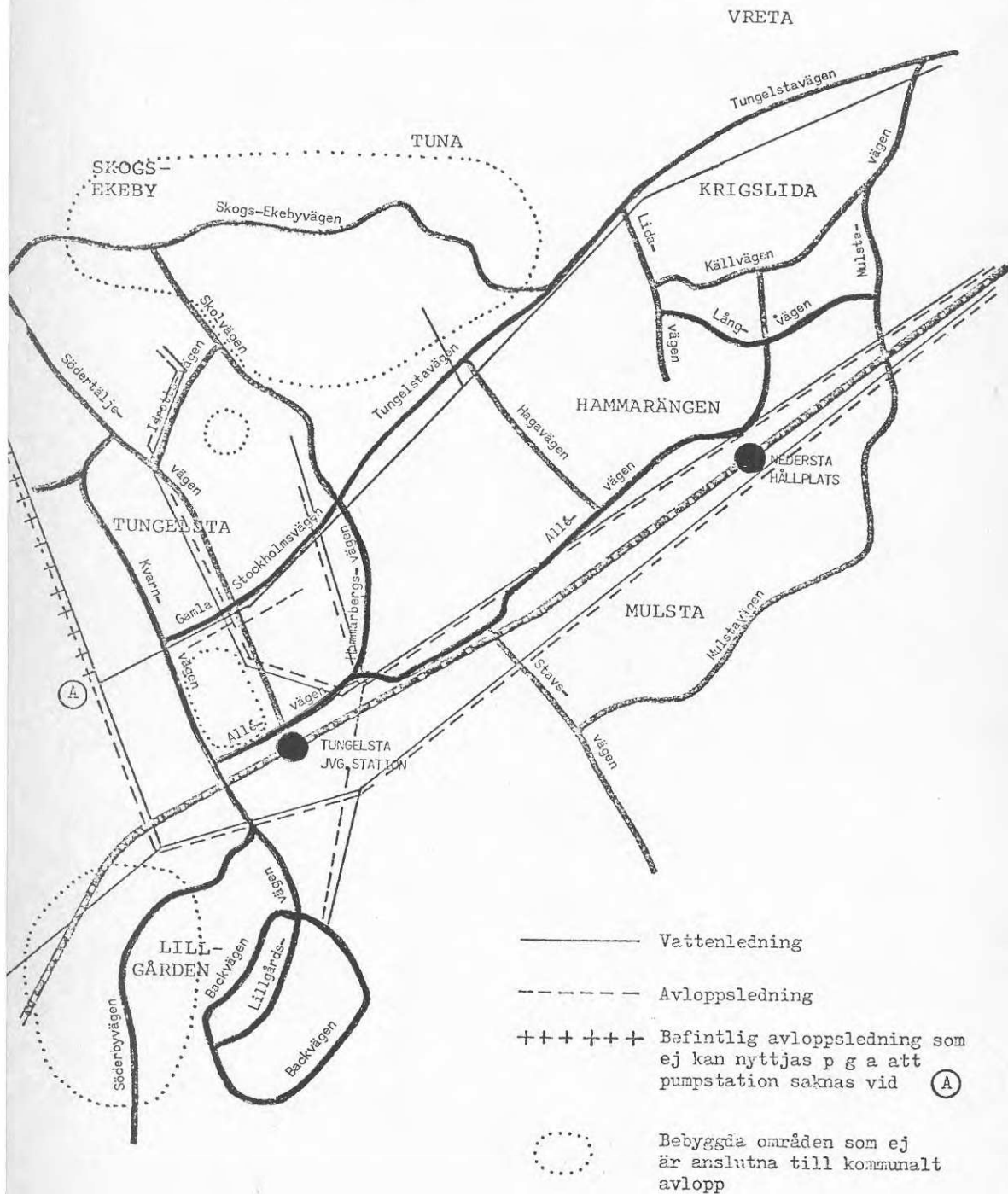
- - - - -

Provtagningsställe	Tot ant bakterier per ml	Tot ant coliforma bakterier per 100 ml	Tot antal termostabila coliforma bakterier per 100 ml
Prov 1: Bron vid Vädersjövägen	14 000	34 800	3 480
Prov 2: Bron vid Södertäljevägen	9 900	10 900	1 300
Prov 3: Bron vid kvarteret Ankaret	10 400	5 420	542
Prov 4: Bron vid Margits livs	1 310	348	240
Prov 5: Före utsläpp vid Vretalundsv 14	640	3 480	542

De coliforma bakterierna, som i sig själva inte är sjukdomsalstrande, utgör indikatorer på förekomsten av sjukdomsalstrande bakterier och virus i vattnet, t ex salmonella. För att anses tjänligt som *badvatten* bör antalet inte överstiga 1 000 coliforma och 100 termostabila coliforma bakterier per 100 ml vatten. Ifråga om *dricksvatten för husdjur* utgör motsvarande värden 50 coliforma och 2 termostabila coliforma bakterier per 100 ml vatten. Det totala antalet bakterier bör dessutom inte överstiga 100 per ml vatten för att anses tjänligt som dricksvatten för djur.

Som framgår av tabellen visar vattenproverna värden långt över de tolerabla gränserna. Mot denna bakgrund är det uppenbart att vattnet i åsystemet i centrala Tungelsta - och i åsystemet överhuvudtaget - kan vara en påtaglig hälsofara både för människor och djur. Det är all anledning för hälsovårdsnämnden att under-

HUVUDLEDNINGAR FÖR VATTEN OCH AVLOPP I TUNGELSTA (kommunala nätet)
(från "Aktion för ett bättre Tungelsta")

Rocklösaån rinner rakt igenom stora delar av Tungelsta

Avloppet från delar av Tungelsta släpps ut i ån. Det gör att vattnet ofta luktar illa och blir en hälsorisk för djur och människor

Man ser många hästar i Tungelsta. Spillningen används mindre i växthusen numera. Men gödselhögarna växer. Kan de skada grundvattnet?

söka dessa förhållanden närmare. Detta gäller särskilt provtagningsställe nr 1 vid Vädersjövägen."

- - - - -

Estetiska förhållanden

Det första översiktliga intrycket man får av Tungelsta är att det på osedvanligt många ställen är skräpigt och ostädadt. Många nedlagda trädgårdar och rester därav står och förfaller. I glest bebyggda områden har fastighetsägarna ostädade sophögar som gör ett sorgligt intryck. Så är bl a fallet i sydvästra Tungelsta, väster om Kvarnängen. Det är vidare skräpigt kring Tungelsta station, Hammarbergsvägen och längs Skolvägen. Buskar och sly får på många ställen växa fritt och ohejdat. På kartan på nästa sida har inlagts områden som ser förslummade ut.

Enligt vår mening skulle det bästa sättet att få områdena att se mera tilltalande ut vara att förtäta de delar som är glest bebyggda med ny bebyggelse. På igenväxta ångar och åkrar kan en nyexploatering ske. Om denna anpassas till det värdefulla i den befintliga miljön borde man därigenom kunna få ett väsentligt miljötillskott.

Vad gäller nedskräpningen och bristerna i miljövärden i Tungelsta har de synpunkter cirkeln för fram ett starkt stöd i den sociologiska undersökningen. Den visar klart att det framför andra är två frågor som plågar och irriterar människorna: de dåliga trafikförhållandena och miljöförhållandena. Man klagar över de öppna dikena och åarna och alla utsläppen i dem samt att det luktar illa, att åarna ofta svämmar över, att det är skräpigt, risigt och nedslitet lite varstans i Tungelsta.

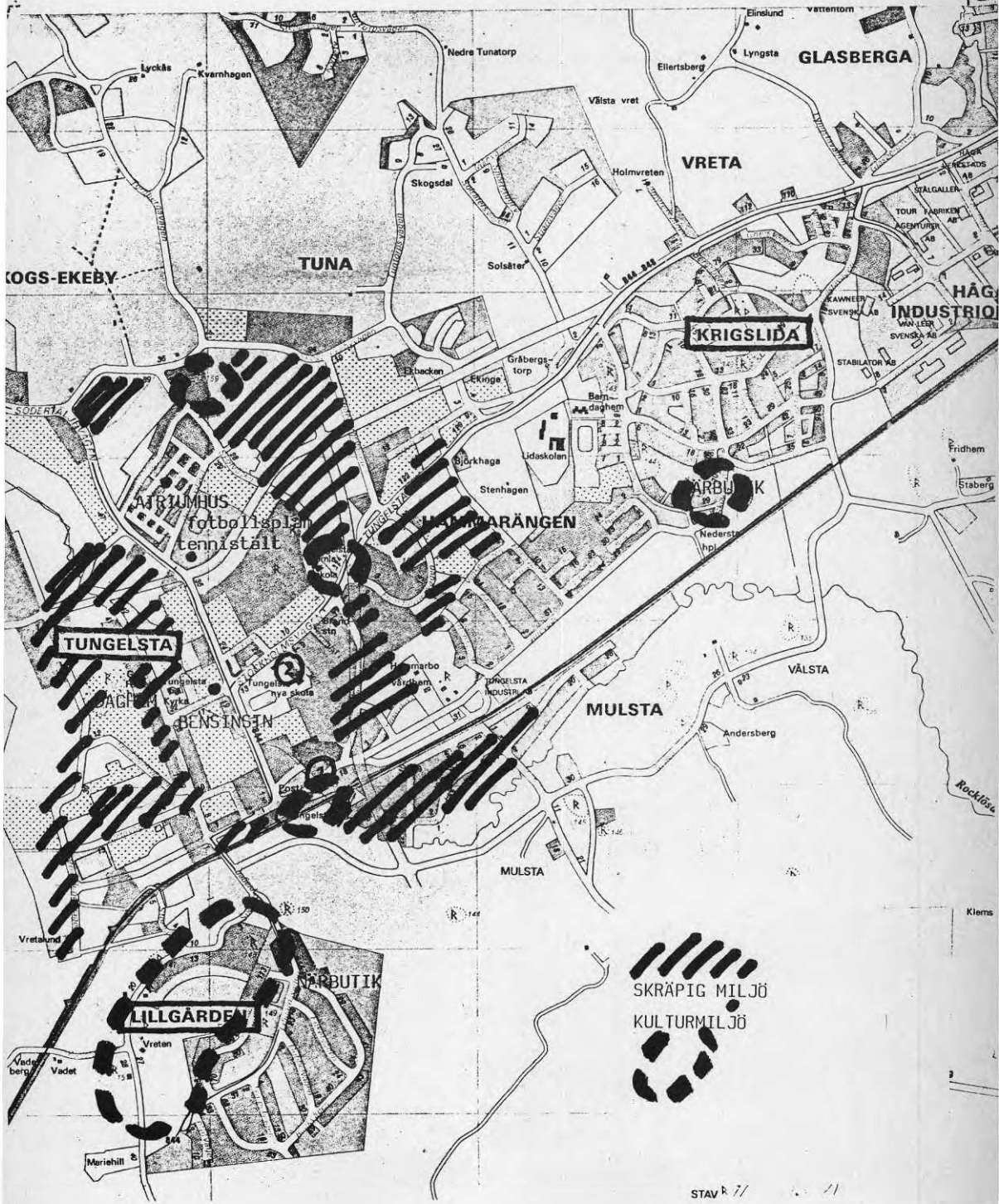
Miljöförhållandena i Tungelsta skulle kunna förbättras betydligt med relativt små insatser om bara viljan funnes. Initiativet måste komma från miljö- och hälsovårdsförvaltningen, som har ett förstahandsansvar för sådana här frågor. Även byggnadsnämnden har ansvar för hur det ser ut i ett område. Fastighetsägarna måste åläggas viss uppstädning på sina fastigheter. En tomt får inte se ut hur som helst. Den offentliga miljön har kommunen själv ansvar för liksom för de av kommunen ägda tomterna, bebyggda som obebyggda. Även om miljö- och hälsovårdsförvaltningen inte själv kan åtgärda alla dessa brister, har den ansvaret för att ta *initiativ* och inte låta förfallet fortsätta.

BRISTER OCH ÖNSKEMÅL OM FÖRBÄTTRINGAR

Enligt den sociologiska undersökningen är miljöfrågorna näst efter de bristfälliga trafikanordningarna det allvarligaste problemet i Tungelsta. Var tredje Tungelstabo har mer eller mindre allvarlig kritik av miljön. (Se sid 69-70 i rapporten "Bomiljöfrågor i Tungelsta".) En förbättring av miljöförhållandena innebär flera slag av åtgärder där främst hälso- och miljövärdnämnden har ansvar för att ta *initiativ*. De viktigaste åtgärderna är

- att alla fastigheter inom tätorten ansluts till befintligt kommunalt avlopp
- upprepning och sanering av åar och vattendrag
- kulvertering av de centrala partierna av Tungelstaån

Kommundelen Tungelsta

- undersökning av ridhäststallarnas betydelse för miljön, särskilt med hänsyn till gödselhanteringen
- åtgärder enligt miljövårdslagen och byggnadslagen mot alltför skräpiga tomter och andra markområden (gäller även kommunens egna tomter)
- rivning och uppsnygning av rester efter gamla trädgårdsanläggningar
- uppsnygning av SJ:s område norr om järnvägen.

KULTURMINNESVÅRD

Inventeringens syfte på den här punkten har varit att ange byggnader och miljöer, som har kulturhistoriskt värde och bör bevaras.

I samarbete med länsstyrelsen arbetar kommunen med ett "Kulturmiljöprogram för Haninge kommun, fastlandet". Ett förslag till program publicerades 1980. Förslaget har just remissbehandlats. För närvarande pågår arbetet att utforma underlag för beslut om ett kulturmiljöprogram enligt förslaget och remisserna.

Tätorten Tungelsta undantogs från programarbetet och angavs som utredningsområde. Jämsides med programarbetet har kommunens kulturförvaltning genomfört en inventering av byggnader och miljöer i de centrala partierna av Tungelsta. Inventeringen kommer att redovisas i en rapport med förslag till bevarande av vissa byggnader och miljöer. Redan nu behandlas emellertid kulturförvaltningens synpunkter vid den pågående områdesplaneringen i Tungelsta.

Den här studiecirkeln har inte till uppgift att göra någon ingående granskning av kulturminnena i Tungelsta, endast att fästa uppmärksamheten på frågans vikt och ange exempel. Cirkeln har inte heller ansett det lämpligt att i den här rapporten föregripa kulturförvaltningens redovisning genom att återge något av dess resultat. Vi begränsar oss till att visa en slags modellkarta för kulturförvaltningens inventering och överläggningar om möjligheterna att bevara vissa byggnader och miljöer. Se nästa sida. I övrigt återger vi ett "diskussionsinlägg" i frågan från *en* av cirkeldeltagarna, som cirkeln dock inte hunnit närmare diskutera.

"Eftersom Tungelsta är ett samhälle som började bebyggas omkring 1905-1910 finns det flera områden, kulturminnen och hus som har med åren blivit ortens ansikte.

Vad gäller fornminnen som t ex forngravar, stensättningar, runstenar och liknande bör dessa liksom runstenen i Skogs-Ekeby renoveras och markeras med skyltar.

Av nuvarande bebyggelse har Tungelstaborna fäst sig vid många av de fastigheter och hus som idag finns. Vid en sanering och ett förtätande av bebyggelsen vill vi i Tungelsta t ex att

- gamla "Tungelsta By" med dess minljö skall bevaras till eftervärden. Att färdas fram på Söderbyvägen genom byn är en upplevelse och ger upplysningar om äldre tiders bebyggelse, boende och arbetssätt. De hus som finns i byn bör bevaras och rustas upp. Nya hus i byn bör anpassas till miljön. Den aktivitet som idag finns bör ges möjlighet till mer plats samt utbyggnad. (Tungelsta Ridklubb). Kanske gamla hus som måste rivras men som bör bevaras skulle kunna placeras här
- stationshuset behålls kvar eftersom det är en för Tungelsta centrum karaktäristisk byggnad. Enigheten om att bevara och behålla detta hus är total. Om pendeltågtrafiken ändras och ändhållplatsen ändras från Västerhaninge till Tungelsta är Tungelstaborna av den bestämda uppfattningen att huset skall vara kvar
- "Tungelsta gamla skola" är en annan byggnad som många ortsbör har minnen ifrån och vill ha kvar. Huset bör användas för ur

miljön lämplig verksamhet

- det s k drottning Christinas jaktstätt i Krigslida som är en större tomt med gammal kultur görs något åt. Husen har redan förfallit och är i mycket stort behov av reparationer. För de Tungelstainvånare som bor i Lida-området är dessa hus de enda äldre
- miljön utmed och omkring Kvarnvägen med dess hus från olika tidsperioder bör bevaras
- det som finns av områden med äldre hus och även enskilda äldre hus planeras in på lämpligt sätt i en ny stadsplan. Många av dessa hus och områden förskönar bygden och skapar en omväxlande och trevlig miljö. Som exempel på några områden kan nämnas Skogs-Ekeby, Mulsta och Vålsta."

LOKAL INFORMATION

En av de viktigaste förutsättningarna för att ett samhälle skall kunna fungera som en lokal enhet är att det finns goda möjligheter för utbyte av information och idéer mellan invånarna. Effektiva kanaler för sådant informationsutbyte är således mycket viktiga. Ett väl fungerande system för informations spridning ökar medborgarnas möjligheter att få del av vad som händer och vad som planeras i samhället, vilket gör det lättare att känna sig hemma där. Vidare bör finnas effektiva kanaler för enskilda och intressegrupper att sprida information till invånarna. En genomgång av informationskanalerna i Tungelsta ger anledning till följande konstateranden. Vi har delat in informationskanalerna enligt följande:

- kommunal information
- tidningar
- lokal "annonsering".

KOMMUNAL INFORMATION

Haninge kommun ger sex gånger om året ut informationstidningen "Samhällsinformation i Haninge" till alla hushåll, biblioteken m fl. Tidningen omfattar 16 sidor och har en upplaga på 28 000 exemplar. I denna införs artiklar om viktiga kommunala verksamheter som barnomsorg, bostäder, kultur och fritid, invandrarfrågor m m.

Varannan vecka annonserar kommunen om aktuella tips, evenemang, fattade beslut m m i lokalpressen under rubriken "Haninge kommun informerar". Avdrag av annonsen distribueras till bl a biblioteken.

Den kommunala informationen omfattar i övrigt offentliga möten inför viktigare samhällsförändringar - t ex inför uppförande av högstadiet resp syskonstugan i Tungelsta.

Den kommunala informationstidningen är dock alltför allmänt hållen för att kunna spela någon roll för den lokala informationen. Informationen kommer dessutom oftast i efterhand när beslut redan fattats eller när färdiga förslag redan föreligger. - Detsamma gäller för övrigt i allt väsentligt den övriga kommunala informationen till medborgarna. - Informationstidningen berör också främst långsiktiga frågor. Som förmedlare av mera kortsiktig information spelar den därför inte någon roll; de långa utgivningsintervallen utgör ju också hinder för detta.

Den kommunala informationen ger alltså medbornarna en viss orientering om kommunens allmänna problem och planer. Däremot fyller den knappast någon uppgift för den lokala nyhetsförmedlingen. Undantag är dock de utställningar i biblioteket och offentliga möten om speciella Tungelstafrågor som kommunen anordnar. Sådana utställningar och möten är dock tyvärr, mycket ovanliga.

TIDNINGAR

Den lokala tidningen i Haninge är numera *Haninge allehanda*. Den är en kommersiell nyhetstidning som kommer ut en gång i veckan.

Upplagan är relativt liten. Den begränsade upplagan gör att den inte kan spela någon större roll vare sig som informationskanal eller som organ för opinionsbildning i Tungelsta.

DN-syd och Södernyheterna har ett mycket stort spridningsområde med flera hundratusen invånare. Från Haninges och särskilt Tungelstas synpunkt har dock tidningarna begränsad betydelse. Lokalt material har rätt små chanser att bli uppmärksammat. (Södernyheterna delas f ö inte ut gratis i Tungelsta, vilket är fallet i kommunen i övrigt.) Ur Haningebornas synpunkt är det inte så intressant vad som händer i Huddinge, Tyresö, Farsta, Nacka etc.

Med långa mellanrum utkommer *politisk information* från de politiska partiernas lokala organisationer. Denna innehåller ofta intressanta nyheter för invånarna på den lokala orten. Genom att denna information styrs partipolitiskt är det dock knappast någon öppen kanal.

LOKAL ANNONSERING

Ett mycket vanligt sätt att sprida information och reklam är via *erkulär, meddelanden och broschyrer* som delas ut i brevlådorna. Ett viktigt skäl till att detta är så vanligt torde vara att det saknas en slagkraftig lokal "tidning".

I Tungelsta finns flera ställen där *affisivering* förekommer. De vanligaste platserna är:

- stationen
- Konsum
- Lillgården
- Tungelsta nya skola
- biblioteket
- Nedersta tobak.

För att den lokala informationen skall kunna spridas ännu bättre borde tavlorna placeras på ännu mera framträdande platser och helst skötas på ett bättre sätt än nu. Någon borde ha ansvar för att vissa regler följs vid annonseringen, t ex att inte andras affischer täcks över - vilket tyvärr förekommer ofta - att gamla affischer rivs ner etc.

Kommunen borde ta på sig ansvaret för att affischtavlor finns på plats och är i acceptabelt skick. Skötseln kan möjligen uppdras åt någon sammanslutning av lokala ideella organisationer.

BRISTER OCH ÖNSKEMÅL OM FÖRBÄTTRINGAR

Den lokala informationen i Tungelsta fungerar dåligt. Det beror främst på att den kommunala informationen är bristfällig och att det saknas en lokal tidning, som har tillräcklig spridning och omfattar ett rimligt lokalt område. De som har stort behov av att informera lokalt, t ex ideella föreningar, måste därför göra egna meddelanden och sprida dem själva. Den tidning som finns i Haninge - Haninge Allehanda - når tyvärr inte ut till så särdeles många.

En bättre lokal information med inriktning på Västerhaninge-Tungelsta bör vara av väsentlig betydelse för kontakterna mellan

medborgarna och för att få dem att identifiera sig med sin hemort. Ett sätt att förbättra informationen skulle kunna vara att de lokala organisationerna hjälps åt att ordna en gemensam information, dels genom effektivare lokal affischering, dels genom en gemensam "lokaltidning" eller informationsblad eller att söka åstadkomma något ändamålsenligt samarbete med Haninge Allehanda.

Kommunen bör förbättra sin information till medborgarna. Kommunen bör också hjälpa organisationerna med affischtavlor, ta initiativ till att organisera samverkan mellan de lokala organisationerna för skötsel av tavlorna och för att åstadkomma ett lokalt informationsblad samt att trycka informationsbladet till självkostnadspris. Möjligen ligger fritidsförvaltningen närmast till för uppgiften.

SAMHÄLLSSKYDD

Det här avsnittet har avsetts innehålla en kort redovisning av

- åtgärder mot olyckor och olyckstillbud i trafiken
- åtgärder mot vissa former av kriminalitet som riktas mot individer och egendom
- brandskydd

Tiden har inte medgett någon mera infående diskussion om de här frågorna. Vi har enats om följande anteckningar.

ÅTGÄRDER MOT TRAFIKRISKER

Av den tidigare redovisningen, särskilt avsnittet "kommunikationer", framgår klart att trafikriskerna i Tungelsta upplevs vara stora. Mest utsatta är barn och gamla. De åtgärder som vidtagits för att minska riskerna - som påtalats vid en rad tillfällen under många år - är tyvärr alltför begränsade för att skapa erforderlig trygghet för medborgarna. Trafikregleringarna är få och otillräckliga.

Frågan är särskilt viktig inför den förestående utbyggnaden av Tungelsta. Redan under byggnadstiden kommer trafiken att öka markant och kommer sedan att fortsätta öka efterhand som nya hushåll flyttar in. Om inte åtgärder i form av trafikregleringar och provisoriska förbättringar av tillräcklig omfattning vidtas i tid kommer trafikriskerna att öka, sannolikt under rätt lång tid framöver. Detta bör undvikas.

ÅTGÄRDER MOT KRIMINALITET

Tungelsta kan inte sägas vara särskilt utsatt ifråga om kriminalitet som riktas mot individer och egendom i jämförelse med många andra svenska samhällen. Dock saknas inte heller i Tungelsta sådana problem. Den sociologiska undersökningen visar att en del äldre personer klagar över inbrott och att de inte känner sig säkra när de går ut på kvällen. En del anmärker också på olaga mopedåkning och knarkmissbruk. Den lokala polisen har en ganska intensiv bevakning inom området.

Kommunens fältassistent för Västerhaninge-Tungelsta liksom den särskilda "samordningsgruppen för ungdomsfrågor i Tungelsta" (skol-, social- och fritidsförvaltningarna) söker i samverkan med polisen motverka missbruk av sprit och narkotika (även langning) m m. De åtgärder som således vidtagits för medborgarnas skydd förefaller vara tillfredsställande. Cirkeln anser det dock angeläget att verksamheten fullföljs med energi.

BRANDSKYDD

Tungelsta kan idag sägas ha ett effektivt brandskydd genom den lokala borgarbrandkåren. Den skapar god trygghet för medborgarna. För närvarande diskuteras en omorganisation av brandförsvaret i Haninge. Därvid har ifrågasatts om Tungelsta brandkår skall finnas kvar. Cirkeln anser att det är angeläget att den lokala brandkåren, som uppenbarligen är mycket effektiv, får fortsätta

sin verksamhet. Varje annan lösning skulle för Tungelstas del vara en försämring.

BRISTER OCH ÖNSKEMÅL OM FÖRBÄTTRINGAR

- Kommunen bör söka minska de påtalade trafikriskerna i Tungelsta. Även provisoriska åtgärder är värdefulla. Det är särskilt viktigt att förebygga att den planerade utbyggnaden av Tungelsta medför försämringar av dagens situation
- de åtgärder som vidtagits för att motverka missbruk och lagning av sprit och narkotika bör fullföljas med energi
- Tungelstas borgarbrandkår bör fortsätta sin verksamhet som hittills.

ÅTGÄRDSKATALOG

INLEDNING

Den inventering som redovisas i det föregående söker *belysa en rad väsentliga levnadsförhållanden* och hur dessa upplevs av människorna i en kommun. Inventeringen ger en betydligt klarare bild av vad som är bra och vad som är dåligt för olika gruppers vardagsliv än vad som hittills varit brukligt i kommunal utredningsverksamhet. Beskrivningen inriktas på både en kvantitativ och kvalitativ redovisning som söker ange vad som är de främsta problemen för människorna. En del av dessa är säkert välkända för politiker och planerare eftersom de framförts sedan lång tid tillbaka.

Inventeringen tar främst fasta på *nuvarande förhållanden och problemen*. Strävan har varit att så enkelt och klart som möjligt redovisa vari problemen består. Som grund för kommunens fortlöpande planering av förbättringar är denna typ av information minst lika viktig som beskrivningar och antaganden om framtidstillstånd. Dessutom är den mer fattbar och informativ för de människor det gäller. Detta är inte minst viktigt i strävan att öka medborgarinflytandet, där de aktuella förhållandena av naturliga skäl spelar en avgörande roll.

Inventeringen har inriktats på att ge en bild av *den totala miljön i kommundelen*. Beskrivningarna har utan undantag gjorts utifrån de lokala perspektivet utan större hänsyn till den kommunala administrationens klassificeringar. Detta medför t ex att anläggningar och verksamheter genomgående behandlats i ett sammanhang. Detta gäller också de "önskemål om förbättringar", som avslutar varje avsnitt i rapporten. Fördelen med denna uppläggning för dem det i första hand gäller - de boende i Tungelsta - är att redovisningen blir enklare och tydligare. Det bör inte heller innebära någon svårighet för kommunen att översätta önskemålen i förvaltningstermer.

BRISTER OCH ÖNSKEMÅL OM FÖRBÄTTRINGAR

I det följande sammanfattas de önskemål om förbättringar, som inventeringen gett anledning till. Redovisningen följer samma ordning som den föregående rapporten. Åtgärds katalogen avslutas med cirkelns prioritering av åtgärderna efter angelägenhet. Allra sist ger cirkeln några synpunkter på den förestående utbyggnaden av Tungelsta.

BEFOLKNING OCH SOCIAL MILJÖ

Folkmängden i Tungelsta minskar. Ålderssammansättningen är mycket ojämn med ett betydande underskott av personer i åldern 20-30 år och av förskolebarn. Utan en viss inflyttning av småbarnsfamiljer kommer folkmängden att fortsätta sjunka.

Utvecklingen om den får fortsätta får betydande konsekvenser för möjligheterna att bibehålla - och än mindre förbättra - den lokala servicen liksom för det sociala livet i kommundelen överhuvudtaget.

BOSTADSFÖRHÅLLANDEN

Äldre personer och ungdomar har svårt att finna lämpliga bostäder i kommundelen, vilket är ett betydande socialt problem. Det råder också brist på bostäder för småbarnsfamiljer. Ett tillskott av nya bostäder är därför angeläget. Därvid bör särskilt beaktas att

- kapitalinsatserna för nya bostäder bör hållas så låga att betalningssvaga grupper - främst ungdomar - inte utestängs. Vid flerbostadshus bör därför en del bostäder vara hyreslägenheter. Vid småhus bör bl a provas tomträtt och självbyggeri för att sänka kapitalkostnaderna. Även vid flerbostadshus bör kunna provas självbyggeri ifråga om delar av inredningsarbetena
- nytillskottet av bostäder fördelas ungefär lika mellan småhus och flerbostadshus. De senare bör vara små enheter och helst inte mer än två våningar. Ungefär hälften av lägenheterna bör vara 2-3-rummare och hälften större bostäder
- en del bostäder bör vara speciallägenheter för handikappade. Man bör också överväga att i ett centralt läge uppföra ett mindre servicehus främst för personer med rörelsehinder, men också för andra kategorier. Se för övrigt "äldreomsorg".

NÄRMILJÖ

Den något okontrollerade blandningen av fordonstrafik och gående (särskilt barn) är ett påfallande närmiljöproblem. I den nuvarande bebyggelsen bör följande uppmärksammas:

- bättre småbarnslekplatser, särskilt vid flerbostadshusen
- bättre trafiksäkerhet kring flerbostadshusen och i anslutning till vissa småhusområden
- bostadsparkeringen vid kv Ankaret och vid flerbostadshusen i Krigslida måste utökas och arrangeras så att den inte som nu kolliderar med småbarnens lekplatser
- bättre handikappanpassning av närmiljön och den offentliga miljön överhuvudtaget, inkl serviceanordningarna
- åtgärder bör vidtas mot buller och luftföroreningar från trafiken för vissa bostäder, särskilt längs huvudlederna.

Vid nyproduktion av bostäder i området bör man satsa på små enheter med hög grad av trafikseparering.

FÖRSÖRJNINGSMÖJLIGHETER

En väsentlig nackdel med ett samhälle av Tungelstas typ, är bristen på lokala arbetsplatser. Flertalet Tungelstabor måste pendla till andra orter med tidsödande och tröttande arbetsresor. Att intresset för bosättning i Tungelsta trots dessa nackdelar ändå är så pass stort som fallet är, beror på samhällets kvaliteter i övrigt, främst "den lilla skalan" och närheten till naturen. Eftersom erfarenheterna i Haninge hittills visat att det är mycket svårt att lokalisera ut nya arbetsplatser till perifera lägen, är detta ett viktigt skäl till att begränsa utbyggnaden. Eljest ökar andelen pendlare, samtidigt som fördelarna med "den lilla skalan" på samhället reduceras genom en utbyggnad.

Det är under alla förhållanden önskvärt öka den lokala sysselsättningen. Kommunen bör därför

- bistå trädgårdsnäringen på olika sätt
- underlätta för mindre serviceföretag som inte stör miljön att etablera sig i Tungelsta
- söka lokalisera ytterligare företag till Håga och Jordbro industriområden
- bevaka möjligheterna till spåranslutning till ett ev framtida industriområde söder om Tungelsta.

UTBILDNINGSFÖRHÅLLANDEN

Skolledningen uppger som problem att omprioritering av kostnader i kommunens budget leder till att Tungelsta förlorar undervisningsresurser till förmån för andra delar av kommunen.

Som önskemål framhåller skolledningen möjligheten att kunna ge uppskov med skolgång eller att ersätta nionde skolåret med yrkespraktik. Ett annat önskemål är en trafiksanering i Tungelsta som ger större trafiksäkerhet för eleverna.

Efter diskussion om skolsituationen vill *cirkeln* framhålla att

- större ansträngningar bör göras för att öka andelen behöriga lärare, särskilt på lågstadiet
- skolvägarna bör göras trafiksäkrare
- yrkeslivsorientering och den fackliga orienteringen i skolan bör förbättras
- skadegörelsen i skolan bör bekämpas effektivare
- elevunderlaget i Tungelsta sjunker. En utbyggnad av Tungelsta är således möjlig utan nya skollokaler.

KOMMERSIELL SERVICE

Med hänsyn till närheten till Stockholm och till flera välförsedda centra på närmare håll är det förklarligt att den kommersiella servicen i Tungelsta inte är särskilt omfattande. Den sociologiska undersökningen visar emellertid att många anser att det är för få butiker i Tungelsta. De vill både ha större sortiment i de butiker som finns och fler butiker. Särskilt nämndes ytterligare en livsmedelsbutik i centrum samt specialbutiker för fisk, grönsaker och verktyg samt hantverkerier.

Det är lätt att förstå att flera önskar större utbud av butiker och tjänster. Det begränsade kundunderlaget i Tungelsta jämte närheten till andra centra ger emellertid små förutsättningar för ytterligare kommersiell service. Med en något större folkmängd skulle dock förutsättningarna för etablering av ytterligare service öka.

BARNOMSORG

Cirkeln har enats om att framföra följande önskemål och synpunkter:

- en öppen förskola skulle fylla ett stort behov för många familjer, särskilt för nyinflyttade föräldrar som vårdar förskole-

- barn i hemmet
- det råder brist på småbarnsplatser på daghemmen vilket hindrar en del från att förvärvsarbeta
- för närvarande missgynnas familjer som utnyttjar deltidspplatser vid daghemmen. Kommunen bör öka möjligheterna att utnyttja daghemmen för mindre än en hel dag med motsvarande reducering av avgifterna. De nuvarande bestämmelserna missgynnar särskilt personer som arbetar på obekväma arbetstid t ex vårdpersonal
- i olika sammanhang har framförts önskemål om att öka platserna vid daghem/fritidshem och reducera andelen platser i familjedaghem/familjefritidshem.

ÄLDREOMSORG

För att öka möjligheterna för äldre och handikappade att bo (kvar) i sin invanda miljö och att kunna uppehålla sina sociala kontakter krävs följande:

- bättre tillgång till mindre, handikappanpassade lägenheter i centralt läge
- serviceanordningarna och utemiljön handikappanpassas så långt som möjligt
- ett mindre servicehus bl a för äldre och handikappade - om möjligt med dygnet-runt-service - uppförs i ett centralt läge
- hemtjänsten/hemsjukvården utökas för att underlätta för konvalcenter och för pensionärer på institutioner att tillfälligt vistas i sina hem
- Tungelsta bör få en egen mindre dagcentral, lämpligen i anslutning till ett eventuellt servicehus. En tillfällig dagcentral ordnas i någon annan lokal, som är handikappanpassad
- kommunen bör bedriva någon form av uppsökande verksamhet bland äldre och handikappade för att få bättre reda på deras situation och kunna vidta effektivare förebyggande åtgärder
- den lokala sjukvården bör förbättras så mycket som möjligt för att minska behovet av sjukhusbesök
- Södersjukhuset bör åter bli sjukhus för kommundelen. Resorna till Nacka sjukhus är alltför besvärliga för äldre och handikappade.

INDIVID- OCH FAMILJEOMSORG

Enligt *socialförvaltningen* väntar de flesta föräldrar i allmänhet för länge med att ta kontakt med socialvården när deras barn har problem. Det händer att dolda familjeproblem dyker upp efter att ha funnits i flera år och då är problemen mycket svåra att lösa.

Cirkeln vill för sin del framföra följande:

- information till allmänheten om den service socialvården ger och vart man vänder sig med olika sociala problem bör förbättras
- landstingets familjerådgivning, som kompletterar kommunernas socialvård, bör byggas ut
- kommunen bör bedriva någon form av uppsökande verksamhet för att tidigare än vad som nu är fallet vid behov kunna komma enskilda och familjer till hjälp i förebyggande syfte.

HÄLSO- OCH SJUKVÅRD

Haninge hör till de delar av landstingsområdet där hälso- och sjukvården är sämst tillgodosedd. Detta gäller särskilt kommunens södra delar dit Tungelsta hör.

Kommunen bör påverka landstinget så att

- tjänsterna vid nuvarande läkarstation i Västerhaninge hålls besatta och att stationens telefonservice för tidsbeställning och förfrågningar förbättras
- den nya vårdcentralen tas i bruk planenligt och får de resurser som utlovats
- resurserna vid akutmottagningen på dagtid vid Handens sjukhus byggs ut, så att väntetiderna förkortas
- kommundelen som tidigare hänvisas till Södersjukhuset
- vårdcentralen i Handen får en vårdgrupp för psykisk öppenvård
- Haningeborna får tillgång till apotek med natt- och helgjour närmare än på Södermalm i Stockholm.

FRITIDSLIV OCH FRITIDSMÖJLIGHETER

Fritidskontoret gör för sin del den bedömningen att fritidsutrustningen i Tungelsta är tillfredsställande utom i följande två avseenden:

Föreningslokaler med tonvikt på föreningskanslier samt gemensamma lokaler för möten och sammanträden. I nästa steg bör även föreningservice av den typ som redan finns i Västerhaninge centrum ställas till föreningslivets förfogande.

Spår och leder bör förbättras genom att anlägga el-ljusspår och ridstigar.

Cirkeln instämmer i fritidskontorets bedömning och förslag till förbättringar och konstaterar att stora delar av fritidssektorn i kommundelen har en god standard. De problem som finns gäller framförallt vissa utomhusanläggningar och strövområden. Vi vill göra följande tillägg:

Inomhus

- biblioteken bör hålla öppet något mera, särskilt på kvällstid
- verksamheten vid fritidsgården bör inte bara avse ungdomar och ungdomsprogrammen bör göras mer allsidiga
- filmutbudet vid Folkets Hus-bion bör göras mer allsidigt

Utomhus

- elljusspår anordnas i ett eller flera av områdena sydost om Lillgården, Tornbergsområdet och Älvsåsen
- isbanespolningen vid Tungelsta- och Lidaplanerna bör förbättras
- ridning i välfrekventerade gångstråk och skidspår bör förhindras genom information till hästägare och ryttare och genom anläggning av ridstigar
- skogsområdet runt Tornberga och Långsjön bör bevaras som fri-luftsområde
- möjligheten till båtuthyrning vid Östnora är önskvärd

KOMMUNIKATIONER

Kollektivtrafiken är i många avseenden bra. Kritiken gäller främst brister i kapaciteten och brister i samordningen mellan tåg - bussar. Vidare anser många att det tar för lång tid att resa kollektivt inom kommunen. Många anser sig därigenom bli alltför beroende av bilen. Förbindelserna till Nynäshamn är dåliga. Standarden på busshållplatserna är i flera fall låg. Slutligen kritiserar SJ:s underlåtenhet att underrätta väntande pendeltågpassagerare om förseningar och att vindskydden på plattformarna är misslyckade.

Kommunen bör hos SL verka för

- tätare tåg Västerhaninge-Stockholm vid topptrafik eller förstärkt trafik på annat sätt
- bättre och snabbare kollektivtrafikförbindelser inom kommunen, vilket uppenbarligen skulle minska biltrafiken betydligt
- bättre kollektiva kommunikationer Tungelsta-Nynäshamn
- bättre samordning bussar-tåg så att alla tåg i Västerhaninge får förbindelse till och från Tungelsta
- att alla busshållplatser får "bussficka", regnskydd och sittplats
- bättre rapportering av tågförseningar till Krigslida och Tungelsta hållplatser samt bättre vindskydd på plattformarna
- när trafikunderlaget ökar vid en utbyggnad bör storpendeln föras fram till Tungelsta. Även då erfordras emellertid viss intern busstrafik.

Vägstandarden är i stort sett mycket låg. På delar av trafiknätet kan inte två lastbilar mötas. Gång- och cykeltrafiken - som i allt väsentligt är hänvisad till vägarna - löper därför större risker än som är acceptabelt med såväl mer eller mindre allvarliga olyckor och olyckstillbud som följd. Den låga trafiksäkerheten uppfattas enligt den sociologiska undersökningen som den allvarligaste bristen i kommundelen. Flera uppgav att de ansåg det vara alltför osäkert att promenera eller cykla på flera av vägarna.

Södertäljevägen, Stockholmsvägen och Allévägen anses vara de farligaste vägarna. Trafikförhållandena vid de tre flerfamiljshusområdena uppfattas också som mycket otillfredsställande.

Kommunen bör vidta följande åtgärder:

- genomfartstrafiken - främst på Södertäljevägen/Tungelstavägen - bör ledas utanför samhällets centrala delar
- genomfartstrafiken genom centrumområdet bör ledas andra vägar. Bilparkeringen i centrumområdet regleras
- trafiksäkerheten på det interna vägnätet bör förbättras genom separering av bil- och gångtrafik, särskilt i anknötning till flerfamiljshusen
- i Ankaret och Krigslida bör bostadsparkeringen kompletteras
- vägtrafiken genom flerbostadsområdet i Lillgården bör stängas av och en ny utfartsväg anordnas
- gatubelysning anordnas eller förbättras där den idag är bristfällig.

Bristen på acceptabla *gång- och cykelvägar* skapar trafikrisker, särskilt ifråga om barnens skolvägar. Kommunen bör därför snarast ordna separata gång- och cykelvägar i de delar av Tungelsta

där trafikriskerna upplevs vara störst. Detta gäller främst följande stråk:

- Södertäljevägen från Löparstigen till järnvägen
- Tungelstavägen/Stockholmsvägen från Södertäljevägen till Lida-skolan
- hela Allévägen
- från flerbostadshuset i Lillgården till Allévägen.

MILJÖVÅRD

Enligt den sociologiska undersökningen är miljöfrågorna näst efter de bristfälliga trafikanordningarna det allvarligaste problemet i Tungelsta. Var tredje Tungelstabo har mer eller mindre allvarlig kritik av miljön. En förbättring av miljöförhållandena innebär flera slag av åtgärder där främst hälso- och miljövårdsnämnden har ansvar för att ta initiativ. De viktigaste åtgärderna är

- att alla fastigheter inom tätorten ansluts till befintligt kommunalt avlopp
- upprensning och sanering av åar och vattendrag
- kulvertering av de centrala partierna av Tungelstaån
- undersökning av ridhäststallarnas betydelse för miljön, särskilt med hänsyn till gödselhanteringen
- åtgärder enligt miljövårdslagen och byggnadslagen mot alltför skräpiga tomter och andra markområden (gäller även kommunens egna tomter)
- rivning och uppsnygning av resterna efter gamla trädgårdsanläggningar
- uppsnygning av SJ:s område norr om järnvägen.

KULTURMINNESVÅRD

Frågan har inte diskuterats mera ingående av cirkeln, som endast redovisar ett "diskussionsinlägg" från en av cirkeldeltagarna:

"Eftersom Tungelsta är ett samhälle som började bebyggas omkring 1905-1910 finns det flera områden, kulturminnen och hus som med åren har blivit ortens ansikte. Vad gäller fornminnen som t ex forngravar, stensättningar, runstenar och liknande bör dessa liksom runstenen i Skogs-Ekeby renoveras och markeras med skyltar. Av nuvarande bebyggelse har Tungelstaborna fäst sig vid många av de fastigheter och hus som idag finns. Vid en sanering och ett förtätande av bebyggelse vill vi i Tungelsta t ex att

- gamla "Tungelsta By" med dess miljö skall bevaras till eftervärden. Att färdas fram på Söderbyvägen genom byn är en upplevelse och ger upplysningar om äldre tiders bebyggelse, boende och arbetssätt. De hus som finns i byn bör bevaras och rustas upp. Nya hus i byn bör anpassas till miljön. Den aktivitet som idag finns bör ges möjlighet till mer plats samt utbyggnad. (Tungelsta Ridklubb). Kanske gamla hus som måste rivas men som bör bevaras skulle kunna placeras här
- stationshuset behålls kvar eftersom det är en för Tungelsta centrum karaktäristisk byggnad. Enigheten om att bevara och behålla detta hus är total. Om pendeltågtrafiken ändras och änd-

hållplatsen ändras från Västerhaninge till Tungelsta är Tungelstatornerna av den bestämda uppfattningen att huset skall vara kvar

- "Tungelsta gamla skola" är en annan byggnad som många ortsbor har minnen ifrån och vill ha kvar. Huset bör användas för ur miljön lämplig verksamhet
- det s k drottning Christinas jaktlott i Krigslida som är en större tomt med gammal kultur görs något åt. Husen har redan förfallit och är i mycket stort behov av reparationer. För de Tungelstainvånare som bor i Lida-området är dessa hus de enda äldre
- miljön utmed och omkring Kvarnvägen med dess hus från olika tidsperioder bör bevaras
- det som finns av områden med äldre hus och även enskilda äldre hus planeras in på lämpligt sätt i en ny stadsplan. Många av dessa hus och områden förskönar bygden och skapar en omväxlande och trevlig miljö. Som exempel på några områden kan nämnas Skogs-Ekeby, Mulsta och Välsta."

LOKAL INFORMATION

Den lokala informationen i Tungelsta fungerar dåligt. Det beror främst på att den kommunala informationen är bristfällig och att det saknas en lokal tidning, som har tillräcklig spridning och omfattar ett rimligt lokalt område. De som har stort behov av att informera lokalt, t ex idiella föreningar, måste därför göra egna meddelanden och sprida dem själva.

Cirkeln anser att kommunen bör

- förbättra sin egen information till medborgarna
- hjälpa organisationerna med bättre affischtavlor och bättre skötsel av tavlorna
- ta initiativ till att organisera samverkan mellan lokala organisationer för att åstadkomma ett lokalt informationsblad för föreningsmeddelanden m m och att trycka detta till självkostnadspris.

SAMHÄLLSSKYDD

Tiden har inte medgett någon mera ingående diskussion om de här frågorna. Cirkeln har enats om följande anteckningar:

- kommunen bör söka minska de påtalade trafikriskerna i Tungelsta. Även provisoriska åtgärder är värdefulla. Det är särskilt viktigt att förebygga att den planerade utbyggnaden av Tungelsta medför försämringar av dagens situation
- de åtgärder som vidtagits för att motverka missbruk och lagning av sprit och narkotika bör fullföljas med energi
- Tungelstas borgarbrandkår bör fortsätta sin verksamhet som hittills.

PRIORITERING AV ÅTGÄRDERNA

Även om Tungelsta i många avseenden uppfattas vara ett bra samhälle visar den här inventeringen att åtskilligt kunde vara bättre. Cirkeln har föreslagit en rad förbättringar. Några av dem är mer angelägna än andra. Till ledning för bedömningen av politiker och planerare har cirkeln gjort ett försök att rangordna åtgärderna efter angelägenhet. Rangordningen bygger inte bara på cirkeldeltagarnas egna åsikter och värderingar. Den har också stöd i den sociologiska undersökningen som är en del av inventeringen.

Tiden har inte medgivit några ingående diskussioner angående rangordningen av detaljer. I huvudsak behandlas därför de olika välfärdssektorerna som helheter.

A Åtgärder i första hand

1 Gator och vägar. Förbättringar av gator och vägar, inkl gång- och cykelvägar är allra viktigast. Det gäller främst följande tre grupper av frågor:

- genomfartstrafiken måste föras utanför samhällets centrala delar eller på annat sätt avlasta det lokala vägnätet
- genomfartstrafiken genom centrumområdet måste ledas en annan väg
- gång- och cykelbanor bör anläggas vid vissa lokala vägar, särskilt de som måste trafikeras av skolbarn samt av äldre och handikappade.

2 Miljövård

- alla fastigheter i Tungelsta bör snarast anslutas till befintligt kommunalt avlopp
- åsystemet bör saneras och kulverteras i centrala partier
- en allmän uppsnygning bör göras inom kommundelen (inkl skräpiga upplag på tomter).

3 Bostadsförhållanden och närmiljö

- fler smålägenheter i handikappanpassade flerbostadshus för yngre och för äldre bör byggas
- ett mindre servicehus bör uppföras för att öka möjligheterna för äldre och handikappade att bo kvar i kommundelen
- närmiljön bör förbättras, särskilt ifråga om handikappanpassning, lekmöjligheter för barn samt bilparkering.

4 Eftersom dessa åtgärder inte kan - eller bör - genomföras utan detaljplanering med ledning av en övergripande plan för hela Tungelsta är det angeläget att kommunen skyndsamt utarbetar den sedan länge utlovade *områdesplanen för Tungelsta*. Tidplanen för detta arbete bör delges Tungelstaborna omgående.

B Angelägna åtgärder i andra hand

1 Försörjningsmöjligheter

Mera arbetsplatser till Haninge och till Tungelsta och dess omgivning så att arbetsresorna kan förkortas och sysselsättningen för kvinnorna underlättas.

2 Kollektiva kommunikationer

Förbättringar av de kollektiva kommunikationerna särskilt ifråga om

- tätare tåg Västerhaninge-Stockholm
- bättre anpassning bussar/tåg Västerhaninge-Tungelsta
- förbättrad utrustning på vissa busshållplatser (bussficka, regnskydd, sittplatser)
- bättre information om förseningar till väntande på pendeltågstationerna
- storpendeln till Tungelsta när resandeunderlaget blir större vid en utbyggnad av kommundelen.

3 Utbildningsförhållanden

Vi anser det viktigt att åstadkomma

- större andel behöriga lärare, särskilt på lågstadiet
- säkrare skolvägar, särskilt för lågstadiebarnen
- effektivare åtgärder mot förstörelsen i skolan

4 Hälso- och sjukvård

- Södersjukhuset bör bli Tungelstabornas sjukhus istället för Nacka sjukhus
- kommunen bör bevaka att vårdcentralen i Västerhaninge byggs ut i tid och bemannas på avsett sätt, inkl behandlingshem för psykiskt sjuka.

5 Äldreomsorg

Kommunen bör genomföra olika åtgärder i det normala boendet som underlättar för äldre och handikappade att bo kvar i kommundelen (handikappanpassning av flerbostadshus och vissa bostäder och av miljön, effektivare hemtjänst - bl a helger och kvällar - samt dagcentral). Om servicehus se "bostadsförhållanden".

6 Barnomsorg

Följande åtgärder bör vidtas

- en öppen förskola anordnas
- fler daghemplatser skapas för småbarn
- avgifter för deltidspatser på daghem görs gynnsammare
- fler platser skapas på daghem och fritidshem och färre i "hemvård".

C Angelägna åtgärder i tredje hand

1 Individ- och familjeomsorg

Kommunen bör bedriva uppsökande verksamhet för att i högre grad än nu kunna förebygga problem för människorna och minska behovet av senare socialvårdsinsatser.

2 Lokal information

Kommunen bör bistå det lokala föreningslivet med att organisera en bättre lokal information.

3 Fritidsmöjligheter

Främst bör följande åtgärder vidtas

- komplettering med mindre lokaler med viss service till föreningslivet
- elljusspår i Norra resp Södra Tungalsta
- kommunen vidtar åtgärder för att förhindra att gångvägar och skidspår förstörs genom ridning
- Folkets Hus-bion bör visa fler kvalitetsfilmer än vad som nu är fallet
- verksamheten vid fritidsgården bör inte bara avse ungdomar och ungdomsprogrammen bör göras mera allsidiga.

4 Kulturminnesvård

Kulturminnesvården bör uppmärksammas vid förändringar i kommun-delen och i dess omgivningar.

5 Samhällsskydd

Den lokala borgarbrandkåren bör finnas kvar.

6 Kommersiell service

En förbättrad kommersiell service är önskvärd men kan sannolikt inte åstadkommas utan ett större lokalt kundunderlag och/eller en ökad lokal köptrohet.

SYNPUNKTER PÅ UTBYGGNAD

TUNGELSTAS STORLEK OCH STRUKTUR

Studiecirkeln instämmer i vad som framkommit vid den sociologiska undersökningen att en fortsatt utbyggnad av Tungelsta bör inriktas på en förtätning och utnyttjande av obebyggda partier i centrala delar. Nyttillskottet bör inte bryta skalan ifråga om samhällets storlek, hustyperna eller miljön i stort. Samhällets nuvarande karaktär av trädgårdsstad bör bevaras.

De nya bostäderna bör i första hand tillkomma på tillgängliga ytor i centrala Tungelsta (även bortom Kvarnängen), i andra hand på Hammarängen och i övrigt i anslutning till Krigslida hållplats (utan större underlag för hållplatsen är det risk för att den läggs ner, om ändstationen flyttas till Tungelsta) och i tredje hand genom en utbyggnad av Lillgårdsområdet.

Hustyperna bör till ungefär lika delar vara småhus och (låga) flerbostadshus. Eftersom tillgången på små lägenheter är lägre i Tungelsta än i kommunen i övrigt bör omkring hälften av lägenheterna vara små om 2-3 rok och resten större. Nybebyggelsen i flerbostadshus bör inriktas på relativt små enheter med bilfri närmiljö.

TRAFIK OCH SERVICE

Det är angeläget att utbyggnaden påbörjas så snart en fullständig *områdesplan för hela Tungelsta* föreligger. Utbyggnaden bör dock inte ske i snabbare takt än motsvarande utbyggnad av trafik-anordningarna och servicen så att det inte uppstår några försämringar under utbyggnadstiden. Hur dessa frågor löses räknar vi med att kommunen klargör i den områdesplan som är under arbete.

Ifråga om *kollektivtrafiken* bör kommunen hos SL verka för

- en förlängning av storpendeln till Tungelsta
- vid ombyggnaden av bangårdsområdet med bussterminal bör in- och utgången till plattformen liksom bussarnas på- och avstigning anslutas till nuvarande stationshus, som bevaras
- lokal busstrafik för kommunikation *inom* kommunen till områden som inte lätt nås med pendeltåg bibehålles och förbättras.

Vad gäller *biltrafiken* är avlastningen av genomfartstrafiken från Södertälje samt genom centrumområdet det viktigaste. Av de kartskeer rörande områdesplanen cirkeln tagit del av framgår att det fortfarande finns en hel del oklarheter rörande trafikförelingen. Vi har inte heller sett någon ekonomisk plan eller utredning som visar hur de skisserade trafikarrangemangen kan finansieras och byggas ut i takt med bostäderna. Detta gäller för övrigt också de interna trafikarrangemangen.

OMRÅDESPLAN SOM LEDNING FÖR DETALJPLANERING

De förestående förändringarna är i det lilla samhället Tungelsta rätt betydande. Som del av kommunens totala bostadsföreljningsprogram är bebyggelsen däremot inte särskilt omfattande. Det rör sig om en dryg 10-del av den beräknade bostadsproduktionen under 80-talet. Men eftersom det i Tungelsta handlar om föreltätning och

tillbyggnad av ett redan existerande samhälle - liksom i allt väsentligt gäller för kommunens övriga bostadsproduktion i fortsättningen - krävs långt mer ingående studier och större hänsyn till det existerande än vid exploatering på jungfrulig mark. Bl a ökar kraven på underhandlingar och uppgörelser av olika slag med markägare och andra intressenter.

De ekonomiska konsekvenserna för enskilda och för kommunen av förändringarna blir därvid särskilt viktiga frågor för möjligheterna att genomföra uppgjorda planer. Cirkeln anser att arbetet med områdesplanen - för *hela kommundelen Tungelsta* - måste ges ett mera konkret innehåll om den ska kunna ge erforderlig ledning för den efterföljande detaljplaneringen. Områdesplanen måste också visa hur den avsedda utbyggnaden kan genomföras praktiskt genom indelning i lämpliga etapper där kommunen tar ett samlat ansvar för utbyggnaden av bostäder, trafik och service.

En områdesplan för Tungelsta - liksom för varje liknande förnyelseområde - anser vi således bör någorlunda klart redovisa

- ett socialt program för förändringarna med angivande av de välfärdsförhållanden som kommunen eftersträvar
- markens användning för olika ändamål, bostäder, arbetsområden samt lägen förviktigare service och trafikleder med redovisning av de politiska värderingar förslagen bygger på
- ekonomiska utredningar som visar konsekvenserna av ett genomförande av förslagen för enskilda och för kommunen vad gäller kostnader, principerna för kostnadsfördelning samt finansieringsmöjligheter.

För att en plan med det här innehållet skall få avsedd betydelse som ledning för detaljplaneringen förutsätts givetvis att den i vanlig ordning remissbehandlas och antas av kommunfullmäktige. Inte minst med hänsyn till behovet av information till berörda intressenter i Tungelsta bör kommunen snarast möjligt redovisa *en tidplan för arbetet med områdesplanen.*

MEDBORGARINFLYTANDE

För att kunna genomföra en så komplicerad uppgift som att förtäta ett äldre samhälle av Tungelstas typ och utöka bostäder och befolkning med omkring en tredjedel är det enligt cirkelns mening nödvändigt för politiker och planerare att ha goda kontakter med medborgarna i området. Kommunens aktiva medverkan i det pågående Tungelstaprojektet är ägnat att öka medborgarinflytandet i planeringen. Offentliga möten är en annan sådan möjlighet, som vi anser bör utnyttjas mer än hittills. Kommunen får därigenom möjlighet att föra ut önskad information och få frågor besvarade. Medborgarna å sin sida kan få frågor besvarade och ge information av värde för politiker och planerare. Därigenom kan många missförstånd undvikas och klarheten öka om förutsättningar och möjligheter att genomföra vissa förändringar. Detta bör påverka förhandlingsklimatet positivt, vilket är väsentligt i sammanhanget.

KÄLLOR

Haninge kommun:

Statistisk årsbok. 1980.

Gemensamma planeringsförutsättningar 1979 och 1980.

Kommundsbeskrivning om Tungelsta, studiematerial i kommunplanearbetet. Rapporter från cirkelarbetet i Tungelsta.

Översiktskarta över Haninge kommun och kommundelen Tungelsta.

Diverse material från olika kommunala förvaltningar.

Landstingskatalogen. 1980. (För hälso- och sjukvård.)

Delar av "Aktion för ett bättre Tungelsta", inventering av lokala välfärdsförhållanden och förslag till förbättringar. Rapport från ABF:s studiecirkel: Tungelsta världens centrum, 1974.

Åsvärn G. Bomiljöfrågor i Tungelsta - rapport från en sociologisk undersökning som inledning till en bostadssocial inventering. 1980.

Åsvärn G. Förbättra Din kommunal. Studiehandbok om bostadssocial inventering (preliminär) utarbetad för Tungelstaprojektet. 1980.

Fältstudier av cirkeldeltagare.

DEL 5

SLUTRAPPORT

PROGRAM OCH GENOMFÖRANDE

SYFTE OCH INNEHÅLL

Syfte

Syftet med inventeringsprojektet är sammanfattningsvis

- att ställa samman informationen om olika gruppers levnadsförhållanden på kommunalnivå och därvid påvisa fördelar och brister för att därigenom åstadkomma ett bättre underlag för kommunal välfärdsplanering
- att öka de faktiska möjligheterna för medborgarnas inflytande på ett viktigt led i den kommunala välfärdsplaneringen.

Innehåll

Forskningsprojektet utgår från en helhetssyn på individen. Därför har eftersträvat att ge inventeringen ett innehåll som är heltäckande som möjligt ifråga om alla viktiga levnadsförhållanden. Programmet har indelats i följande *välfärdssektorer*:

- allmänt om kommundelen
- befolkning och social miljö
- bostadsförhållanden
- närmiljö
- försörjningsmöjligheter
- utbildningsförhållanden
- kommersiell service
- barnomsorg
- äldreomsorg
- individ- och familjeomsorg
- hälsa samt hälso- och sjukvård
- fritidsliv och fritidsmöjligheter
- kommunikationer
- miljövård
- kulturminnesvård
- lokal information
- samhällsskydd

För var och en av dessa sektorer har valts ut ett antal *välfärds-mått* eller sociala indikatorer, som ansetts särskilt viktiga att känna till. Programmet har byggts upp främst med tanke på någorlunda *funktionella områden* ifråga om service för det dagliga livets behov, vilket i det här fallet bäst svarar mot kommunaldelsbegreppet i kommunerna.

ARBETSFORMER

Kommunal organisation

Inventeringen förutsätts bli genomförd av kommunen i samverkan med medborgarna inom respektive kommundel. I princip antas kommunen svara för sammanställningen av så kallade "hårddata" och lokalbefolkningen för så kallade "mjukdata". Kommunen förutsätts ta initiativet. *Kommunstyrelsen* har som ansvarig för planeringen huvud-

ansvaret. För att utföra kommunens del av inventeringsarbetet utser kommunstyrelsen en *kommunal arbetsgrupp*. Den är sammansatt av representanter för olika kommunala förvaltningar. Representant för planeringskontor (motsvarande) förutsätts vara sammankallande och ledare för gruppen och dess arbete. Till ledning för arbetsgruppen förutsätts en *kommunal referensgrupp* bestående av politiker från olika kommundelar. Sammakallande för den gruppen bör vara någon ledamot av kommunstyrelsens planeringsutskott.

Former för medborgarinflytande

Huvuddelen av arbetet att samla in information av "mjukdatatyp" inom kommundelen utförs av en eller flera *lokala studiecirklar* inom respektive kommundel. Cirkelarna samverkar med kommunens arbetsgrupp men också lokalt med en *lokal referensgrupp*.

Denna består av representanter för alla lokala organisationer i kommundelen jämte organisationer som, utan att ha sitt "säte" i kommundelen, har många medlemmar där. För att nå medborgare som inte deltar i cirkelstudierna och som inte är föreningsanslutna förutsätts slutligen *offentliga möten* i samband med inventeringsarbetet i en kommundel. Den föreslagna organisationen är således följande:

<u>Kommunen</u>	<u>Kommundelen</u>
Kommunstyrelsen	Offentliga möten
Kommunal referensgrupp	Lokal referensgrupp
Kommunal arbetsgrupp	Studiecirklar

Systemet på sikt

Försöket i Tungelstaprojektet omfattar en kommundel. Avsikten är givetvis att sådana inventeringar skall genomföras i alla kommundelar inom en kommun. För att komma till avsedd nytta i den kommunala planeringen måste dessutom informationen successivt förnyas så att kommunen hela tiden har en någorlunda aktuell beskrivning av levnadsförhållandena i alla kommundelar. En mera grundlig inventering med hjälp av studiecirklar har tänkts äga rum vart tredje eller vart femte år. Däremellan förutsätts kommunens arbetsgrupp med hjälp av lokala referensgrupper och offentliga möten kunna göra erforderliga kompletteringar och uppföljningar. Den mera grundliga formen av inventering behöver givetvis inte genomföras i alla kommundelar samtidigt utan kan ske successivt. Konkret innebär detta att en kommun med fem kommundelar skulle behöva göra en mera grundlig inventering med hjälp av cirkelstudier i en kommundel om året om man arbetar med femårsintervall.

GENOMFÖRANDE

Etablering av medverkande grupper

Sedan definitiv uppgörelse träffats med kommunen om dess medverkan i projektet utarbetades erforderligt studiematerial och vidtogs förberedelser för att etablera de grupper som enligt förslaget skulle medverka. En preliminär studiehandledning utarbetades, avsedd att användas både av kommunens arbetsgrupp och vid cirkelstudierna. I övrigt användes de typer av kommunala handlingar som anges i den studiehandledning som ingår i slutdokumenten.

Kommunen utsåg omedelbart en *arbetsgrupp*, som senare kom att utökas så att den sammanlagt kom att bestå av 12 personer. De representerade följande förvaltningar:

planeringskontoret
 stadsbyggnadskontoret
 fritidskontoret
 kulturförvaltningskontoret
 skolkontoret (Tungelsta rektorsområde)
 socialkontoret (Västerhanninge-Tungelsta socialdistrikt)
 hälso- och miljövårdskontoret
 fastighetskontoret
 gatukontoret

Som *kommunal referensgrupp* för projektet utsåg kommunledningen "Bomiljökommittén", en kommunal grupp som funnits i kommunen ett antal år med uppgift främst att ge synpunkter på vissa allmänna miljö- och exploateringsfrågor.

För att åstadkomma en *lokal referensgrupp i Tungelsta* utarbetade den projektansvarige en förteckning över alla lokala organisationer och deras kontaktpersoner. Kommunledningen medverkade till att kalla representanter för dessa organisationer för att fatta beslut om att bilda referensgruppen. Kommunrådet för planeringen i kommunen jämte en chefstjänsteman ställde upp personligen vid mötet, som beslöt att bilda en referensgrupp för projektet.

Eftersom inget studieförbund engagerats för cirkelstudierna i projektet, organiserades cirkeln på följande sätt. Projektledningen utarbetade en enkel affisch där en studiecirkel annonserades¹⁾ Affischen sattes upp på kommunalens anslagstavlor. Intresserade ombads anmäla sig till projektledarna. Sammanlagt ett 20-tal anmälde sig. 15 av dem kom att delta i cirkelarbetet. Som cirkelledare fungerade den projektansvarige.

Inventeringsarbetet

Insamlingen av information enligt inventeringsprogrammet genomfördes ungefär på det sätt som föresatts. Eftersom en del av diskussionerna såväl i cirkeln som i kommunens arbetsgrupp kom att gälla innehållet i programmet tog inventeringsarbetet något längre tid än som förutsätts i programhandlingarna. Cirkeln hade sammanlagt 15 sammankomster och kommunens arbetsgrupp sex. Medlemmarna i kommunens arbetsgrupp deltog som planerat i cirkelns sammankomster.

¹⁾ Affischen visas på nästa sida.

För ett bättre Tungelsta

Haninge kommun planerar att rusta upp och komplettera Tungelsta med nya bostäder, bättre trafikleder mm. Tungelstaborna kan själva vara med i arbetet att förbättra genom en ny typ av STUDIECIRKEL där förändringarna och dess förutsättningar diskuteras. Cirkeln ingår i ett forskningsprojekt i samverkan med kommunen om ökat medborgarinflytande i planeringen. Vill DU vara med och påverka från början? Anmäl dig då snarast till

Gunnar Åsvärn 0750/30547 eller Sten Söderström 08/256042

Cirkeln startar i februari 1981. Tid och plats meddelas dig senare. Ingen avgift.

TUNGELSTA-PROJEKTET

ett praktiskt försök till modellbygge för förbättringar av mindre tätorter i samverkan kommun - lokalbefolkning

En stor del av den statistiska informationen enligt programmet var lätt tillgänglig hos kommunens planeringskontor. En del kompletterande information rörande den kommunala verksamheten togs fram av arbetsgruppens deltagare inom respektive kommunala kontor. Några av cirkeldeltagarna åtog sig att ta fram uppgifter rörande olika förhållanden i kommundelen, t ex om olika förhållanden i närmiljön och i fastigheterna. I detta speciella fall hade cirkeln tillgång till en färsk sociologisk undersökning, innehållande bl a information om olika gruppers åsikter om fördelar och brister i kommundelen. Den informationen visade sig vara en stor tillgång för inventeringsarbetet. Cirkeln hade också nytta av informationen från en inventering i Tungalsta, som en ABF-cirkel utfört några år tidigare.

Rapporteringen

Enligt modellförslaget skall cirkeln och kommunens arbetsgrupp gemensamt ställa samman resultatet från inventeringen till en rapport med åtgärds katalog. Cirkeln skall också göra en prioritering av åtgärderna efter angelägenhet.

Cirkelledaren - som i detta fall samtidigt var sammankallande i kommunens arbetsgrupp - utarbetade successivt förslag till sammanställningar av insamlat material, som vartefter diskuterades i cirkeln respektive i kommunens arbetsgrupp. Tillvägagångssättet överensstämmer i stort med vad som anges i den studieplan som ingår i slutdokumenten. Det förslag till rapportering som dessa båda grupper enades om, tillställdes de båda referensgrupperna för synpunkter och kommentarer. Den lokala referensgruppen hade ett särskilt möte om den slutliga utformningen av inventeringsrapporten. Kommunens referensgrupp redovisade skriftliga synpunkter. Under inventeringens gång anordnades också ett offentligt möte om planeringen i Tungalsta där delar av inventeringens program och resultat diskuterades.

Sedan inventeringen avslutats och resultaten ställts samman i en rapport utarbetade den projektansvarige en kort, illustrerad sammanfattning av inventeringen med åtgärds katalog och cirkelns prioritering av åtgärderna. Båda dessa publikationer ingår i dokumentationen från projektet. Såväl den större rapporten som sammanfattningen överlämnades till de huvudansvariga politikerna i kommunen samt till alla deltagare i olika grupper som deltagit i projektet. Publikationerna har också överlämnats till det lokala biblioteket i Tungalsta för utställning och utlåning samt till lokalpressen för publicering.

Dokumentation från projektet

Den del av Tungalstaprojektet som gäller den bostadssociala inventeringen har förutom denna slutrapport resulterat i följande fem dokument:

- 1 Bostadssocial inventering - förslag till program
- 2 Bostadssocial inventering - kommentarer till programskrift

- 3 Förbättra Din kommun del - förslag till studiehandledning för bostadssocial inventering
- 4 Att bo i Tungalsta - bostadssocial inventering med åtgärds-katalog
- 5 Att bo i Tungalsta - sammanfattning och åtgärds-katalog från en bostadssocial inventering

ERFARENHETER

ALLMÄNNA SYNPUNKTER

När nu Tungelstaprosjektets försöksarbete med bostadssocial inventering slutförts finns det anledning att så ingående som möjligt redovisa erfarenheterna från försöket. Den här rapporten vill främst peka på vad som upplevts som svårigheter och vad som uppfattas som "knäckfrågor" för ett meningsfullt arbete av det här slaget. Rapporten avslutas med några förslag till uppföljande utredningar och fortsatta försök.

Insikten om brister i planeringsunderlaget i kommunerna - i betydelsen kunskap om levnadsförhållandena för olika grupper i olika delar av kommunen - är rätt utbredd. Det är också detta förhållande som ligger bakom kraven på bostadssociala inventeringar. Att kommunerna ändock tvekar inför uppgiften att genomföra mera väsentliga förbättringar av sitt planeringsunderlag beror sannolikt mycket på att *arbetet bedöms vara för omfattande*. En lika viktig anledning synes vara att man inte vet hur man praktiskt skall hantera en så omfattande information på ett för alla parter fattbart sätt och hur man således kan säkerställa att materialet verkligen kommer till avsedd användning, dvs verkligen blir en förbättring av planeringsunderlaget.

Därmed är vi inne på vad som upplevts som knäckfrågor i det här forskningsprojektet. Knäckfrågorna kan sammanfattas i följande tre frågeställningar:

- 1 Vad bör en bostadssocial inventering innehålla och varför, och hur omfattande bör den vara?
- 2 Vilka är de mest ändamålsenliga formerna för samverkan kommun - lokalbefolkning för att få fram erforderlig information?
- 3 Hur bör informationen presenteras och hanteras i den kommunala administrationen för att komma till praktisk användning för den kommunala välfärdsplaneringen?

Det bör omedelbart sägas, att dessa tre knäckfrågor verkar vara rätt långt ifrån sin lösning. Inte heller detta försök kan ge några definitiva svar, även om det kan ge ett bidrag, inte minst genom att peka på problemen. Med hänsyn till kommunernas numera mycket stora ansvar för människornas välfärd och till den mycket stora betydelse för människornas levnadsförhållanden som den kommunala planeringen har, är det knappast överdrift att påstå att kommunernas planeringssystem ter sig inte så litet "fyrkantiga" för att inte säga primitiva. I regel kan de inte på långt när sägas motsvara de mycket stora ansvar för människornas välfärd som kommunerna har idag.

En av de verkligt viktiga, övergripande frågorna är själva *synsättet* på kommunal planering. Vissa förändringar har skett i riktning mot en välfärdsorienterad planering. Men fortfarande är det nog så att exempelvis den ekonomiska planeringen mera styrs av företagsekonomiska än av välfärds- eller samhällsekonomiska perspektiv och argument. Nya synsätt har lättare för att vinna gehör i vissa kommunala förvaltningar än i andra. Men det är nödvändigt att *alla* förvaltningar i en kommun har *samma* synsätt om det ska bli möjligt att använda gemensamma

planeringsinstrument. Detta förutsätter *ett av alla erkänt system för kommunal välfärdsplanering* och det saknas fortfarande i de flesta kommuner.

De olika försök som görs med bostadssociala inventeringar är främst inriktade på att åstadkomma förbättringar ifråga om de två första av de tre punkterna ovan. Värdet av de eventuella framstegen på dessa båda punkter motverkas dock av att kommunernas förutsättningar att ta hand om och utnyttja informationen i regel är otillräcklig. Diskussionen i det följande gäller i stor utsträckning de tre knäckfrågorna ovan. Erfarenheterna redovisas under rubrikerna:

- informationsinnehållet
- organisationsformerna
- medborgarinflytandet
- informationen som planeringsunderlag.

INFORMATION SINNEHÅLLET

Bostadssociala inventeringar av typ Tungelstaprojektet utgår från en helhetssyn på individen. Därav följer att inventeringen eftersträvar att vara någorlunda heltäckande vad gäller de mest väsentliga lokala levnadsförhållandena för människorna. En sådan inventering blir med nödvändighet rätt omfattande. Inventeringsarbetet kan om man vill indelas i etapper så att inte alla levnadsomständigheter behöver inventeras samtidigt. Däremot kan man inte utesluta viktiga levnadsförhållanden utan att helhetsbilden går förlorad.

Vid en intern diskussion om innehållet i den här inventeringen med några personer som sedan länge arbetat med problemet bostadssociala inventeringar (välfärdsbeskrivningar eller beskrivningar av levnadsförhållanden täcker egentligen bättre vad det är fråga om) sammanfattade en av deltagarna att "det är väl ungefär här man hamnar". Sannolikt är detta en rätt allmän uppfattning. Så här omfattande är faktiskt kommunernas ansvar för människornas välfärd. Men att många tvekar inför uppgiften att samla in så omfattande information är förstäligt, även om arbetet i själva verket inte alls är så omfattande som det kan se ut. Problemet ligger inte här, utan i att på ett ändamålsenligt sätt ta hand om och nyttiggöra informationen.

Uppföljningen av effekterna för olika gruppers välfärd av skilda åtgärder har inte kunnat hålla jämna steg med den växande kommunala verksamheten och det ökande kommunala ansvaret. Situationen präglas av en påfallande slagsida till förmån för rent tekniska och begränsat ekonomiska bedömningar och argument. Utvecklingsarbetet på dessa områden har ett markerat försprång och arbetar med långt mer rationella metoder (t ex budgetering och ekonomisk revision) än vad faller är ifråga om välfärdsinriktade utredningar om sociala konsekvenser (social revision). På sikt är det ändå främst dessa konsekvenser som räknas i ett samhälle som menar allvar med att placera människan i centrum. Det är som ett bidrag till det eftersatta utvecklingsarbetet på det här området som det aktuella forskningsprojektet bör ses.

Välfärdssektorerna

Det 20-tal välfärdssektorer som inventeringen arbetar med gör inte anspråk på vare sig att täcka alla levnadsförhållanden eller att utgöra någon ideal rubriksättning eller avgränsning av olika levnadsförhållanden (en av sektorerna föreslogs för en cirkeldeltagare - lokal information). Man kan mycket väl göra formella ändringar. Men sakinnehållet är svårt att komma förbi om man syftar till en någorlunda allsidig bild av olika gruppers levnadsförhållanden. "Det är ungefär här man hamnar..." För att inte allt för mycket bryta mot nuvarande benämningar ansluter indelningen i långa stycken till de kommunala förvaltningarnas ansvarsområden. Förslaget bör emellertid ingående diskuteras för att så långt möjligt förbättras.

Välfärdsmått

Det sammanlagda antalet välfärdsmått eller sociala indikatorer som föreslås är ganska stort. Det är dock svårt att påstå att något av det föreslagna är oviktigt. En del saknas som också hade varit viktigt att ta med, vilket t ex kommunens referensgrupp påpekat. Förslaget är just ett förslag som bör diskuteras. För att komma till mera bestämda uppfattningar om den mest ändamålsenliga uppsättningen variabler är fortsatta praktiska försök den enda utvägen. Man bör emellertid vara klar över två saker. För det första: *vad vi väljer att studera och inte studera är värderingar*, som måste redovisas och bedömas mot de mål som kommunen har för olika verksamheter. För det andra: *arbetet att ta fram informationen är inte alls så omfattande som många tycks tro*. Däremot gäller det att arbeta på ett något annorlunda sätt än tidigare. Det är också viktigt att finna ett lämpligt system för redovisningen.

ORGANISATIONSFORMERNA

Kommunledningen

Vad gäller kommunledningen begränsas synpunkterna här till dess direkta medverkan i inventeringen. Vår kontakt med kommunledningen vid genomförandet av inventeringen har endast gällt det ansvariga kommunalrådet för planeringen. Denne har visat ett positivt intresse för olika moment i arbetet. Han har medverkat till att erforderliga kommunala grupper bildades och att en lokal referensgrupp i Tungelsta kom till stånd. Har har fortlöpande fått ta del av allt material som ställts samman.

Kommunens referensgrupp

Bomiljökommittén, som utsågs till kommunal referensgrupp, ägnade inledningsvis en del av ett sammanträde åt en presentation av projektet. Gruppen utlovade fortlöpande medverkan. Av olika skäl har det dock inte blivit så. En av anledningarna kan vara att kommittén stod inför ett omorganisation och har haft få sammanträden under tiden inventeringen genomfördes. Efter vad vi vet har gruppen inte heller fått några egentliga direktiv från kommunledningen om sin uppgift i projektet. Trots upprepade försök har det inte varit möjligt att få till stånd någon samverkan mellan projektledningen och referensgruppen. Den har inte heller så som avsetts varit till någon ledning för kommunens arbetsgrupp. I kommitténs namn har emellertid i efter-

hand kommitténs ordförande och sekreterare redovisat vissa synpunkter på projektet.

Kommunens arbetsgrupp

Frånsett chefen för planeringskontoret - som ingår i gruppen men som haft förhinder att medverka i arbetet - deltog samtliga ungefär på det sätt som förutsatts. Om man tar hänsyn till att inventeringsmodellen inte prövats tidigare gick arbetet i gruppen mycket bra. Arbetsinsatserna från deltagarna motsvarade vad som förutsatts. Alla har som förutsatts deltagit i studiecirkelns sammankomster. Från projektledningen har vi också upplevt att deltagarna var intresserade av att arbeta tillsammans på det här sättet för att i samverkan med studiecirkeln åstadkomma en fullig beskrivning. Sammanlagt hade gruppen sex arbetssammanträden om minst 2 tim vardera. Däremellan utförde flera av gruppdeltagarna sammanställningar av statistiska och andra uppgifter, som inte tidigare fanns tillgängliga.

Lokal referensgrupp

I den lokala referensgruppen i Tungalsta representerades mer än 30 organisationer, varav huvuddelen rena Tungalstaföreningar. Gruppen har kallats av kommunen/projektledningen till sammanlagt tre möten, ett för att bilda gruppen och för att ge allmän information om projektet, ett för diskussion om programmet och ett för att ge synpunkter på ett utsänt förslag till redovisning av rapport från inventeringsarbetet. Över hälften av organisationerna har deltagit vid varje möte och diskussionerna har varit mycket livliga. För att vara ett första försök har den lokala referensgruppen fyllt sin uppgift på ett tillfredsställande sätt.

Studiecirkeln

Erfarenheterna från cirkelstudierna visar för det första att det är önskvärt att alla deltagarna är beredda att utföra inventeringsuppgifter. Detta visade sig inte möjligt i Tungalstafallet. Inte alla var intresserade av att arbeta på det sättet. För en del ter det sig tydligen lite ovant att arbeta med uppgifter som uppfattas åligga kommunen. Att hjälpa kommunen med att beskriva sina egna levnadsförhållanden uppfattades dock av flertalet som både intressant och viktigt. Egentligen är det ju inte märkligare än att en kommun t ex uppdrar åt organisationer att driva en fritidsgård eller en idrottsplats eller att en hem- och skolförening verkar för goda skolförhållanden i sin egen kommundel. Även om inte alla cirkeldeltagare deltog i informationsinsamlingen kunde den dock fullföljas enligt programmet.

Sedan inventeringen avslutats genomfördes en begränsad enkätundersökning bland cirkeldeltagarna. Av de femton intervjuade besvarade tretton enkäten. Intervjun sökte främst deltagarnas (anonyma) svar på deras motiv att delta i cirkelarbetet, vad de hade haft för utbyte av det och vilken betydelse för medborgarinflytandet de trodde att deltagandet i inventeringen skulle komma att få.

Som främsta motiv för att delta i cirkelarbetet uppgav alla att de var intresserade av de lokala förhållandena i Tungelsta och de förbättringar där som de hade hört talas om var på väg. Åtminstone några av deltagarna trodde att cirkeln skulle syssla med planering av förändringar och inte med en inventering av levnadsförhållandena. Inställningen till att aktivt syssla med inventeringsarbete i cirkelform varierade. Flertalet ansåg det viktigt och intressant. Några ansåg emellertid att detta var en uppgift för kommunen. Flertalet uppgav att de insikter i de lokala problemen som cirkelarbetet gett hade varit positivt men flera var besvikna över att de inte fått några besked om hur det blir med de sedan länge diskuterade förbättringarna i Tungelsta. Svaren uttryckte en tydlig irritation över denna brist på information till medborgarna. En sådan irritation framkom också klart vid den bostadssociologiska undersökning som utfördes i Tungelsta ett år tidigare som förberedelse till inventeringen.

Vad slutligen gäller deltagarnas uppfattning om medborgarinflytandet genom cirkelarbetet är skepsisen mycket stor. Hälften säger sig ha dåliga erfarenheter och tror inte att kommunen kommer att ta hänsyn till cirkeln synpunkter och förslag. Några säger sig hoppas men är tveksamma. Endast tre deltagare uppger att de tror att kommunen kommer att ta hänsyn till de synpunkter och förslag som cirkeln fört fram som ett resultat av inventeringen.

Erfarenheten från cirkelarbetet har vidare visat att det är viktigt att cirkelledaren är väl insatt i de frågor det gäller och att han har goda kontakter med kommunen, särskilt med ledaren för kommunens arbetsgrupp. Det är också viktigt att arbetsgruppen i övrigt har goda kontakter med cirkeln och att de enligt förslaget i programmet deltar i cirkeln sammankomster. Utöver de rent sakliga motiven för sådan samverkan skapar det en ofta välbehövlig good will för kommunen och dess tjänstemän. Flera av cirkeldeltagarna - och kanske också av tjänstemännen - har sannolikt inte tidigare träffat "motparten" under sådana här mera avspända och likställda former. Sådant är viktigt för att skapa goda relationer kommun/lokalbefolkning.

Offentliga möten

För att nå personer som inte deltar i cirkelstudier och som inte är föreningsanslutna och därigenom kan nås av information om inventeringen har förutsatts offentliga möten för information och meningsutbyte. Under tiden inventeringen genomfördes anordnades ett sådant möte med drygt 100-talet deltagare. Vid mötet diskuterades dels inventeringen, dels kommunens förslag till en ny områdesplan för Tungelsta. Dessutom planerades ytterligare ett offentligt möte för redovisning och diskussion om inventeringsresultaten. På grund av att biblioteket - där mötet ägde rum - sökte samordna detta med en utställning av förslag till områdesplaner, kom mötet att anordnas först sedan inventeringen slutförts. Vid mötet redovisades inventeringsresultaten men diskussionen om dem kom i skymundan för utställningen.

Hur väl besökta sådana offentliga möten blir beror i hög grad

på hur konkreta programpunkterna är. Ganska många tycks främst vara intresserade av mycket konkreta frågor, som nära berör dem själva.

MEDBORGARINFLYTANDET

En bostadssocial inventering enligt Tungelstamodellen har presenterats som en kompromiss mellan det mest ideala och ingenting alls, vilket ofta blir resultatet. Detta gäller även medborgarinflytandet. En eller ett par studiecirkelklar kan ju inte på ett fullgott sätt representera alla grupper i en kommundel. Inte heller genom att komplettera cirkelarbetet med synpunkter från en lokal referensgrupp och från offentliga möten kan man vara helt säker på att alla grupper kommer till tals.

Att arbeta på det här sättet innebär dock en kompromiss som på ett någorlunda tillfredsställande sätt kan sägas tillgodose kraven på representativitet. En förutsättning är förstås att alla medverkande söker utnyttja de kunskaper som finns och de kontakter som är möjliga inom kommundelen. Arbetsformen är samtidigt inte mer komplicerad än att den kan tillämpas var som helst. Modellen förutsätts i hög grad utnyttja folkbildningsorganisationerna och föreningslivet. Från det hållet har kommunerna anledning att vänta sig ett starkt gensvar. Ett samarbete med kommunerna av det här slaget bör också hälsas med tillfredsställelse från organisationernas sida, då det ger dem en möjlighet till en förnyelse, som kan öka deras betydelse i samhällslivet högst betydligt. Såväl folkbildningsorganisationerna som föreningslivet i övrigt har hittills spelat allt för passiva roller på detta mycket viktiga område för medborgarinflytandet.

Hur stort det faktiska medborgarinflytandet genom en sådan utökad samverkan blir, beror förstås inte bara på om man lyckas demokratisera formerna för samarbetet kommun/ lokalbefolkning för att ta fram planeringsunderlaget. Som framgick av enkäten bland cirkeldeltagarna i Tungelsta är kommunens villighet och beredskap att verkligen beakta resultaten från den lokala samverkan avgörande för deltagarnas motivering att verkligen bjuda till. Det innebär i klartext dels att kommunen *i förväg* måste kunna visa på vad sätt resultaten kommer att användas som planeringsunderlag, dels att kommunen måste söka medborgarsamverkan även vid den efterföljande planeringen och vid uppföljningen av planeringsåtgärderna. Detta diskuteras i nästa avsnitt.

INFORMATIONEN SOM PLANERINGSUNDERLAG

Avgörande för värdet av bostadssociala inventeringar är om kommunen kan ta hand om den insamlade informationen och nyttiggöra den i planeringen av förbättringar. I diskussionen hittills har den frågan uppmärksammats allt för lite eller inte alls. Det tjänar inte mycket till om kommunerna engagerar lokalbefolkningen i att göra aldrig så fullständiga inventeringar om inte kommunerna har en hög beredskap för att ta hand om materialet och slussa det vidare till dem som har att utarbeta program för förbättringar och som därför behöver informeras om brister och problem i olika kommundelar. Det kommer inte heller att vara möjligt att engagera lokalbefolkningen i sådana inven-

teringar, om de inte känner sig övertygande om att avsikterna från kommunens sida är seriösa, dvs att kommunen konkret kan visa hur informationen kommer att användas.

Det räcker inte att de som är direkt engagerade i informationsinsamlingen blir informerade. Informationen måste spridas till alla kommunala förvaltningar - både tjänstemän och politiker - och till allmänheten. Hittills har man inte lyckats bra med detta i kommunerna. De har idag rätt bristfälliga system för att om-sätta information av det här slaget till konkret planeringsunderlag. De ändamål för användning av resultatet som ligger närmast till är

- bostadsförsörjningsplanering
- kommundelsupprustning och
- sektorsvis verksamhetsplanering

Det är kraven på bättre underlag för *bostadsförsörjningsplaneringen*, som främst aktualiserat frågan om bostadssociala inventeringar. Utformningen av innehåll och samverkansformer i Tungelstaprojektet har så långt möjligt sökt beakta de krav som ställs vid sådan planering.

Ett annat viktigt ändamål för bostadssociala inventeringar är *kommundelsvisa upprustnings- och kompletteringsprogram och -planer*. Det var i första hand detta ändamål som motiverade det ursprungliga förslaget till Tungelstaprojektet - att tillsammans med medborgarna i Tungelsta utarbeta ett program för upprustning och utbyggnad av Tungelsta utifrån en bostadssocial inventering. De här båda nämnda ändamålen sammanfaller i rätt hög grad - de kommundelsvisa bostadsförsörjningsprogrammen avses enligt den nya bostadsförsörjningslagen bli en form av allmänna upprustningsprogram.

Ett tredje område som är i behov av information från bostadssociala inventeringar är kommunernas *sektorsvisa verksamhetsplanering*. Den planeringen - både den kortsiktiga och den långsiktiga - är i allmänhet byggd på otillräcklig information av den typ som bostadssociala inventeringar kan ge.

Om kommunerna avser att arbeta med bostadssociala inventeringar för att förbättra sitt planeringsunderlag - kanske främst i de tre avseenden som nämnts här - är det således nödvändigt att börja med att bygga upp *ett för alla parter fattbart och lätt-tillgängligt informationssystem*, som så att säga stäms av mot innehållet i den typ av inventering man avser att pröva. Det som ligger närmast till hands verkar vara att på lämpligt sätt *komplettera kommunens gemensamma planeringsförutsättningar* (alla kommuner tillämpar dock inte GPF vid sin planering). Vad det *i princip* är fråga om är att GPF redovisas kommundelsvis och att hittillsvarande huvudsakligen statistiska data kompletteras med innehåll av typ "ätgårdskatalog med prioriteringar" enligt Tungelstamodellen. En utveckling av GPF i den riktningen mot ett ökande innehåll av "mjukdatatyp" pågår på olika håll, bl a i Haninge, där den här inventeringen utförts. Att vi från projektledningens sida uppfattade planeringsklimatet i Haninge som positivt i det här avseendet har också angivits som en av anledningarna till att vi valde Tungelsta som försöksområde.

För att kunna rationellt motiveras och för att kunna tillämpas av alla parter på ett likformigt sätt måste ett sådant informationssystem vidare inpassas eller ingå i ett *kommunalt system för den samlade välfärdsplaneringen*. Eljest kommer ett sådant utvecklat informationssystem mer eller mindre att hänga i luften.

I programskriften diskuteras hur ett kommunalt planeringssystem skulle kunna se ut som på ett meningsfullt sätt skall kunna utnyttja informationen från bostadssociala inventeringar av typ Tungelstamodellen. Sådana planeringssystem är idag ovanliga i kommunerna även om ansatser i den riktningen prövas på sina håll.

Är man å andra sidan inte beredd att ändra planeringssystemet så att det klart visar de bostadssociala inventeringarnas roll i planeringsprocessen, varför de behöver utföras, vad de i princip bör innehålla, hur de bör genomföras och hur resultaten skall användas för att förbättra planeringsunderlaget, tjänar det inte mycket till att samla in sådan information. Den riskerar i så fall att inte komma till någon större användning. I sådana fall kan man å andra sidan inte heller i längden påräkna något intresse från lokalbefolkningens sida att delta i sådant samhällsarbete.

UPPFÖLJNING AV PROJEKTARBETET

Den del av Tungelstaprojektet som nu avslutas bör ses som ett bidrag till utvecklingsarbetet för bostadssociala inventeringar. Projektet anvisar en möjlig modell ifråga om innehåll och genomförande. Eftersom denna form av kommunalt planeringsarbete hittills inte prövats i större omfattning, är fortsatt utvecklingsarbete nödvändigt. I redovisningen av erfarenheter från projektarbetet framhålls tre knäckfrågor. Se sid 212. Det är på dessa områden som utvecklingsarbetet ter sig viktigast.

Byggforskningsrådet har uppmanat oss att ge synpunkter på hur vi anser att rådet bör behandla resultatet från denna del av Tungelstaprojektet. Vi anger nedan tre forskningsuppgifter som enligt vår mening är angelägna för fortsatt utvecklingsarbete:

- 1 Utarbetande av alternativa modeller för informationsinnehållet i bostadssociala inventeringar med hänsyn till praktiska möjligheter i kommunerna att på ett för alla parter meningsfullt sätt nyttiggöra informationen i en utbyggnad av de gemensamma planeringsförutsättningarna eller på annat lämpligt sätt.
- 2 Praktiska försök rörande arbetsformer för genomförande av bostadssociala inventeringar enligt Tungelstamodellen, främst fråga om studieförbundens medverkan.
- 3 Teoretiskt och praktiskt arbete rörande ändamålsenliga system för kommunal välfärdsplanering, innefattande målformulering samt uppföljning av åtgärder (=social revision) bl a med hjälp av bostadssociala inventeringar.

Punkterna 1 och 3 kan antingen genomföras av forskargrupper eller av enskilda forskare med tillgång till lämpligt sammansatta referensgrupper. Punkt 2 innebär praktiska försök i ett antal kommuner som är intresserade av att delta. Försöken gäller främst cirkelarbetet och samverkan kommun/lokalbefolkning i övrigt. Sådana försök är mycket angelägna för att få mera praktiska erfarenheter från olika typer av kommuner.

ORDLISTA

I skrifterna om Tungelstaprojektet används följande begrepp eller termer i den betydelse som anges nedan:

Ekonomisk planering	Beräkningar av kostnader för att genomföra olika slag av välfärdsförbättringar samt fördelning av ekonomiska resurser (främst skattepengar) på olika välfärdsändamål.
Fysisk planering	Planering för användning av marken inom ett visst område för bostäder, arbetsplatser, bil- och gångvägar, lekplatser etc.
Kommunala sektorer	T ex socialvården, skolan, miljövården.
Levnadsförhållanden	Ibland används uttrycken levnadsomständigheter eller levnadsvillkor i samma betydelse.
Prioritering	Att gradera eller värdera efter angelägenhet.
Samordnad planering	Att fysisk och ekonomisk planering styrs av sociala mål och sociala program.
Sektorsövergripande planering	Kommunal planering som söker överblicka effekterna av olika åtgärder inom flera välfärdssektorer samtidigt.
Social planering	Planering för välfärd för olika grupper.
Sociala mål	Mål eller avsikter för olika gruppers välfärd som t ex politiker bestämmer sig för att söka uppnå - främst genom fysisk och ekonomisk planering.
Sociala program	Redovisning av den välfärd i olika avseenden som fysisk och ekonomisk planering skall inriktas på att förverkliga.
Socialdistrikt	Åtminstone en del av socialvårdens verksamheter, t ex hemtjänsten, är uppdelad i socialdistrikt.
Statistikområde	Flertalet kommuner är uppdelade i s k statistikområden för redovisning av uppgifter om befolkning, bostäder m m.
Välfärd	Fysiskt och psykiskt välbefinnande.
Välfärdsmått	Viktiga egenskaper inom en välfärdssektor. För t ex äldreomsorgen är handikappanpassning i bostäder och utemiljö samt bekväm tillgång till olika slag av service sådana välfärdsmått.
Välfärdssektor	Välfärden inom ett visst område (sektor) t ex undervisning, barnomsorg eller äldreomsorg.
Åtgärds katalog	Sammanställning av krav och önskemål om åtgärder för förbättringar av levnadsförhållandena inom ett område som ett resultat av en bostads-social inventering eller liknande.

Tungelsta

Tungelsta-projektet är ett praktiskt försök att studera hur man kan förbättra en mindre tätort så att den bättre tillgodoser behoven och önskemålen hos dem som lever och verkar där. En central uppgift har varit att i studiecirkelar bland invånarna beskriva behov och önskemål och att med detta underlag föreslå hur en förnyelse kan ske varsamt med stort hänsynstagande till den befintliga miljön och dess invånare.

Den fysiska omdaningens problem är inte bara tekniska och ekonomiska utan också i växande grad sociala, kulturella och ekologiska. Så kan forskningsarbetet sammanfattas efter den första etappen i arbetet som i och med denna avslutas. Det finns många intressen och olika förändringskrafter i samhället. Ambitionerna att på bästa sätt ta till vara de förutsättningar som råder i en mindre tätort varierar men kunskapen om behoven och önskemålen kan uttryckas klart och enkelt. Människorna lokalt har getts möjligheter att ge uttryck för detta. I vilken grad det finns möjlighet att på detta sätt utöva ett direkt inflytande över förändringar i närmiljön återstår att se.

Några reflektioner av personlig art riktade till oss alla, men i första hand till dem som styr, planerar och beslutar känns behövliga. Kurskorrigeringar av samhällsplaneringen sker med en stor tröghet. Vi lever i en tid som ger upphov till känslöyttringar av olika slag, inte minst sådana som bottnar i oro, oro inför framtiden, krig, ensamhet ålderdom, energiförsörjning, miljöförstörelse, barnens framtid osv.

ORO

*Misstro inte oron.
Det är oron som ger rörelse.
Det är rörelsen som ger förändring
och förvandling
Det är stiltjen vi ska misstro.
Stiltjen konserverar
både makt och maktlöshet.*

(En dikt av Lennart Ivarsson)

Denna rapport hänför sig till forskningsanslag
781561-4 från Statens råd för byggnadsforskning
till Sten Söderström, Bromma.

R105: 1982

ISBN 91-540-3788-3

Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm

Art.nr: 6700605

Abonnemangsgrupp:
X. Samhällsplanering

Distribution:
Svensk Byggtjänst, Box 7853
103 99 Stockholm

Cirka pris: 50 kr exkl moms